

Prva številka // iz sveta ptic: Rešitev v zadnjem trenutku // poljudni članek: Deževniki Slovenije //
ornitološki potopis: Nova Zelandija – dežela dolgega belega oblaka //
varstvo ptic in narave: Kormoranska nanizanka se nadaljuje // portret: Repaljščica

Svet ptic: 01,'05

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije DOPPS // letnik 11, številka 01, maj 2005 // ISSN: 1580-3600

→ SVET PTIC:

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 11, številka 01, maj 2005//ISSN: 1580-3600
prej Novice DOPPS//ISSN: 1408-9629

izdajatelj:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS — BirdLife Slovenia[®]), Tržaška 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja.

Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

naslov uredništva:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS — BirdLife Slovenia[®]), Tržaška 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana, tel: 01 426 58 75, fax: 01 425 11 81, e-mail: dopps@dopps-drustvo.si
www.ptice.org

glavna urednica:

Ursa Koce
e-mail: ursa.koce@dopps-drustvo.si

tehnični urednik:

Andrej Figelj

uredniški odbor: Damijan Denac, Tomaž Mihelič,

dr. Al Vrezec, Eva Vukelič

lektoriranje: Henrik Ciglič

art direktor: Jasna Andrič

oblikovanje: Mina Žabnikar

prelom in fotoliti: Fotolito Dolenc d.o.o.

tisk: Schwarz d.o.o.

naklada: 1700 izvodov

izhajanje: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirajo družba Mobitel, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo RS, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS in Grand hotel Union d.d. Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošiljate na naslov uredništva ali na elektronski naslov: ursa.koce@dopps-drustvo.si

Poslanstvo DOPPS je varovanje ptic in njihovih habitatov z naravovarstvenim delom, raziskovanjem, izobraževanjem, popularizacijo ornitologije in sodelovanjem z drugimi naravovarstvenimi organizacijami.

predsednik: Slavko Polak

podpredsednik: Damijan Denac

upravni odbor: Katarina Aleš, Dejan Bordjan, Bojana Fajdiga, Marjan Gobec, Vojko Havliček, Jernej Figelj, Dušan Klenovšek, Andreja Ramšak, Borut Rubinič, Žiga Iztok Remec, Dušan Sova, Boštjan Surina, Simon Širca, Dušan Šuštaršič, Al Vrezec

nadzorni odbor: Tatjana Čelik, Andrej Hudoklin (predsednik), dr. Peter Legiša, Bojan Marčeta

direktor: Marijan Logar

poslovni račun: 02018-0018257011 pri NLB

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

Fotografija na naslovnici: Mali deževnik (*Charadrius dubius*) je en izmed redkih prebivalcev rečnih prodišč, ki se mu je z izginjajočega naravnega okolja uspelo preseliti na umetno ustvarjene prodnate površine. Ali bodo le-te mogle trajno nadomestiti njegovo prvotno bivališče, pa je drugo vprašanje. Brez ustreznega upravljanja, ki bi posnemalo naravno rečno dinamiko, prav gotovo ne. foto: Marko Trebušak

glavni sponzor DOPPS

ZIVLJENJE NIŠO LE BESEDE
WWW.MOBITEL.SI

Prerodostovni muzej Slovenije
Slovenian Museum of Natural History

4

Rešitev v zadnjem trenutku

//Davorin Tome

7

Deževniki Slovenije

//Urša Koce

10

Nova Zelandija – dežela dolgega belega oblaka

//Nataša Šalaja

14

Nanizanka o kormoranah se nadaljuje

//Tomaž Jančar

16

Ali risu v Sloveniji grozi ponovno izumrtje?

//Miha Krofel

18

Januarsko štetje vodnih ptic – IWC

//Luka Božič

19

NOAGS: Z zavestjo, da to delamo za ptice

//Tomaž Mihelič

20

Čiščenje otoka na Ptujskem jezeru

//Dejan Bordjan

21

Kmetje in upravljanje posebnih travnišč v Sloveniji

//Andrej Medved

22

Stane in Drago Jazbinšek – Aviana 2005

//Dušan Klenovšek

23

Osamljeni ptičji mladiči: so zapuščeni in potrebujejo pomoč?

//Cvetka Marhold

24

Liska iz postojnskega podzemlja

//Slavko Polak

26

Ptice za nas

//Tomaž Mihelič

28

Repaljščica

//Tanja Pangerc

30

Izlet na Cerkniško jezero

//Maša Kodrič

31

Izlet na Tomačevski prod

//Nika Hrabar in Alenka Žunič

32

Z ornitologi v Škocjanski zatok

//Blaž Blažič, 12 let

33

Redkost med sovjimi redkostmi

//Tanja Šumrada

34

Delta Ljubregata

//Jurij Hanžel

35

Ljubljansko barje ponoči

//Žiga Iztok Remec

37

Kam pisati?

//Al Vrezec

40

Novice

Otroci mojega otroštva s spoznavanjem narave v šoli nismo imeli posebne sreče - ne spominjam se, da bi naravo kdaj spoznavali v naravi. Otroci naše hiše tudi nismo imeli te sreče, da bi nam veliko brezno v poznavanju živih bitij in narave znali zapolniti naši starši. Od ptic, denimo, smo spoznali komaj kako srako več od kosa, siničke ali vrabčka, vsi drugi pernati obiskovalci so bili pač 'ptički'. Imeli pa smo to velikansko srečo, da sta se od prednikov iz roda v rod prenašala ljubezen in spoštovanje do vsega, kar živi.

Nemara je rodbina Vrtnarjev, to je bil namreč njihov poklic, vzniknila prav iz takšne naklonjenosti, nedvomno pa so si pri garaškem delu z občutljivim rastlinjem izostri-li občutek za to, kar je živo in lepo. In čeprav vrtnarstvo za našo generacijo otrok ni bilo več vir za preživetje, smo na zahajajoči vrtnariji, ki ni sledila mehanizacijskemu razvoju v tovrstni dejavnosti, še lahko ujeli trenutke skrbnosti, spoštovanja naravnih zakonov življenja in, kar je ravno toliko vredno, prisluhnili številnim modrostim in zgodbam iz življenja starih Vrtnarjev. Najbolj od vseh se mi je v srce zapisala pripoved o dedu, ki je kot majhen deček nekega dne na trebuhu ležal na travniku, z ročicami podpiral glavo in se tako le pogovarjal z marjetico: »Ne bom te utrgal, ne. Cveti in hvali svojega Stvarnika!« Ta isti ded je kasneje spoštovanja do življenja učil tudi svoje otroke in ničlikokrat je menda ustavil trganja željne otroške ročice z ljubečim: »Pusti, naj živi.«

Urša Koce, urednica

»Imena ptic, rastlin in drugih 'zveri' so se v tej mlahavi malhi znanja začela nabirati kasneje. Nabirajo se še vedno - pa ne le imena, tudi poznavanje njihovega načina življenja, potreb in navad. Študij biologije k temu resda prinese svoj delež, ki pa je vendarle daleč od celote. Mojemu mozaiku bo vedno manjkalo še nekaj, a vesela sem, da se je z življenjem v DOPPS-u tako neustavljivo začela polniti prav ptičja vrzel.

Verjamem, da ste imeli mnogi izmed vas, dragi člani in članice DOPPS-a ter bralci in bralke revije Svet ptic, to srečo, da ste se, še preden ste spoznali društvo in revijo, že spoznavali in zblíževali z očarljivimi pernatimi bitji. Spet drugi ste prvo žlico zajeli prav tu, med ptičarji. Ne verjamem pa, da bi se, eni ali drugi, s pticami tako ali drugače mogli dokončno zasititi. Ptic in njih življenja v tej hiši namreč ne strežemo na krožniku - strežemo jih v barvitih podobah, pripovedih o njihovem življenju in okolju ter težavah in napredku, ki jih v njihovo življenje vnašamo ljudje. Zavedamo se, da poznavanje imen in znanost sama po sebi še zdaleč ne bosta rešila življenja vrst na našem planetu. Sama ga ne bo rešila niti peščica zagrizenih naravovarstvenikov. Moč znanja in moč zagovorništva sta brez moči številnih ljubečih src le glas vpijočega v puščavi. Svet ptic, naša skupna sreča, bi vam zato v domove še naprej rad nosil ornitološko in naravovarstveno védenje, vas seznanjal z društvenim življenjem in projekti, vas vzpodbujal k sodelovanju pri varstvu ptic in njihovega življenjskega okolja, vas vabil k druženju, skozi vse to pa v nas vseh krepil pozitiven odnos do ptic, ki bodo nekoč preživele morda ravno zaradi našega ubranega in odločnega: »Pustite, naj žive!«

Ob tem vas vabim, da našo društveno revijo pomagajte oblikovati, plemenititi in razvijati s svojimi predlogi, pripombami in prispevki. Ne bojte se postaviti svojega kamenčka v mozaik: vrzeli, ki čaka na vas, ne more zapolniti nihče drug!

Prisrčna hvala avtorjem, ki ste 'napolnili' prvo letošnjo številko, v naprej hvala za velikodušnost pa vsem, ki svoje članke in fotografije še boste prispevali.

Sedaj pa ste vsi vabljeni, da 'zagrizete' v revijo, ki je pred vami!

Rešitev v zadnjem trenutku // Davorin Tome

1: Balijski škorec (*Leucopsar rothschildi*) je v naravi praktično izumrl. V narodnem parku Bali Barat jih že od leta 1988 uspešno vzgajajo v ujetništvu, mladiče pa spuščajo v divjino, kolikor jo je na otoku še ostalo.
foto: Davorin Tome

2: Mrhovinarji so s svojim prispevkom pri kroženju snovi pomemben del vsakega ekosistema. Večina jih je sicer telesno majhnih, veliki žuželke ali še manjših, nekaj pa prav spoštljivo velikih. Populaciji indijskih in tenkokljunih plešcev (*Gyps indicus* in *G. tenuirostris*), enih izmed največjih mrhovinarjev na svetu, v zadnjih letih bliskovito upadata, čeprav pticam hrane ne zmanjkuje.
foto: Borut Rubinič

Večina ptic, ki so kdaj živele na Zemlji, je že izumrla. Do danes jih je ostalo približno 10.000, s katerimi si delimo ta planet. Nekatero med temi pa so že tik pred tem, da se pridružijo vojski več kot 100 milijonov že izumrlih vrst. Po podatkih IUCN je v prvih treh kategorijah najbolj ogroženih ptic 1194 vrst, od tega samo med kritično ogroženimi 182. Med njimi so vrste, ki nam jih je uspelo rešiti pred zanesljivo pogubo v zadnjem trenutku, pa tudi takšne, ki na ta srečni trenutek še čakajo - pretekle izkušnje kažejo, da številne verjetno zaman. Morda pa črnogledost le ni upravičena. Še nikoli v zgodovini človeštva ni bilo toliko denarja in toliko časa prostovoljcev namenjenega varovanju najbolj ogroženih ptic na svetu. Rešitev v zadnjem trenutku je zato vedno več.

Kalifornijski kondor (*Gymnogyps californianus*) je med kritično ogroženimi pticami verjetno najbolj poznan. Njegovo zgodbo o populacijskih vzponih in padcih smo lahko spremljali v različnih oddajah na televizijskem ekranu, napisano je bilo tudi veliko prispevkov. Ko so se ledeniki po zadnji ledeni dobi povlekli na svoja severna ležišča, je ta mrhovinar živel na večjem delu severne Amerike. Prehranjeval se je s poginulimi velikimi sesalci, mastodonti, lenivci velikani, kasneje tudi bizoni, ki jih ni manjkalo. S prihodom evropske civilizacije so veliki sesalci izumirali drug za drugim, a kondor je še našel dovolj hrane v poginulem govedu. Ljudje pa so si kondorja ob trupu domačih živali razlagali napačno in to veliko ptico začeli organizirano iztrebljati. Do konca 19. stoletja je v divjini živelo še kakšnih 600 osebkov, leta 1982, ko so se lotili aktivnega varovanja vrste, so jih prešteli le še 22. Prve aktivnosti niso prinesle zelenih rezultatov, zato so leta 1987 iz narave polovili zadnjih 16 ptic in začeli uresničevati program umet-

ne vzreje mladičev. Naslednje leto so poročali o prvem uspešnem gnezdenju v ujetništvu, čez nekaj let je populacija v živalskih vrtovih narasla že do te mere, da so mladiče, pod budnim očesom raziskovalcev, izpustili nazaj v naravo. V letu 2000 je celotna populacija štela 157 osebkov, od katerih je bila polovica svobodnih. Končni cilj projekta, in sicer dve ločeni populaciji z vsaj po 150 osebki, je danes tik pred vrati.

Na las podobna je tudi zgodba o **mauricijski postovki** (*Falco punctatus*). Kot že ime pove, je edino območje na Zemlji, kjer to ujedo lahko najdemo, majhen, eksotičen, tropski otok Mauritius, slabih 1000 km oddaljen od Madagaskarja. Zaradi zastrupljanja s pesticidi in uničevanja habitata so na otoku do leta 1974 preživeli le 4 osebki. Carl G. Jones pa je ime človeku, ki je sklenil, da brez boja postovke kratko malo ne da. Od vodilnih naravovarstvenikov tistega časa, na čelu z najvišjimi predstavniki ICBP

3

(današnji BirdLife International), njegove odločnosti ni podprl nihče. Prepričani so bili, da ob tako majhni populaciji uspeh ni mogoč, tako da so projektu reševanja mauricijske postovke ukinili še tisto finančno pomoč, ki je je bil deležen prej. Mož pa je bil trmast in danes se mu lahko zahvalimo, da po mauricijskem nebu ponovno leta okoli 1000 postovk. Populacija je tako močna in zdrava, da so že pred leti ukinili program umetne vzreje mladičev in spuščanja v naravo. Jones izjemno uspešnost projekta pripisuje sreči in svojim sokolarskim izkušnjam, ki si jih je pridobil v mladosti v rodnem Wallis-u. Naravovarstveni strokovnjaki se tokrat z njim strinjajo.

Indonezijski otok Bali je tiha želja vsakega turista, ki si upa svoj nos vsaj občasno pomoliti tudi prek domačega praga. Za turiste – naravoslovce, vajene potovanja z nahrbtnikom – morda niti ni tako vabljiv, saj je v bližini več podobnih otokov z bolj ohranjeno naravo. Pa vednar ima tudi Bali svoje naravne posebnosti. Največja je gotovo balijski škorec (*Leucopsar rothschildi*), endemit tega za četrtno Slovenije velikega otoka. Podobno kot pri mauricijski postovki tudi populacija škorca na Baliju nikoli ni bila velika, največ kakšnih 1000 do 2000 osebkov. Že leta 1912, ko so vrsto opisali za znanost, pa so poročila navajala, da se populacija zmanjšuje. Ptica je lepih barv, za nameček pa se hitro navadi življenja v ujetništvu, zato jo že od nekdaj lovijo za prodajo v trgovinah z malimi živalmi. Glavni udarec populaciji pa je povzročilo širjenje poljedelskih površin. Leta 1984 je bilo v naravi le še okoli 150 škorcev, leta 1990 pa manj kot 20. Kljub veliki ogroženosti v naravnem okolju pa vrsta ni na pragu izumrtja. Več sto osebkov namreč živi razseljeno po vsem svetu, pri zasebnih zbiralcih in v živalskih vrtovih. Od leta 1983 s premišljenim naravovarstvenim programom skrbijo, da se genski sklad ptic v ujetništvu ne siromaši, tu in tam kakšnega škorca tudi izpustijo nazaj v naravo. Dokler pa na Baliju površin,

na katerih je nekoč živel, ne povrnejo v naravno stanje, bo na meji IUCN kategorije EW – extinct in the wild (izumrl v naravi).

Za res pretresljivo zgodbo, ki je za zdaj še daleč od 'rešitve v zadnjem trenutku', pa skok v celinski del JV Azije, med jastrebe. Ob koncu prejšnjega stoletja je **sajasti plešec** (*Gyps bengalensis*) veljal za najpogostejšo veliko ujedo na svetu. Velikost njegove populacije je bila ocenjena na 30 milijonov osebkov, v nekaj deset letih je upadla za več kot 99 %. Število tenkokljunih plešcev (*Gyps tenuirostris*) in indijskih plešcev (*Gyps indicus*) je v istem obdobju upadlo za 97 %. Predstavljajte si, da živite v ogromni stolpnici, pa se število sosedov v enem letu zmanjša najprej za polovico, v naslednjem letu upade na četrtno, nato osmino in v pičlih nekaj letih ostanete sami. Nekaj podobnega se namreč od leta 2000 dalje dogaja azijskim jastrebom. Vzrok tako hitremu zmanjševanju populacij so strokovnjaki iz ameriške organizacije za zaščito ujed (The Peregrine Fund) in ornitološke zveze iz Pakistana odkrili v razmeroma kratkem času. Imenuje se diklofen – preparat, ki ga domačini uporabljajo za zdravljenje goveda. Zdravilo ostane v telesu še dolgo po tem, ko govedo pogine, in zanesljivo pokonča vsakega jastreba, ki pride na pojedino. Kot da se ponavlja zgodba, ki jo poznamo iz časov po drugi svetovni vojni, ko je stranski učinek uporabe insekticida DDT (danes to popularno imenujemo kolateralna škoda) v razvitih deželah na rob preživetja porinil številne ujede. Diklofen je bolj nevaren kot DDT, populacije jastreb pa so že precej zdesetkane - kaj lahko se zgodi, da bo v tem primeru za rešitev v zadnjem trenutku zmanjkalo časa. ●

3, 4: Tudi v Sloveniji imamo nekaj ptic, ki čakajo na rešitev v zadnjem trenutku. Njihove usode, s populacijskega vidika, sicer niso tako tragične, kot usode vrst opisanih v besedilu, saj Slovenija ni edini kraj, kjer živijo. Pravzaprav jim gre marsikje drugod po svetu precej bolje kot pri nas. Ta ugotovitev pa nas seveda ne opravičuje pri naših pičlih naporih za njihovo ohranitev. Črnočeli srakoper (*Lanius minor*) in južna postovka (*Falco naumanni*) sta le dve izmed teh vrst. Nekoč močna slovenska populacija črnočelega srakoperja dandanašnji ne presega 15 gnezdečih parov, južna postovka pa se že nekaj let pojavlja samo kot preletnik, čeprav je bila po drugi svetovni vojni še dokaj pogost gnezdilec. foto 3: Peter Buchner, foto 4: Davorin Tome

1: Mladi komatni deževnik (*Charadrius hiaticula*).
foto: Kajetan Kravos

V pretežno gozdnati Sloveniji, ki razen umetno vzdrževanih kmetijskih površin ne premore prostranih odprtih površin, bogatije gnezdečih vrst deževnikov, pobrežnikov vajenih golih ali skopo poraslih terenov, pravzaprav ne bi mogli pričakovati. A vendarle so tri vrste pri nas našle okolje, ki ustreza njihovim zahtevam za gnezdenje: mali in beločeli deževnik ter priba. Na račun selečih se gnezdilk s severa Evrazije, ki se tu ustavljajo bodisi na selitvi, bodisi na prezimovanju, pa v Sloveniji lahko preštejemo kar devet vrst.

Večina vrst iz družine deževnikov (Charadriidae) danes naseljuje savane in stepe južne poloble, kjer naj bi bil tudi center razvoja družine. Razvila naj bi se v sušnih, polpuščavskih razmerah iz t.i. prehodnega pobrežnika, ki je preživel val množičnih izumrtij ob koncu Krede, pred 65 milijoni let. Ta skupni prednik modernih deževnikov naj bi bil prilagojen na prehranjevanje z majhnimi, ponoči aktivnimi nevretenčarji, kar mu je omogočilo, da je kljuboval neugodnim razmeram mraza in teme, ki so verjetno iztrebile večino tedanjih ptic in drugih velikih živalskih vrst.

Moderne vrste deževnikov danes uvrščamo v dve poddružini, deževnike (Charadriinae) in pribe (Vanellinae). Nekateri avtorji menijo, da se je rod prosenk (*Pluvialis*) od skupnega prednika odcepil preden sta se ločili omenjeni poddružini in bi si zato zaslužil uvrstitev v samostojno poddružino prosenk (Pluvialinae).

Pribe so skupina 25 precej ozko sorodnih vrst, ki pripadajo dvema rodovoma. Večina jih prebiva v Afriki, medtem ko

jih v Severni Ameriki ni. Poddružina deževnikov s 37 vrstami in 7 rodovi (če upoštevamo tudi rod *Pluvialis*), ki je razširjena po celotni zemeljski obli z izjemo Antarktike, je vrstno bolj raznolika kot poddružina prib. Premeščanje vrst iz enega rodu v drugega in druga pereča vprašanja v sistematiki in razvrščanju znotraj poddružine so še vedno predmet debat. Danes veljavna taksonomija večino vrst (28) pripisuje rodu *Charadrius*, štiri vrste rodu *Pluvialis*, ostalih pet vrst pa pripada petim drugim rodovom.

Telo deževnikov, majhnih do srednje velikih pobrežnikov, je čokato, vrat je kratek, glava zaokrožena. Noge niso ne vpadljivo dolge, niti zelo kratke. Zadnji prst je zelo kratek ali v celoti zakrnel, zato deževniki nimajo možnosti oprijemanja. Najbolj značilne so zagotovo njihove velike oči. Peruti so pri deževnikih dolge in zašiljene, pri pribah pa široko zaokrožene. Let prib je plavajoč in počasnejši kot uren let deževnikov, ki v zraku tvorijo tudi bolj strnjeno jato. Oblika peruti in močno prsno mišičje slednjim omogoča let na

DEŽEVNIKI SLOVENIJE

//Urša Koce

dolge razdalje brez postankov. Vrste približno so večinoma večje kot vrste deževnikov. Njihova obarvanost je navadno pestrejša, nekatere imajo čopke na temenu, obrazne kožne gube in/ali ostroge na perutih. Te značilnosti so še posebej izražene pri precej temperamentnih samcih, ki dajo veliko več na burno razkazovanje, kot samci deževnikov.

Domala vsi predstavniki družine se prehranjujejo na enak način: s kratkim, ob konici nekoliko odebeljenim, v sredini pa nekoliko zoženim kljunom s tal pobirajo vsakovrstne nevretenčarje. Plen zaznavajo z vidom, zato pri njih ne bomo opazili, da bi s kljunom sondirali tla, kot med pobjezniki to počno denimo kljunači (*Scolopacidae*). Pri prehranjevanju je namesto počasnega premikanja zanje značilno hitro tekanje od enega zalogaja hrane do drugega, pri čemer ob postankih po tem, ko so ujeli plen, visoko dvignejo glavo in se razgledujejo za naslednjim zalogajem. Njihove oči so prilagojene na gledanje v mraku, pri zaznavanju plena pa si pomagajo tudi s sluhom, zato se hranijo vse do trde teme, ali celo ponoči.

Gnezdo deževnikov je preprosta vdolbinica na tleh, ki je včasih lahko postлана ali obdana z materialom iz okolice, vendar vedno na način, da gnezda ne izpostavlja, pač pa prikriva. Puh mladičev begavcev sledilcev je marogast v barvah okolja in gosto volnat. Ta obleka pa vendarle ni dovolj, da bi se ne podhladili, zato se še dolgo po izvalitvi zakopavajo staršem pod perje peruti ali trebuha. Mladiči vseh pri nas gnezdečih vrst imajo bel ovrtnik, ki je viden, kadar so aktivni, in služi staršem kot prepoznavni znak. Na opozorilo staršev se ob nevarnosti potuhnejo k tlu, prikrivajo belino in se zlijejo z okolico. Kadar starši presodijo, da je njihovo leglo zaradi prisotnosti človeka ali plenilca v kritični nevarnosti, s hlinjenjem poškodovanosti poskušajo vso pozornost pritegniti nase in tako plenilca, ki misli, da je ugledal lahek plen, z ukano vodijo stran od legla.

Deževniki, tudi tiste vrste, ki gnezdiijo v razpršenih skupinah, so v času gnezditve območni. Izven gnezditvenega obdobja se nekatere vrste združujejo v manjše skupine, druge pa v jate, ki lahko dosežejo do nekaj tisoč osebkov in so pogosto pomešane z drugimi vrstami pobjeznikov, ki imajo podobne ekološke zahteve.

Mali deževnik (*Charadrius dubius*)

Osnovne barve telesa malega deževnika (15,5-18 cm) so rjava, bela in črna. Črna tvori obrazno masko, sprednji rob temena in ovrtnik na oprsju. Takšen barvni vzorec je značilen za večino vrst iz rodu *Charadrius*. Vrsta je dobro prepoznavna po izrazitem rumenem obročku okrog oči. Peruti nimajo bele prečne proge, ki je sicer vidna v letu komatnega in beločlega deževnika.

Njegova prvobitna gnezdišča v Evropi so neporasla rečna prodišča, ki pa so v zadnjih desetletjih po večini izginila zaradi drastičnih posegov v reke. Na račun razmaha gradbeništva in vse večje potrebe po gradbenem materialu so v istem času nastali številni površinski kopi in nasutja s prodnato in gruščnato površino, ki jih je izkoristil tudi mali deževnik. Danes dobra polovica evropske populacije gnezdi v umetnih okoljih, ki so poleg različnih gruščnatih in prodnatih površin tudi prodnate njive, redkeje pa drobnozrnate peščene in muljaste površine.

Gnezdo, v katerega navadno položi štiri jajca, je na dnu pogosto obloženo z majhnimi rastlinskimi delci ali drobnimi kamenčki. Lahko je primaknjeno k večjemu prodniku ali manjši rastlinici, kar deževniku, ki zaradi različnih

motenj za krajši čas dokaj pogosto zapuščata gnezdo, služi kot smerokaz. Skrb za zarod prevzmeta oba starša, a gnezdišče samica včasih zapusti pred ostalimi člani družine, bodisi da bi znesla novo leglo, bodisi da se odpravi že na selitev, in dokončno vzrejo mladih prepusti samcu.

Pojavljanje v Sloveniji: V Sloveniji je mali deževnik gnezdilec večine prodišč na alpskih rekah. Na Soči in njenih pritokih je kljub zajetnim prodiščem precej redek. Na račun številnih primernih umetnih prodnatih površin je pogostejši v SV Sloveniji in Ljubljanski kotlini, naselil pa je tudi redkeje posamezne umetne prodnate površine drugod po Sloveniji. V Škocjanskem zatoku gnezdi na nasutih v neposredni bližini beločlega deževnika.

Beločeli deževnik (*Charadrius alexandrinus*)

Beločeli deževnik (15-17 cm) je najmanjši izmed deževnikov, ki jih lahko opazujemo v Sloveniji. Njegov barvni vzorec je medlejši z manj črnine kot pri malem in komatnem deževniku, kar ustreza homogeni drobnozrnati podlagi gnezdišča. Značilnost, po kateri ga nesporno prepoznamo, je na oprsju široko prekinjen ovrtnik. Samec ima v času svatovanja rdeče rjavo teme. Samica, ki je brez črnih barv je precej spominja na mladega malega deževnika, vendar jo od njega zanesljivo ločimo po skorajda črnih nogah.

Beločeli deževnik je prebivalec obmorskih in celinskih slanin peščenih in muljastih površin, kjer visoka vsebnost soli v tleh preprečuje razrast vegetacije. Pogosto gnezdi v razpršenih kolonijah, pri čemer so gnezda med seboj oddaljena le nekaj metrov. Globalico, v katero odloži tri jajca, prikriva z lupinicami morskih školjk, ki jih nabere v okolici.

Pojavljanje v Sloveniji: Nekoč je verjetno poseljeval neregulirana ustja rek na slovenski obali, danes pa gnezdi v opušenih solinarskih bazenih Sečoveljskih solin in na blatnih poljih Škocjanskega zatoka. Na obali Koprškega zaliva se je dolgoletnim posegom v njegov življenjski prostor dokončno umaknil na umetno ustvarjena nasutja mulja in ilovine, ki so nastala ob poglobljanju Luke Koper. Slovenska populacija danes šteje nekaj deset parov, njena prihodnost pa je prav gotovo odvisna od primerne upravljanja z gnezdišči. Manjše skupine osebkov, opažene na Obali v zimskem času, k nam verjetno zahajajo z italijanskih severnojadranskih prezimovališč, lahko pa so tudi zgodnji ali pozni selivci. Drugod po Sloveniji je izredno redek naključni gost.

Komatni deževnik (*Charadrius hiaticula*)

Komatni deževnik (17-19,5 cm) je večji in bolj čokate postave kot mali deževnik. Noge ima živo oranžne, takšni sta tudi bazalni dve tretjini kljuna, le njegova konica je črna.

Gnezdi ob severnih obalah Evrazije, Grenlandije in severovzhodne Kanade. Gnezdi na prodnatih in borno poraščanih območjih v bližini morske obale, potoka ali jezera. Neredko gnezdi na umetnih gruščnatih površinah in prodnatih njivah. V času selitve in v zimskem obdobju se pojavlja predvsem na širokih peščenih in gruščnatih obalah v bibavičnem pasu. Pogosto se v manjših jatah, ki jih deževje ne selitveni poti prisili k daljšemu postanku, družijo z malim deževnikom.

Pojavljanje v Sloveniji: Pri nas se ustavlja na selitvi s severnoevrazijskih obal v subsaharsko Afriko in Sredozemlje. Tedaj ga lahko redno opazujemo na Obali in v Ormoških lagunah, pa tudi ob rekah, na obrežjih stoječih vodnih teles in na poplavljenih poljih drugod po Sloveniji. Selivci se na

2: Mali deževnik (*Charadrius dubitus*).
foto: Marko Trebušak

3: Beločeli deževnik (*Charadrius alexandrinus*).
foto: Kajetan Kravos

4: Komatni deževnik (*Charadrius hiaticula*).
foto: Tomaž Mihelič

5: Dular (*Charadrius morinellus*).
foto: Tomi Muukkonen/Birdphoto.fi

spomladanski selitvi lahko pri nas mudijo še celo konec maja, sicer pa datumi opazovanja tja do sredine maja niso prav nič neobičajni. V času jesenske selitve je precej bolj redek, pojavlja se tja do sredine novembra.

Dular (*Charadrius morinellus*)

Dular (20,5-24 cm) je med deževniki večkratni posebež. Osnovni barvni vzorec perja je drugačen kot pri ostalih treh predstavljenih vrstah rodu *Charadrius*. Naj omenim le značilni beli nadočasni progji, ki se na zatilju stikata v obliki črke V. Pri dularju se pojavlja obrnjena spolna dvoličnost: samci so manjši od samic in so tudi bolj blede obarvani – prevzeli so namreč vlogo valjenja. Za razliko od ostalih vrst ni posebno zvest mestu gnezdenja. V odvisnosti od lokalnega spolnega razmerja v populaciji, imajo samice dva ali tri samce, ki valižo in vzgajajo mladiče. Samec, ki sprejme zadnje samičino leglo, lahko prejema nekaj njene pomoči. Na gnezdiščih, kjer so samice v prebitku, se samci lahko pariyo z dvema ali tremi, in nekatera gnezda tako lahko vsebujejo legla dveh ali treh različnih samic.

Gnezdi na hladnih in meglenih vresavah ter v tundri severne Evrope in Azije, kjer je še posebej naklonjen revno poraslim odprtim ravninam z veliko golih skal. Nekaj izoliranih gnezdišč se nahaja v visokogorjih Evrope in centralne Azije. Nam najbližje je v Alpah na avstrijskem Koroškem, od koder se populacija pozimi seli v Maroko. Osebkji severne populacije se v manjših skupinah selijo prek celotne Evrope, na selitveni poti pa se redko ustavljajo. Počivališča so pogosto tradicionalna, na ledinah in sveže zoranih poljih ter območjih s kratko, močno popaslo ali slanooljubno vegetacijo. V severni Afriki in na Srednjem Vzhodu, kjer dular prezimuje, se zadržuje v kamniti stepi, polpuščavi in na obrobjih kmetijskih zemljišč.

Pojavljanje v Sloveniji: Najstarejši podatki o dularju v Sloveniji segajo v l. 1887, ko je bil en osebek ustreljen na Ljubljanskem barju. Od tedaj je bil pri nas opazovan še sedemkrat: v obdobju spomladanske selitve na Cerkniskem jezeru (skupina 11 osebkov) in dvakrat na Goliču, v obdobju jesenske selitve pa: pri Mariboru (poškodovan osebek, l. 1922), na Peci, v Sečoveljskih solinah, pri Beltincih in na Vremščici.

Zlata prosenka (*Pluvialis apricaria*)

Zlata prosenka (25-28 cm) ima na hrbtni strani telesa vzorec s črnimi in zlato rumenimi pegami, ki postanejo v zimskem perju obledele, sivkaste. Zanesljiv razpoznavni znak je belina pod perutmi, te pa razprostrate v letu segajo do konca repa. Je gnezdilka severnoevropskih barij in sibijske arktične tundre. Par ostane skupaj celo življenje, izredno zvesta sta tudi mestu gnezdenja. V zimskem obdobju se preseli na prezimovališča v zahodni in južni Evropi, severni Afriki, Bližnjem Vzhodu in ob Kaspijskem morju. Nam najbližje prezimovališče je v Padski nižini. Tako med selitvijo kot v zimskem času se zadržuje na odprtih poljih in travniščih. Tedaj se v jatah od nekaj deset do nekaj tisoč osebkov pogosto druži s pribami.

Pojavljanje v Sloveniji: Nekaj osebkov vsako zimo prihaja v Sečoveljske soline in Škocjanski zatok. Predvsem na spomladanski selitvi se jate do nekaj deset osebkov redno ustavljajo na Ljubljanskem barju, povsod drugod v notranjosti Slovenije pa je precej bolj redka.

Sibirska prosenka (*Pluvialis fulva*)

Sibirska prosenka (23-26 cm) je izredno podobna zlati prosenki, le da je nekoliko manjša, s proporcionalno daljšimi nogami in kljunom. V letu razkrije zanesljiv razpoznavni znak: pod perutmi je rjavosiva, peruti pa segajo znatno prek repa. Gnezditveno območje se na zahodu deloma prekriva z območjem zlata proseknke in se razteza po ozkem arktičnem pasu vzhodne Palearktike, vse do Aljaske. Gnezdi v nekoliko sušnejših predelih tundre. Prezimuje v podobnih okoljih kot zlata prosenka, vendar ob obalah Indijskega oceana, ob obalah Avstralije ter na otočjih Tihega oceana. Nekateri osebkji lahko brez postanka preletijo pot 4500 km od Aljaske do Havajev. V prezimovališčih je pogosto teritorialna in mestu prezimovanja izredno zvesta. Seli se v jatah po nekaj sto osebkov, selitvena pot poteka praviloma veliko bolj vzhodno od naših krajev.

Pojavljanje v Sloveniji: Pri nas je bila opažena enkrat, v Škocjanskem zatoku, v letu 2000.

Črna prosenka (*Pluvialis squatarola*)

Črna prosenka (26-29 cm) je v zimskem perju po hrbtu sivo-črno grahasta z umazano belim odtentkom. Pri mlado-

7

8

10

stnih osebkih so pege izrazito zlato rumene, podobno kot pri odraslih zlatih prosenkah. V letu razkrije črtno podperutmi, ki še posebno izstopa v obdobju izven gnezditve, ko manjka črna na trebuhu. Gnezdi na območju, ki se razprostira prek arktičnega pasu Azije in severne Amerike, prezimuje pa na obalah vseh celin južno od 60° severne zemljepisne širine, kjer se zadržuje izključno v bibavičnem pasu muljastih in peščenih obal. Prehranjuje se posamič ali v manjših skupinah, nekateri osebkovi branijo prehranjevalni teritorij, na katerega se vračajo vsako leto. Ob mraku se k počitku zberejo jate do nekaj tisoč osebkov. Na selitvi se ob celinskih vodnih telesih in na travnatih površinah ustavlja izredno redko, zato jo pri nas v notranjosti opazimo bistveno redkeje kot zlato prosenko.

Pojavljanje v Sloveniji: V Sloveniji se maloštevilno pojavlja v Sečoveljskih solinah in Škocjanskem zatoku kot občasen zimski gost in redkeje na jesenski selitvi. V zimah z zelo nizkimi temperaturami je ni. Verjetno gre za ptice z bližnjih prezimovališč osrednje Dalmacije in italijanskih severnojadranskih obal. V času spomladanske selitve je bila bolj kot ne izjemoma opažena tudi na Ljubljanskem barju in na Štajerskem.

Priba (*Vanellus vanellus*)

Priba (28-31 cm) je naš največji predstavnik družine deževnikov. Njene peruti so v letu izrazito široko zaokrožene, že od daleč pa lahko opazimo izrazite črno - bele kontraste njenega telesa. Med gnezditvijo samci zavzeto branijo teritorij in pri tem izvajajo akrobatske lete, pospremljene z glasnimi klici. Klici ob odganjanju plenilcev se v posameznih fazah gnezditve značilno razlikujejo in z napredovanjem gnezditve postajajo vedno bolj intenzivni. Gibanje v zraku pa se razlikuje glede na to, ali je vsiljivec talni ali zračni. Prvotna gnezdišča pribe so mokrotna travišča, poselila pa je tudi njihve. Gnezdi v manjših ohlapnih skupinah. Vali samica, ki je na gnezdu na račun temno zelenega perja z vijoličastim kovinskim sijajem dobro prikrita. Zaradi zgodnje gnezditve - na prva legla lahko naletimo že v drugi polovici marca - se priba na njivah izogne visokim pogankom posevkov, vendar pa ne kmetijski obdelavi površin, ki je razlog, da mnoga legla propadejo, z zastrupljanjem zdesetkan plen pa ne

zadosti potrebam preživelih po hrani.

Čeprav je priba med najbolj selilskimi vrstami prib, ne zmore neprekinjenih poletov na zelo dolge razdalje. Tega ji pravzaprav tudi ni treba, saj za prehranjevanje in počitek primerne površine najde vzdolž vseh poti med gnezditvenim in prezimovalnim območjem.

Pojavljanje v Sloveniji: Kot gnezdilka je pri nas razširjena predvsem na kmetijskih površinah, ponekod pa še na ostankih mokrotnih travnikov. Gnezdi po vsej SV Sloveniji, v Ljubljanski kotlini, na Ljubljanskem barju in na Cerkljanskem jezeru. Na Ljubljanskem barju njena populacija močno upada zaradi izginjanja ekstenzivnih vlažnih travnikov. Do nekaj deset osebkov redno prezimuje v Sečoveljskih solinah. Pribe, ki jih pozimi opazimo v notranjosti Slovenije, so pozne selivke.

Stepska priba (*Vanellus gregarius*)

Stepska priba (27-30 cm) je olivno rjava priba s črnim temenom in črno-belo obrazno masko v letu razkrije tudi preostale kontraste: bela sekundarna in črna primarna letalna peresa ter bel rep s črno proggo. Gnezdilka travnate in kulturne stepe na jugu Rusije in v Kazahstanu. Prezimuje v vzhodni Afriki, na Arabskem polotoku, v SV Indiji in v Pakistanu v podobnem habitatu kot gnezdi, kjer se zadržuje v bližini vode. Na selitveni poti se ustavlja na borno poraslih suhih peščenih tleh, na suhih traviščih in na ledinah. Redki osebkovi, opaženi v Evropi, so izjeme, ki na tej poti napravijo precejšen ovinek proti zahodu. Stepska priba je v svetovnem merilu ranljiva vrsta, saj na relativno majhnem gnezditvenem arealu živi populacija manj kot 10.000 osebkov. Pesti jo kultura step in velik pašni pritisk na preostalih traviščih, ki so ju podkrepile še klimatske spremembe zadnjih desetletij. Mnoga gnezda uničita živina in kmetijska mehanizacija.

Pojavljanje v Sloveniji: Iz Slovenije sta znana le dva podatka o pojavljanju stepske pribe. Prvi sega v l. 1967, ko je bil v Št. Vidu na Dolenjskem ustreljen in nagačen en osebek. Danes ga je moč videti le še na dokumentacijski fotografiji, saj je preparat kasneje zgorel v požaru. Drugič je bila pri nas opazovana na spomladanski selitvi, v družbi prib na Ljubljanskem barju, v bližini Iga, leta 1983. ●

6: Zlata prosenka (*Pluvialis apricaria*) v svatovskem perju. foto: Tomaž Mihelič

7: Črna prosenka (*Pluvialis squatarola*) v zimskem perju. foto: Tomi Muukkonen/Birdphoto.fi

8: Sibirska prosenka (*Pluvialis fulva*) v goletivi iz poletnega v zimsko perje. foto: Borut Rubinič

9: Priba (*Vanellus vanellus*). foto: Kajetan Kravos

10: Stepska priba (*Vanellus gregarius*). foto: Arto Juvonen/Birdphoto.fi

Nova Zelandija – dežela dolgega belega oblaka

//Nataša Šalaja

Površina: 270.990 km²
 Št. prebivalcev: 3,95 milijonov
 Št. ovac: 39,2 milijonov
 Št. vrst ptic: 350
 Najvišja točka: Mt. Cook – 3755 m

Endemične vrste ptic:

5 vrst kivijev: navadni kivi (*Apteryx australis*), veliki lisasti kivi (*A. haastii*), mali lisasti kivi (*A. owenii*), *A. rowi*, *A. mantelli*, ponirek vrste *Poliocephalus rufopectus*, kraljevi albatros (*Diomedea epomophora*), viharik vrste *Puffinus bulleri*, sivi pingvin (*Megadyptes antipodes*), kormorani vrst *Stictocorbo punctatus*, *Leucocarbo carunculatus*, *L. chalconotus*, kozarka vrste *Tadorna variegata*, race vrst *Anas aucklandica* in *Aythya novaeseelandiae*, veka (*Gallirallus australis*), takahe (*Porphyrio mantelli*), školjkarica vrste *Haematopus unicolor*, polojnik vrste *Himantopus novaeseelandiae*, papige kakapo (*Strigops habroptilus*), kea (*Nestor notabilis*), kaka (*Nestor meridionalis*), kakariki (*Cyanoramphus auriceps* in *C. novaeseelandiae*), pevke kokako (*Callaeas cinerea*), tui (*Prosthemadera novaeseelandiae*), hihi (*Notiomystis cincta*), *Anthornis melanura*, *Philesturnus carunculatus*, *Petroica macrocephala*, *P. traversi*, *P. australis*.

Zanimive živali:

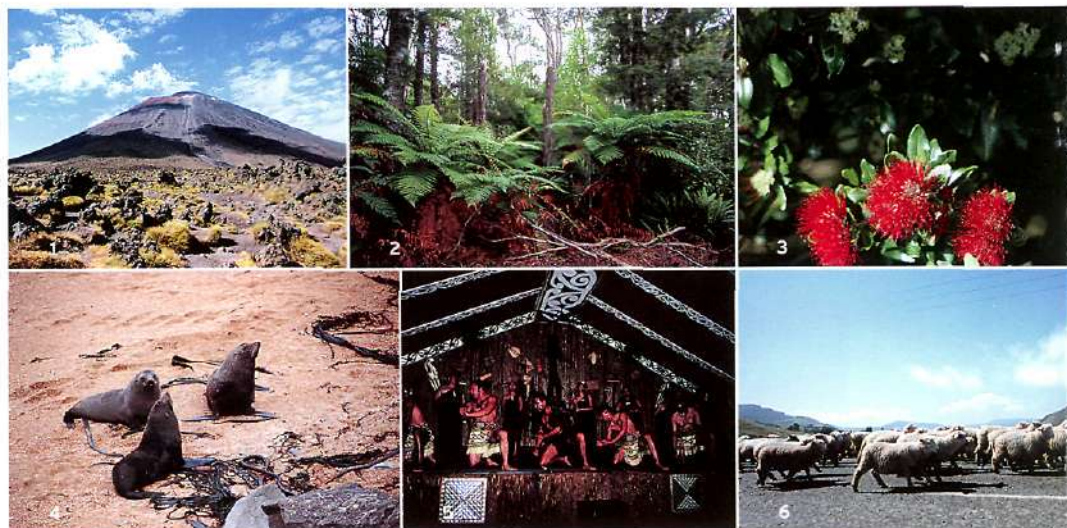
tuatara (*Sphenodon punctatus*), novozelandska (svetleča) jamska glivarica (*Arachnocampa luminosa*), številni morski sesalci, med drugim novozelandske kratkogobčne pliskavke (*Cephalorhynchus hectori*), temni pisani delfin (*Lagenorhynchus obscurus*), velika pliskavka (*Tursiops truncatus*), glavač (*Physeter macrocephalus*), sinji kit (*Balaenoptera musculus*), novozelandski morski medved (*Arctocephalus forsteri*).

Zanimiva drevesa:

drevesne praproti rodov *Dicksonia* in *Cyathea*, puhutukawa (*Metrosideros excelsa*), palma nikau (*Rhopalostylis sapida*), kauri (*Agathis australis*).

Viri ogrožanja:

tujerodni plenilci (npr. podlasice, mačke, podgane ipd.), uničevanje naravnih habitatov, intenzifikacija kmetijstva, ribolov.

Maori so Novo Zelandijo poimenovali Aotearoa, kar pomeni dežela dolgega belega oblaka. Oblaki so skozi stoletja ostali enaki, dežela pa se je po naselitvi Maorov in Evropejcev zelo spremenila. Na Novi Zelandiji je v zadnjem tisočletju izumrlo vsaj 44 vrst ptic, med njimi največ endemičnih iz družine orjaških moj (Dinornithidae), vodnih ptic, ujed, tukalic in pevk. Človek je k temu prispeval predvsem z lovom, izsekavanjem gozda in vnosom tujerodnih vrst, predvsem sesalcev. Upanje za preživele vrste je aktivno varstvo na obsežnih zavarovanih območjih, ki pokrivajo tretjino ozemlja. Aotearoa pa je v mnogih pogledih, tudi ornitološkem, še vedno čudovita.

Kapiti in drugi mali otoki

Majhni neposeljeni otoki so za ohranjanje ogroženih novozelandskih ptic izjemnega pomena. V primerjavi z večjimi in naseljenimi kopnimi predeli jih je bistveno lažje ohranjati brez tujerodnih plenilcev, ki močno ogrožajo predvsem neleteče vrste ptic. Veliko naporov in sredstev je vloženi tudi v ohranjanje in renaturacijo tamkajšnjih gozdnih in drugih habitatov ter ponovno naseljevanje ogroženih vrst. Največ redkih endemičnih vrst ptic in drugih živali je mogoče videti prav na teh otokih, zato sem jih obiskala kar nekaj.

Približno uro vožnje severno od Wellingtona leži otok Kapiti, eno izmed najbolj pomembnih območij za varstvo ptic, ki je zavarovan že od leta 1897. Dnevno ga lahko obišče le 50 obiskovalcev. Takoj ko smo se izkrcali in se napolnili proti bližnjemu zavetišču, je postalo jasno, da bo dan ornitološko zelo zanimiv. Med bližnjimi grmi se je spretaval kakariki *Cyanoramphus novaezelandiae*. Okrog zavetišča pa so radovedno posedale in prežale na priboljške gozdne papige kake *Nestor meridionalis*. Prav nič se nas niso bale in če je kateri izmed obiskovalcev začel odpirati nahrbtnik, je imel družbo na rami, še preden je lahko trenil z očmi. Na travnati ravnici ob morju smo z navdušenjem opazovali neleteče tukalice veke *Gallirallus australis*, ki so brezskrbno iskale hrano ob poti, in šele ko smo se jim popolnoma približali, so izginile v zavetje bližnjega grmovja. Še bolj brezbržni so bili endemični sorodniki sultank takae *Porphyrio mantelli* ter novozelandski golobi kereku *Hemiphaga novaezelandiae*, ki so se prav tako prehranjevali ob poti in na travnikih. Na travnikih smo opazovali tudi cipo *Anthus novaezelandiae*. Z bližnjih dreves sem prvič zaslišala čudovito ptičje petje, ki me je kasneje še tolikokrat razveselilo. Bil je tui *Prosthemadera novaezelandiae*, ena izmed endemičnih vrst pevk.

Večina otoka je porasla z gozdom, kjer smo opazovali tudi druge pevke. Med težje odkrivne nedvomno sodi tieke *Philesturnus carunculatus*, ki se navadno skriva na gozdnih tleh

med podrastjo. Vrsto hihi *Notiomystis cincta* smo opazovali ob krmilnicah, številni osebki vrst *Anthornis melanura* in *Mohoua albicilla* pa so se spretavali v krošnjah. Ves čas so nas zasledovali širokorepi muharji *Rhipidura fuliginosa*. Na otoku gnezdi tudi skrivnostna gololična vrana kokako *Callaeas cinerea*, ki pa se nam je ni posrečilo odkriti. Manj težav je bilo s črno-rdečim muharjem vrste *Petroica australis*. Radovedna ptička se nam je približala na manj kot meter razdalje. Ob vrnitvi z otoka Kapiti smo na morju opazovali še bodičasto govnačko *Stercorarius parasiticus*, ki je poskušala odzvati plen čigram vrste *Sterna striata*.

Na otočku Somes v zalivu pred Wellingtonom so prostovoljci organizacije Forest and Bird (BirdLife na Novi Zelandiji) posadili več kot 92.000 sadik avtohtonih grmovnic in dreves. Tam je zatočišče našla tudi tuatara *Sphenodon punctatus*, znameniti prazgodovinski kuščar, katerega populacija se ohranja izključno na otokih brez plenilcev z izvajanjem skrbno načrtovanih varstvenih ukrepov. Na obrobju Wellingtona leži rezervat Karori, kjer namesto morja plenilcem vstop preprečuje več metrov visoka ograja. V Karori so naselili številne vrste ptic, med drugim tudi male lisaste kivije *A. owenii* in sove *Ninox novaezelandiae*, katerih zanimivo oglašanje smo slišali med nočnimi obiskom rezervata. Podnevi pa smo opazovali druge endemite, med drugim race vrste *Anas aucklandica* in *Aythya novaezelandiae*, kake *Nestor meridionalis* in številne pevke.

Na severu je med najbolj obiskanimi otok Tiritiri Matangi v bližini Aucklanda. Poleg številnih endemičnih pevk je poznan predvsem po sultankah *Porphyrio porphyrio* in že omenjeni sorodni vrsti takae *Porphyrio mantelli*. Poleg teh in številnih pevk smo na otoku opazovali tudi redke endemične race *Anas aucklandica* in papige kakariki *Cyanoramphus novaezelandiae*.

Južni otok

Na poti prek razburkanega in temačnega Cookovega preliva so trajekt spremljale čigre *Sterna striata* in plahi albatrosi *Diomedea cauta salvini*. Ko smo pripluli v mirne vode fjordov

Zemljevid

Uporabljeno z dovoljenjem "The General Libraries, The University of Texas at Austin".

1-6: vulkan Ngauruhoe, maorski bojni ples haka, puhutukawa (*Metrosideros excelsa*), novozelandski morski medved (*Arctocephalus forsteri*), maorski bojni ples haka, ovce na cesti v pokrajini Catlins, foto: Nataša Šalaja

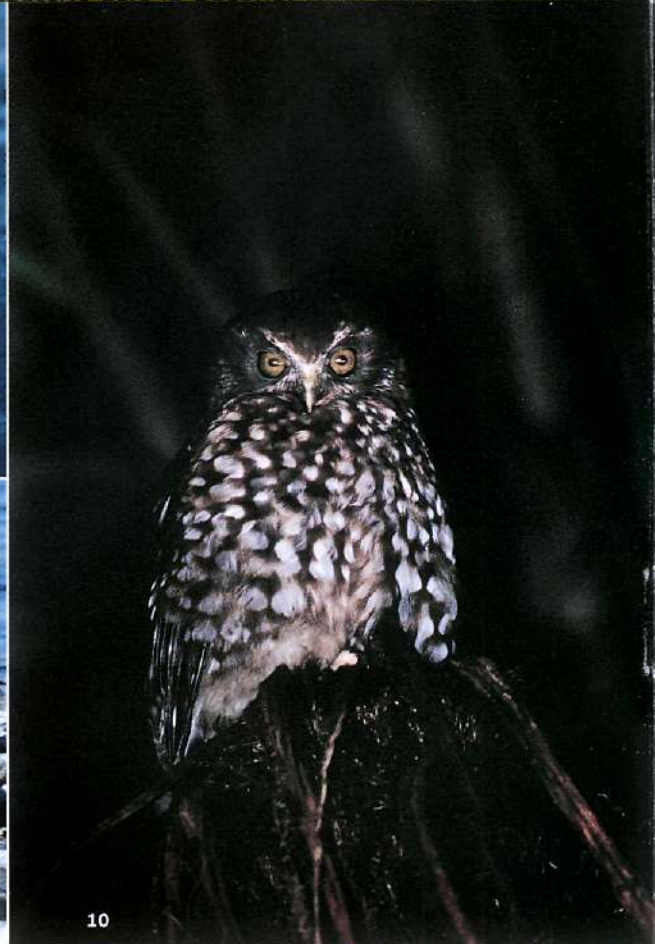
7: Jezero Tekapo je za številne popotnike prva postaja na poti v Južne Alpe, foto: Nataša Šalaja

8

9

10

8: Plahi albatros (*Diomedea cauta salvini*) je na seznamu ranljivih vrst zaradi ptičam neprijaznega ribolova.
foto: Nataša Šalaja

9: Poleg školjarice (*Haematopus ostralegus*) živi na Novi Zelandiji tudi endemična vrsta *Haematopus unicolor*.
foto: Nataša Šalaja

10: Sova *Ninox novaezelandiae* je pogosta vrsta, saj gnezdi tako v gozdovih, kot tudi parkih in vrtovih.
foto: Nataša Šalaja

Marlborough Sounds na severovzhodu Južnega otoka, so naš pogled pritegnile velike jate viharnikov *Puffinus gavia*, pred pristaniščem Picton pa so nas pozdravile lastovke *Hirundo tahitica*. Zelo številni so bili tudi največji novozelandski galebi vrste *Larus dominicanus*.

Območje fjordov je za ljubitelje narave brez dvoma vredno obiska, zato sem se odločila prvo sončno popoldne na Južnem otoku preživeti na vodenem izletu v Marlborough Sounds. Nisem bila razočarana. Takoj ko smo se oddaljili od glavne vodne prometnice, ki teče prek rokava Queen Charlotte Sound, smo lahko v neposredni bližini čolna opazovali strmoglavce *Morus serrator*. Izključno na obalah Marlborough Sounds gnezdi endemični kraljevski kormoran *Leucocarbo carunculatus*. Pri počivanju na obali smo opazovali tudi skupino kormoranov vrste *Phalacrocorax varius* in novozelandske morske medvede *Arctocephalus forsteri*, ki so med uhatimi tjujnji na Novi Zelandiji najbolj pogosti. Poleg že prej omenjenih galebov in čiger so bili pogosti tudi rdečekljuni galebi vrste *Larus novaezelandiae*.

Cilj izleta je bil otoček Motuara, ki je zavarovan kot ornitološki rezervat. Z dobro ohranjenim avtohtonim gozdom je primeren habitat za gozdne vrste ptic, kot so na primer pevke miromiro *Petroica macrocephala*, južna podvrsta črno rdečega muharja vrste *Petroica australis* in makomako *Anthornis melanura*. V čudovitih plitvinah okrog otoka smo opazovali pritlikavega pingvina *Eudyptula minor*, najmanjšega pingvina na Novi Zelandiji, ki na otoku tudi gnezdi. Poleg tega nas je čakalo še posebno presenečenje. Na otoku poteka program ohranjanja zelo ogroženega kivija vrste *Apteryx rowi* iz okolice Okarita na zahodni obali Južnega otoka, ki je bil kot nova vrsta določen šele po analizah DNA leta 2004. Populacijo ogroža visoka smrtnost mladičev, ki so, preden dopolnijo prvo leto starosti, lahek plen tujerodnih plenilcev, kot so podlasice, podgane in mačke. Zato v okviru programa ohranjanja te vrste mladiče za eno leto preselijo na otok Motuara, kjer odrastejo in se dovolj okrepijo, da se po ponovni preselitvi v Okarito lahko uspešno postavijo po robu plenilcem. Na dan našega obiska je eden izmed skoraj odraslih kivijev dan prespal v gnezdilnici za pritlikave pingvine. Tako smo si lahko najbolj znamenitega predstavnika novozelandske avifaune ogledali v naravi in od blizu.

Moj naslednji cilj, mestece Kaikoura na vzhodni obali Južnega otoka, leži pod gorsko verigo Seaward Kaikouras, ki je edino gnezdišče endemičnega viharnika *Puffinus huttoni*. V zadnjih dvajsetih letih se je Kaikoura iz zaspanega ribiškega naselja razvila v pravo meko za ljubitelje narave. Naravne danosti za opazovanje kitov, delfinov pa tudi morskih ptic v Kaikouri so izjemne, saj prav na tem mestu do obale sega podvodni in več kot kilometer globoki kanjon, ki je z visoko bioprodukcijo pomembno prehranjevališče za morske sesalce in druge živali.

Možnosti za opazovanje različnih vrst delfinov so bile dobre tudi drugod, zato sem se glede na visoke cene izletov odločila, da grem v Kaikouri opazovat morske ptice in kite. Ptičarski izlet ni temeljil le na naključnem opazovanju, pač pa na privabljanju s hrano. V ta namen smo se na pot odpravili z zalogo rib v kontejnerju na krmi čolna. Velikim oceanskim jadralcem in galebom smo postali zanimivi šele, ko smo upočasnili čoln in z njega spustili mrežo s hrano. Ob klateških albatrosih *Diomedea exulans* in plahih albatrosih *Diomedea cauta salvini* so se za svoj grizljaj potegovali severni veleviharniki *Macronectes halli* ter dve zelo podobni vrsti viharnikov *Procellaria westlandica* in *Procellaria aequinoctialis*. Obe vrsti sta popolnoma črne barve, najlaže ju je razlikovati po barvi konice kljuna, ki je pri prvi črna, pri drugi pa bela. Najbolj glasni so bili kajpak galebi *Larus dominicanus*. Kapski viharniki *Daption capense* pa so se spretno smukali med mnogo večjimi tekmeči in si kar dobro napolniti želodčke, medtem ko so klateški albatrosi vsem navzočim vztrajno dokazovali, kdo je »glavni«. Hrana očitno ni zanimala falklandskega albatrosa *Diomedea melanophrys* z značilnimi črnimi obrvmi in oranžnim kljunom, ki je dogajanje spremljal le od daleč. Na koncu pa nas je obiskal še največji predstavnik družine albatrosov, kraljevi albatros *Diomedea epomophora*, in dostojanstveno odjadral dalje. Vse opazovane štiri vrste albatrosov gnezdiijo na subantarktičnih otokih, manjša kolonija kraljevega albatrosa pa tudi na polotoku Otago na Južnem otoku. Bližnji pogled na te mogočne ptice južnih morij, ki letno prejadrajo tudi 180.000 kilometrov, je bil milo rečeno navdušujoč. Ob vrnitvi sta nas razveselili tudi dve manjši skupinici temnih pisanih delfinov *Lagenorhynchus obscurus*.

11

12

13

Za opazovanje ptic je zelo zanimiva tudi obala kaikourskega polotoka, zato sem se nazaj v Kaikouro odpravila peš. Pot je vodila po vrhu klifov, s katerih so se odpirali čudoviti pogledi na majhne zalivčke, polne pobrežnikov, med katerimi so prevladovali polojniki *Himantopus himantopus*, školjkarice *Haematopus ostralegus* ter endemične črne školjkarice vrste *Haematopus unicolor*. Številne so bile tudi čaplje *Ardea novaehollandiae* in galebi *Larus novaehollandiae* ter *Larus dominicanus*. Med redkeje opazovanimi vrstami pa naj omenim pribo *Vanellus miles* ter endemično vrsto deževnika *Charadrius bicinctus*, ki gnezdi na peščenih morskih in rečnih obalah. Obala je bila polna novozelandskih morskih medvedov, idilo pa so dopolnjevale ovce, ki so nedaleč od njih hodile po svojih poteh.

Naslednje jutro smo šli opazovat kite glavače *Physeter macrocephalus*. Tokrat smo se odpravili dlje na morje. Kapitan je s hidrofonom kmalu našel prvega, ki se je približeval površju. Glavač se potopi skoraj za celo uro, na površju pa ostane le deset minut. V tem času je mogoče videti hrbet živali, značilno puhanje vode, najbolj spektakularen pa je seveda trenutek, preden se kit vnovič potopi, pri čemer je lepo videti repno plavut. Na izletu smo opazovali potope treh 18-metrskih glavačev, ki se najraje prehranjujejo z orjaškimi lignji.

Polotok Otago pri mestu Dunedin pa je znan predvsem kot edino gnezdišče kraljevih albatrosov *Diomedea epomophora* v naseljenih predelih Nove Zelandije in po sivih pingvinih *Megadyptes antipodes*. Albatrosi tu uspešno gnezdiijo od leta 1938 in kolonija sedaj šteje že 90-100 osebkov. Ogleđ je mogoč izključno iz opazovalnice tik ob gnezdiščih, kjer smo lahko iz neposredne bližine popolnoma zastrti opazovali 6 gnezdečih ptic. Nekaj mladičev se je konec januarja že izvalilo, vendar so jih pred našimi pogledi skrivali starši in visoka trava okoli gnezd.

Sivi pingvin je edini predstavnik endemičnega rodu *Megadyptes*. Zaradi krčenja habitata in plenilcev je vrsta zelo ogrožena, pred 15 leti je populacija na Južnem otoku štela le še 150 osebkov. Predvsem predanim posameznikom gre zahvala, da danes populacija spet narašča, čeprav je njena prihodnost še kar negotova. Letos je populacijo na Južnem otoku močno prizadela bakterijska infekcija, zaradi katere je poginilo do 80%

mladičev. Obiskala sem zasebni rezervat v zalivu Sandfly, kjer smo imeli iz popolnoma zastrtih poti in opazovalnic zelo dobre možnosti za opazovanje teh nenavadnih ptic, ki tu uspešno gnezdiijo na umetnih gnezdiščih. Odrasli pingvini so se ravno pripravljali na golite, kar zanje pomeni enomesečni post in so se zaradi tega z morja vračali s polnimi trebuhii rib. Simpatično so se prestopali po plaži, kot da se jim ne ljubi v strmi breg. Njihova posebnost je poleg teritorialnosti tudi že kar romantična navezanost na dom, kamor se z morja vrnejo vsak večer.

Ornitološko zanimive in endemitov polne so tudi Južne Alpe, kjer je mogoče najti tako gorsko čigro vrste *Sterna albobriata* kot znamenito gorsko papigo keo *Nestor notabilis*. Zaradi hude vročine v času mojega potovanja po Južnem otoku so se slednje svoji radovednosti navkljub umaknile v višje lege in jih na prelazih in drugih mestih, kjer se sicer redno pojavljajo, ni bilo na spregled. Pod najvišjo goro Mt. Cook sem slišala cel orkester, ki je z bližnjega hriba z glasnim »keee-aa« oznanjal, kje se skrivajo. Zadnja priložnost, da jih vidim, je bil gorski prelaz Arthur's Pass. Po nekaj urah iskanja in čakanja mi je bila sreča le naklonjena, saj je kea z vsem vikom in krikom pristala na bližnjem daljnovodu. Tudi na alpskih jezerih sem opazovala številne zanimive vrste, na primer endemične galebe vrste *Larus bulleri*, kozarke vrste *Tadorna variegata*, številne avstralske črne labode *Cygnus atratus*, pa tudi nam bolj poznane čopaste ponirke *Podiceps cristatus* in liske *Fulica atra*. Redek gost tu je tudi endemični polojnik vrste *Himantopus novaeseelandiae*.

Nova Zelandija je kljub temu, da jo je človek v zadnjih stoletjih močno spremenil, še vedno dežela, ki privablja turiste in popotnike predvsem zaradi svojih naravnih danosti. Narodni parki, ki pokrivajo tretjino ozemlja, se razprostirajo prek gora, ledenikov, deževnega gozda in fjordov do čudovitih obal in aktivnih vulkanov. Ozemelske vode segajo od subtropskih do subantarktičnih morij in skupaj z otoki sestavljajo območje izjemne biotske pestrosti. Upam, da bodo Novozelanci na podlagi slabih izkušenj iz preteklosti in rastoče zavesti o vrednosti naravnega okolja znali bolje poskrbeti tudi za svetlejšo prihodnost premnogh ogroženih živalskih in rastlinskih vrst. ●

11: Tui (*Prosthemadera novaeseelandiae*) slovi po najbolj melodičnem petju. foto: Nataša Šalaja

12: Sultanke (*Porphyrio porphyrio*) so pogoste ob izlivih rek, jezerih in na drugih mokriščih. foto: Nataša Šalaja

13: Veka (*Gallinulus australis*) je endemična vrsta tukalice, vse štiri podvrste pa so lokalno precej pogoste. foto: Nataša Šalaja

1

3

Nanizanka o kormoranih se nadaljuje // Tomaz Jančar

1: Kormoran

(*Phalacrocorax carbo*) je v Sloveniji zimski gost, ki se prehranjuje izključno z ribami. Pri ribičih je v nemilosti, saj po njihovem mnenju ogroža ribji življenj, med ljudmi pa je nepriljubljen tudi zaradi črne barve. Ornitologi se že vrsto let borimo za njegovo pravico do nemotene bivanja, foto: Dušan Klenovšek

2: Pri varstvu narave je pomembno široko gledanje na problem: so lahko kormorani, ki z ribami v predalpskem prostoru sobivajo zagotovo že tisoče let, le-tem večja grožnja kot pred nekaj desetletji vložene tujerodne vrste rib, denimo šarenka (*Oncorhynchus mykiss*)? foto: Janez Gregori

3: Lipan (*Thymallus thymallus*) je pri nas domorodna vrsta ribe, za katero je značilno, da se osebk približno iste starosti združujejo v jate in se ne skrivajo. Ribiči menijo, da je vpliv kormorana na lipana na določenih odsekih rek problematičen. V primeru, da je ta trditev podprta z dokazi, se je možno poslužiti načinov za odganjanje kormoranov, ne da bi ti pri tem umirali. foto: Janez Gregori

Kormorani so prehranski specialisti, jedo izključno ribe. So izjemno učinkoviti ribiči. Lovijo posamič ali v skupinah in navadno ne potrebujejo več kot nekaj minut, da si nalovijo pol kilograma rib, kolikor ji potrebujejo za dnevni obrok.

Kormorani so stari kakšnih 20 milijonov let in v tem času so pojedli milijarde ton rib. Vsako leto jih samo veliki kormorani (*Phalacrocorax carbo*) v Evropi pojedjo nekaj sto tisoč ton. Na svetu danes poznamo 37 vrst kormoranov. Kako je torej mogoče, da so ribe kljub kormoranom očitno preživele? Uganko pojasnimo z osnovami ekologije živali, ki nas uči, da plenilec nikoli ne iztrebi plena. To velja še posebej, kadar je plenilec prehranski specialist. Velikost populacije plenilca se prilagaja številčnosti plena. Pri kormoranih to pomeni, da jih je toliko, kot je na voljo rib za prehrano. Od kod potem občutek, da se ribam piše zadnja ura zaradi nepopisnega razmaha kormoranov?

Še sredi 20. stoletja je bil kormoran maloštevilna vrsta. Kot vse ribojede vrste je bil zdesetkan zaradi stoletnega človekovega preganjanja. Potem pa je v 70. letih prišlo do preobrata. Kormorana so v Evropski uniji zavarovali in vrsta si je kmalu opomogla. Druge težave, razen neposrednega uničevanja, je niso nikoli zares pestile. Ne manjka jim ne primerne habitata ne gnezdišč. Tudi rib je očitno dovolj. Po najnovejših podatkih BirdLife v Evropi zdaj gnezdi okrog 350.000 parov kormoranov.

V Sloveniji je bil kormoran v sedemdesetih letih redk zimski gost. Potem pa je njegova številčnost začela naraščati. V zadnjem desetletju se je število prezimujočih kormoranov ustalilo med 2500 in 4000 osebk. Ribiči, ki so bili prej vajeni, da so vse ribe pripadale njim, so kmalu začeli biti plat zvona. Hitro so izračunali, da 4000 kormoranov v Sloveniji pomeni vsak dan 2 toni rib manj zanje. Začela so se množiti včasih precej čustvena poročila o izpraznjenih vodah, o zdesetkanih ribjih populacijah in o ogroženosti redkih ribjih vrst.

Reakcija ribičev je bila pravzaprav logična. Zahtevali so vrnitev v prejšnje čase, ko so bili kormorani pri nas še redki. Edina rešitev, ki jim je prišla na misel, je bila, da je kormorane pač treba pobiti. In zares so na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) ubrali prav to pot. Vlada se je avgusta leta 2000 po hitrem postopku odločila, da kormoran ne bo več zavarovana vrsta. Na MKGP so nato leto za letom odrejali poboje od 500 do 2000 kormoranov letno. Številni ljubitelji ptic iz lovskih vrst so nam poročali, da jih je bilo v resnici pobitih še dosti več.

Na presenečenje ribičev in MKGP pa se je zgodilo prav to, kar smo ves čas napovedovali. Tujje izkušnje nas učijo, da pavšalni odstrel kormoranov ne zmanjšuje ne števila kormoranov ne škode na ribah. Izpraznjeno mesto nemudoma zasedejo novi osebk. Tako so si pred leti na Bavarskem postavili cilj v eni zimi postreliti 6000 kormoranov. Tolikšna je prezimujoča populacija v deželi. Kljub streljanju so ob koncu sezone spet našli okrog 6000 kormoranov! V Sloveniji ni moglo biti drugače. Število kormoranov se zaradi streljanja ni nič zmanjšalo in ribiči večinoma niso zaznavali nič manjših škod.

Pot reševanja problema je bila očitno napačna.

Leto 2004 je bilo prelomno. Z vstopom v EU je tudi v Sloveniji začela veljati »Ptičja direktiva EU«, ki zahteva, da se zavarujejo vse nelovne ptičje vrste. Ker kormoran v EU ni lovna vrsta, ga je morala Slovenija vnovič zavarovati. To je storila Vlada RS, ko je 22. aprila 2004 sprejela »Uredbo o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah«.

V Uredbi je izjema, ki jo tudi zahteva Direktiva. Agencija za okolje (ARSO) lahko v določenih izrednih razmerah izda dovoljenje za poseganje v populacije zavarovanih živali. Takšni primeri so sicer redki in zahtevajo skrbno preučitev ter jasne dokaze. Pri kormoranih prideta v poštev dva takšna primera. Prvi je zagotavljanje koristi varstva živalskih vrst – če bi npr. kormorani ogrozili obstoj kakšne ribje vrste. Drugi govori o preprečitvi resne škode.

Uredba pomeni velik korak naprej pri reševanju problematike. Popolnoma na novo določa pravila, predvsem pa jih postavlja jasno in odločno. Možnosti za sprejemanje odločitev kar po domače in brez resnih argumentov, česar smo bili s strani MKGP vajeni v preteklih letih, s tem ni bilo več.

V letu 2004 so dogodki potekali po novih pravilih. Začelo se je v začetku septembra z vlogo Ribiške zveze Slovenije in Zavoda za ribištvo, v katerih so zahtevali, da se streljanje kormoranov odobri po vzoru iz preteklih let. Na to pobudo je 23. septembra ARSO začel postopek.

Pomemben del postopka je v pristojnosti Zavoda RS za varstvo narave (ZVN), ki pripravi strokovno mnenje. Prav to je morda najpomembnejša novost, ki jo v kormoransko zgodbo prinaša nova Uredba. Naloga ZVN je, da v postopek prispeva strokovno gradivo, ki zagotavlja, da je v postopku spoštovano »načelo materialne resnice«. V postopkih, ki so jih pretekla leta vodili na MKGP, je bil prav ta vidik najbolj zastavljen.

ZVN v strokovnem mnenju preveri predvsem naslednje: ali problem resnično obstaja in kolikšna je razsežnost problema; ali bi načrtovani poseg v populacijo zavarovane vrste v resnici prispeval k zmanjševanju problema; ali so bile izčrpane vse druge možnosti; ali poseg v populacijo ne bo morda ogrozil zavarovane ptičje vrste.

Na ZVN so se naloge lotili ambiciozno in k sodelovanju pritegnili vse interesne skupine. Sodelovali smo predstavniki DOPPS-a, Zavoda za ribištvo (ZR), Ribiške zveze Slovenije (RZS), Lovske zveze in neodvisni strokovnjaki. Žal se je pokazalo, da je na voljo premalo časa, da je strokovna problematika zelo obsežna, ter da je na voljo malo konkretnih podatkov o vplivu kormoranov na ribje populacije v Sloveniji. Strokovno mnenje ZVN zato ni moglo dovolj dobro odgovoriti na vsa zastavljena vprašanja.

Kljub temu da smo pri nastajanju strokovnega mnenja ZVN večino vprašanj lahko samo načeli, pa je intenzivna komunikacij obrodila vrsto pozitivnih premikov.

Zedinili smo se, da je treba priti do enotnega podatka o številu prezimujočih kormoranov v Sloveniji. Strinjali smo se tudi, da je metoda štetja kormoranov na prenočiščih, ki jo že leta uporablja DOPPS, ustrežna. Nato smo se dogovo-

riili za skupno štetje. Tako so se pri zimskem štetju kormoranov na prenočiščih sredi januarja 2005 ornitologom letos prvič pridružili tudi ribiči.

Izjemno dragoceno se mi zdi, da smo vsi prišli do skupnega spoznanja, da je streljanje kormoranov z namenom, da se zmanjša njihova populacija, nesmiseln in neučinkovit ukrep. Zato so dogovarjanja tekla v smeri, kako najpomembnejša območja za varstvo rib v Sloveniji zaščititi pred plenjenjem kormoranov. Saj za to pri varstvu rib vendar gre: ugotoviti, katera območja so za njihovo varstvo ključna, in nato razviti metode, ki bi te vode obvarovale pred prekmernim plenjenjem kormoranov.

Vsi vpleteni smo se strinjali, da je treba problem najprej resno preučiti. Dosežen je bil načelni dogovor, da se čimprej ustanovi strokovna delovna skupina, sestavljena iz strokovnjakov DOPPS, ZVN, RZS in ZR, ki bo v okviru projekta raziskala to problematiko. Skupaj smo apelirali na MOP in MKGP, da zagotovita ustrezna sredstva za zagon projekta.

Na koncu povsem skupaj žal nismo prišli. ZVN je določil območja, kjer naj se dovoli odvracanje, ki je obsegalo ca. 1/3 slovenskih voda – po našem mnenju preveč. Predlagal je metodo odvracanja kormoranov s streljanjem s pretežno slepimi naboji, pri tem da je vsak dvajseti naboj oster. Po tej metodi se zaradi podkrepitve plašenja ubije manjše število kormoranov. Takšen ukrep je bil nazadnje tudi določen v odločbi ARSO, ki je bila sprejeta 28. decembra.

V DOPPS-u smo prepričani, da je ubijanje kormoranov nepotrebno, ter da jih je mogoče učinkovito odvracati tudi z drugimi ukrepi. V postopku smo svoje trditve podkrepili z več dokumenti, med drugim z obširno raziskavo, ki jo je opravilo britansko Ministrstvo za kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo. Žal je bilo gradivo v postopku prezrto.

Za konec še zanimivost. Letos se je za pravice kormoranov v postopku prvič zavzela še druga nevladna organizacija. To je 'Društvo za osvoboditev živali' iz Ponikve. Društvo ima funkcijo 'Varuha pravic živali', za katerega so imenovali odvetnika Vladka Begana. Ker so se vključili prepozno, je bila njihova vloga sicer zavrnjena, a bodo zaradi bogatega pravniskega znanja odvetnika Begana v prihodnjih letih zagotovo igrali pomembno vlogo. ●

4: Vse manj je takšnih neokrnjenih odsekov rek, ki zmorejo podpirati vitalne ribje populacije. Da bi bil plenilski pritisk kormorana na ribe na neokrnjenih odsekih rek problematičen, ni trdnih dokazov. Na odsekih, ki so izgubili naravno podobo, ribe pa s tem v veliki meri možnost skrivanja, pa to ne velja vedno. Se eno dejstvo več, ki govori v prid temu, da je vrsto možno učinkovito varovati le, če varujemo njeno življenjsko okolje!
foto: Tomaž Mihelič

5: Kormorani prenočujejo na skupnih prenočiščih, pogosto na nekaj drevesih ob reki. Tekom dneva so izredno mobilni, zato je edina zanesljiva metoda ugotavljanja njihove številčnosti simultano štetje na prenočiščih, po tem ko pade mrak
foto: Tomaž Jančar

Ali risu v Sloveniji grozi ponovno izumrtje? // Miha Krofel

1: Evrazijski ris (*Lynx lynx*),
foto: Miha Krofel

2: Ris navadno postane aktiven šele, ko pade mrak.
foto: Miha Krofel

Potem ko sta po koncu zadnje poledenitve v Sloveniji izumrla leopard in jamski lev, je naziv naše največje mačke pripadel evrazijskemu risu (*Lynx lynx*) – skrivnostnemu lovcu z značilnimi čopki na ušesih in s kratkim repom. Da je ris naseljeval območje Slovenije že v času mlajšega pleistocena (pribl. 260 000 – 10 000 let pred sedanostjo), kažejo najdbe fosilnih ostankov, ki so jih odkrili v nekaterih paleolitских postajah. V preteklosti je bil evrazijski ris razširjen po večjem delu Evrope, z izjemo Pirenejskega polotoka, kjer ga še danes nadomešča nekoliko manjši iberski ris (*Lynx pardinus*).

Z rastjo prebivalstva se je v zgodovinskem času povečeval vpliv človeka na okolje, kar je imelo negativne posledice tudi na evropske populacije risov. Proces izumiranja je v Evropi potekal od zahoda proti vzhodu in dosegel vrh sredi devetnajstega stoletja. Razlogov za izumiranje je več. Po vsej verjetnosti je bila bolj kot neposredno preganjanje pomembna izguba primerne habitata zaradi krčenja gozdnih površin in drastično zmanjšanje številčnosti velikih rastlinojedov. V Sloveniji je bila v prvi polovici 19. stoletja številčnost srnjadi le 1 % današnje, jelenjad in divja svinja pa sta praktično izumrla. Kdaj je pri nas izginil zadnji ris, ni povsem jasno. Morda se je to zgodilo v začetku 20. stoletja na Štajerskem, od koder prihaja podatek o risu, ustreljenem leta 1908.

Podoben scenarij izumiranja je potekal po večjem delu Evrope. Temu so sledile zamisli o ponovnih naselitvah risa, ki jih je bilo ponekod slišati že v prvi polovici prejšnjega stoletja, bolj aktivno pa so se projektov lotili po drugi svetovni vojni. V Slovenijo se je ris vrnil leta 1973, ko so v Kočevskem rogu iz karantene izpustili tri pare, ki so jih bili pripeljali iz pogorja Rudohorje na Slovaškem. Še istega leta so sledila prva opažanja risjih mladičev, kar je bilo prvo znamenje, da je bila naselitev uspešna. Novo ustanovljena populacija se je hitro širila in že naslednje leto so poročali o prvih opažanjih na Hrvaškem. V naslednjih letih so risi dosegli tudi Bosno, Italijo in Avstrijo. Naselitev risa na Slovenskem še danes velja za eno izmed najuspešnejših v Evropi.

Zaradi varovalne barve, prikritega načina življenja in pretežno nočne aktivnosti se z risom v naravi le redko srečamo. Nekoliko pogosteje naletimo na njegove stopinje, iztrebek ali ostanke plena. Drugi razlog za redka srečanja je njihova prostorska organiziranost in način življenja. Podatki telemetričnega spremljanja risov prek posebnih oddajnikov, nameščenih v ovratnicah, so pokazali, da povprečen teritorij risa v Srednji Evropi meri okoli 200 km². V povezavi s samotarskim načinom življenja ter teritorialnim vedenjem to pomeni, da se risi v naravi pojavljajo v zelo nizkih gostotah, kar je najverjetneje posledica njihovega načina lova. Risi se namreč pri lovu zanašajo predvsem na presenečenje, saj niso prilagojeni daljšim pogonom, kot na primer volkovi, in če jim plena ne uspe ujeti v nekaj deset metrih, hitro odnehajo. Ob prevelikih gostotah bi risi prepogosto prihajali v stik z zmeraj istimi živalmi, ki bi zaradi tega postale bolj izkušene in bolj pozorne na risa. To bi zmanjšalo lovni uspeh, ki je že tako razmeroma nizek, in s tem povečalo energetski vložek v iskanje hrane.

V Sloveniji je glavni risov plen srnjad. V manjši meri lovi tudi jelenjad, gamse, zajce, divje svinje in muflone. Pomemben del prehrane, predvsem odrasčajočih živali, lahko sestavljajo manjše živali, kot so polh, veverica in druge gladalci, pa tudi različne vrste ptic in manjših zveri, kot so divja mačka, lisica in kuna. Občasno pride tudi do napadov na domačo živino (v 84 % primerov so bile to ovce), za katere država lastnikom izplačuje odškodnine skupaj s stroški zaradi izpada ali odloga vzrejnega cilja. Nasprotno je za človeka ris popolnoma nenevaren. Za zdaj še ni znanega podatka, da bi zdrav ris kdaj napadel človeka. Poleg tega se tudi steklina pri risih običajno ne izraža z agresivnim vedenjem, kot je to pogosto pri lisicah in psih.

Trenutno se z raziskavami ekologije risa aktivno ukvarjamo na Oddelku za biologijo Biotehniške fakultete v Ljubljani. Poleg spremljanja aktivnosti in izrabe prostora poskušamo s telemetrijo odgovoriti tudi na vprašanje, kako na gibanje risov in njihovo disperzijo vplivajo velike prometnice, kot je na primer avtocesta Ljubljana-Kozina. Drugi večji del raz-

iskav se osredotoča na vlogo risa pri odnosih z drugimi organizmi gozdnega ekosistema. Na eni strani ima ris znaten vpliv na populacije vrst, ki jih pleni. Ta ni omejen samo na regulacijo številčnosti, marveč ima pomembne učinke tudi na strukturo populacij plenskih vrst ter njihovo vedenje in razporejanje v prostoru. Tako na primer ris preprečuje preveliko koncentriranje divjadi na določenih območjih, kar bi lokalno lahko imelo negativne učinke na vegetacijo zaradi prevelikega objedanja. Plenjenje risa deluje tudi kot nekakšen blažilnik prevelike nihanja populacij plenskih vrst in s tem prispeva k stabilnosti celotnega ekosistema. Pri tem se pokaže tudi velika prilagodljivost risa, saj se je sposoben odzvati na spremembe v populacijah plena in ob upadu številčnosti ene vrste preusmeri več svoje lovne aktivnosti na drugo vrsto. Tak primer je bilo moč opaziti na območju ribniško-kočevskih gozdov, kjer so ob nizkih gostotah srnjadi risi plenili pretežno jelenjad, ki se sicer v njihovi prehrani pojavlja precej redkeje. Tak mehanizem preprečuje, da bi risi na določenem območju iztrebili neko vrsto. Izjema so nenaravne razmere, do katerih pride npr. ob umetnih naselitvah alohtonih vrst. V Sloveniji je tak primer naselitev muflona, ki izvira iz sredozemskih otokov in je popolnoma neprilagojen velikim plenilcem kontinentalnih gozdov, kot je ris.

Na drugi strani ris pomembno vpliva na druge mesojedce. Poleg samega tekmovanja za plen in prostor jim ris posredno zagotavlja vir hrane. Z njegovim plenom se namreč prehranjujejo mnoge druge živali, kot so medved, volk, lisica, jazbec, divja mačka in divji prašič, pa tudi mnoge vrste ptic, npr. krokar, šoja, kanja, kragulj itd. Seveda ob tem ne smemo pozabiti na množico različnih nevretenčarjev. Za nekatere med njimi so lahko trupla velikih sesalcev ključen dejavnik, ki jim omogoča preživetje.

Risi so v Sloveniji vezani predvsem na območje Dinaridov. Največ opažanj izvira iz redkeje poseljenih gozdnatih območij Kočevske, Notranjske in Trnovskega gozda. Manj številčni podatki pa so znani iz Primorske, Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alp ter Karavank. Natančno število risov,

ki trenutno živijo v Sloveniji, ni znano, najverjetneje pa ne presega 40 osebkov.

Razpoložljivi podatki zadnjih let so zaskrbljujoči, saj kažejo, da populacija stagnira oziroma upada. Razlog za to zagotovo ni en sam. Velik delež gre verjetno pripisati poslabšanju prehranske baze v zadnjem desetletju, kar je posledica precejšnjega zmanjšanja populacij srnjadi in jelenjadi v dinarskih gozdovih. Pomanjkanje ustreznega plena se kaže predvsem v manjšem preživetju risjih mladičev. Starejše živali tako počasi odmirajo, premajhen prirastek pa ne zagotavlja stabilnega obnavljanja populacije, ki posledično postopoma upada. Ob tem se poraja neprijetna misel, da poteka podoben scenarij kot ob prvem izumrtju risov v Sloveniji.

Današnji risi imajo v nasprotju s tistimi v preteklosti še dodatno težavo. Celotna populacija namreč izvira iz samo šestih živali, kar je skoraj zagotovo pripeljalo do parjenja v sorodstvu. Trenutno še ni znano, kolikšna je stopnja takšnega parjenja med našimi risi in ali se že kažejo kakšne negativne posledice le-tega. Upamo, da bodo na ta vprašanja lahko odgovorile bodoče genetske raziskave. Dodaten razlog za upad populacije nekateri vidijo tudi v tekmovalnosti za volkovi, katerih populacija si je v zadnjih dvajsetih letih precej opomogla. Če gledamo z evlucijskega vidika, volkovi ne bi mogli risov močno ogroziti, saj obe vrsti živita skupaj že več stotisočletij in njun skupni razvoj je očitno moral privedi do tega, da sta zmožna sobivanja. Vendar pa moramo upoštevati, da se lahko ob zmanjšanju populacij plenskih vrst, kakršnemu smo priča v tem trenutku, pritisk tekmovalnosti dodatno poveča. Pri majhni velikosti populacije risov, ko je pomembna praktično vsaka žival, je potencialna grožnja tudi ilegalni odstrel, obseg katerega pa je zelo težko oceniti. Kakršenkoli razlog že, v vsakem primeru bi bilo ironično, če bi kljub vsem zakonom, konvencijam in direktivam o varovanju risa kot ogrožene živalske vrste prišli do istega rezultata, kot smo mu bili priča pred sto leti, ko so za ubite rise še izplačevali nagrade. ●

3: Ris rad uporablja podrti debla kot naravne mostove. foto: Miha Krofel

4: Stopinja risa v snegu. Od podobnega odtisa volka je najlažje ločimo po odsotnosti krempljev. foto: Miha Krofel

5: Največji delež v prehrani risa predstavlja srnjad. foto: Miha Krofel

6: Uspavana ristinja Lojzka ob nameščanju ovrtnice z oddajnikom. foto: Miha Krofel

1

2

3

Januarsko štetje vodnih ptic – IWC

//Luka Božič

1: Mokož (*Rallus aquaticus*).
foto: Poul Reib

2: Ene najpogostejših vodnih ptic pri nas so mlakarice (*Anas platyrhynchos*) in liske (*Fulica atra*).
foto: Hrvoje Oršanič

3: Dva dni v letu, navadno tretji ali četrty vikend v januarju, tudi ob slovenskih vodah naletimo na ornitologe prstovoljce, ki prispevajo k vedenju o velikosti svetovnih populacij vodnih ptic.
foto: Tomaž Mihelič

22 in 23. januarja 2005 je potekalo pri nas že 18. tradicionalno mednarodno januarsko štetje vodnih ptic (IWC). Štetja se je udeležilo 177 popisovalcev, ki so skupaj popisali kar 429 popisnih odsekov. Skupno število 51.279 vodnih ptic, ki pripadajo 58 različnim vrstam, govori o tem, da smo letos opravili enega izmed najbolj temeljitih štetij vodnih ptic doslej. Tako število osebkov kot število vrst, je drugo največje v zgodovini IWC. Letošnje štetje sicer ni izstopalo po zanimivostih in redkih vrstah, ni pa manjkala skoraj nobena izmed pričakovanih in v zimskem času vsaj kolikor toliko redno pojavljajočih se vrst. Vseeno velja posebej omeniti 55 pritlikavih kormoranov (*Phalacrocorax pygmaeus*) na reki Dravi ter reglje (*Anas querquedula*) na jezeru Vogršček. To je šele drugo opazovanje te vrste v zgodovini IWC in eno redkih zimskih v Sloveniji nasploh. Naši kolegi v Škocjanskem zatoku so prešteli 6 slok (*Scolopax rusticola*), ki so minulo zimo v rezervatu prazimovale. Sicer smo letos prešteli nadpovprečno veliko čopastih črnic (*Aythya fuligula*) in lisk (*Fulica atra*), medtem ko je bilo rečnih (*Larus ridibundus*) in sivih galebov (*L. canus*) presenetljivo malo.

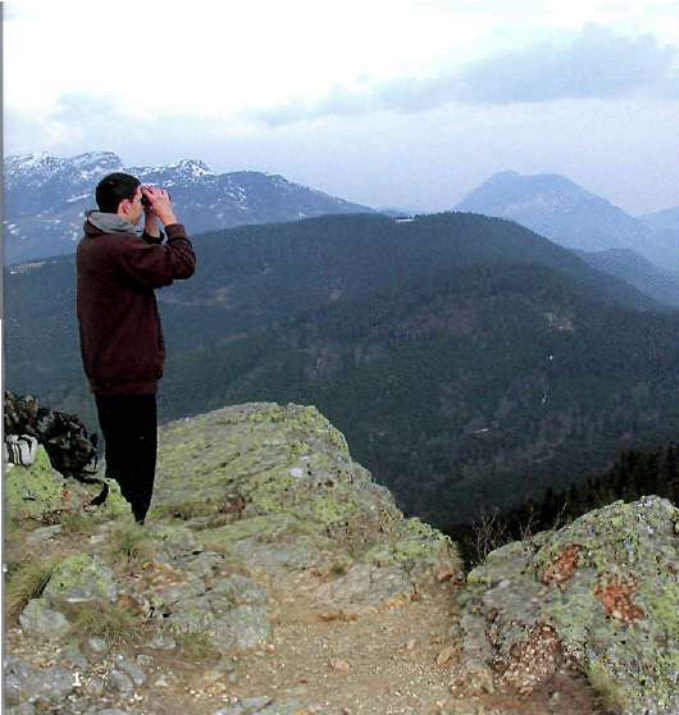
V dolgih letih obstoja se je januarsko štetje vodnih ptic razvilo v najbolj množično ornitološko popisovalsko akcijo v Sloveniji. Od leta 1997 je IWC resnično vseslovensko štetje vodnih ptic, ki poteka na vseh večjih oziroma pomembnejših vodnih površinah po državi – od Mure do Obale. V obdobju 1997 – 2002 je štetje koordiniral Borut Štumberger, ki je vpeljal sistem popisovanja po odsekih in razvil celotno organizacijsko strukturo akcije, od lokalnih koordinatorjev do obsežne mreže predanih popisovalcev. V okviru akcije se je vseskozi ohranjal visok strokovni nivo dela s preverjanjem izstopajočih podatkov in ažurno objavo rezultatov štetja.

Rezultati, pridobljeni v okviru januarskih štetij vodnih ptic, so v precejšnji meri spremenili – in še spreminjajo! – naše vedenje o velikostih prezimujočih populacij in najpomembnejših mokriščih oziroma delih mokrišč za vodne ptice pri nas. Medtem ko se je v tem obdobju v naši zavesti

pomen nekaterih območij za vodne ptice le še utrdil (npr. dravska akumulacijska jezera, obala s Sečoveljskimi solinami), pa so druga, do tedaj neupravičeno prezrta območja (npr. stara struga Drave, Krka, spodnja Sava itd.), stopila iz sence 'velikih'. Podobno je bilo s posameznimi vrstami. Dejstvo, da sta mali ponirek (*Tachybaptus ruficollis*) in velika bela čaplja (*Egretta alba*) glede na velikost prezimujoče populacije v mednarodnem merilu med vodnimi pticami naši najpomembnejši vrsti, poznamo izključno po zaslugi celovito zastavljenih in izvedenih štetij IWC. Po vseh teh letih poenotene štetja se že jasno kažejo nekateri trendi v populacijah posameznih vrst. Medtem ko število velikih belih čapelj (*Egretta alba*) in labodov grbcov (*Cygnus olor*) narašča, pa populaciji njivske gosi (*Anser fabalis*) in žvižgavke (*Anas penelope*) upadeta. V najbolj zanimivo ter strokovno in naravovarstveno najpomembnejše obdobje akcije v Sloveniji smo vstopili šele pred kratkim. Motivov za nadaljevanje torej ne zmanjkuje. Približujemo pa se prelomnici, ko bo treba rezultate vseh dosedanjih štetij celovito obdelati in ovrednotiti.

Pomen januarskega štetja vodnih ptic je neprecenljiv tudi v smislu aktiviranja članov in sodelavcev DOPPS. Nobena druga akcija ali popis ne pritegne niti približno toliko ljudi kot prav IWC. Sploh vemo, s kako obsežno popisovalsko bazo razpolagamo? Koliko naših članov poznamo le preko telefonskega dogovora in skrbno izpolnjenih obrazcev, ki na društveni naslov prispejo po opravljenem štetju! Brez pretiravanja lahko rečemo, da je pomen akcije izrazito večplasten in daljnosežen.

Na koncu se moram seveda zahvaliti vsem, brez katerih zimskega štetja v takšni obliki ne bi bilo mogoče izvesti: glavnemu koordinatorski v obdobju 1997 – 2002 Borutu Štumbergerju, vsem lokalnim koordinatorjem, najbolj pa seveda vsem požrtvovalnim terenskim popisovalcem. ●

NOAGS: Z zavestjo, da to delamo za ptice

//Tomaž Mihelič

Spominjam se tistega začudenega izraza na obrazu policaja v Črni na Koroškem, ko je ugotovil, da sredi noči to pot ni ustavil avtomobila, polnega mladine, ki se vrača z burne zabave, ampak ljudi, ki so zatrjevali, da gredo popisovat ptice. No, na srečo so ga naše obleke, terenska oprema in avtomobil brez hlapov alkohola hitro prepričali. »A tako zgodaj se popisuje ptice?« je bilo seveda logično vprašanje. Ko pa smo mu pojasnili, da moramo biti ob svitu skoraj na vrhu Smrekovca, smo se skupaj strinjali, da nam je ostalo bore malo časa.

Podobna srečanja z varuhi reda so pri popisih za atlas postala nekaj vsakdanjega. Očitno se pri svojem delu pojavljamo ob nenavadnih urah na nenavadnih mestih. Tudi popis po bolj naseljenih krajih v jutranjih urah nima dosti drugačnega odziva. »Popisujete vodo?« nas nagovorijo nekateri, ko zagledajo obrazce in svinčnike. Ko je bil leta 2002 popis prebivalstva, nam je šlo lažje. Ljudi je zanimalo le to, zakaj smo na terenu brez razpoznavnih rumenih kapič. Da bi svoj prosti čas namenili štetju ptic, pa očitno pri nas še ni pojav, ki bi se ljudem zdel povsem normalen. Še posebej zato, ker se štetje večinoma opravlja v zgodnjih jutranjih urah.

Zakaj sploh popisujemo?

Popisovanje ptic je bazično delo, ki je pogoj, da se lahko lotimo učinkovitega varstva ptic. Če hočemo neko vrsto varovati, moramo najprej vedeti, kje živi. Šele od tega trenutka se nam odprejo možnosti za konkretnije naravovarstvene raziskave in prizadevanja. Brez poznavanja razširjenosti ptic torej ne gre. Kako bomo varovali nekaj, če niti ne vemo, kje je - če sploh je? Kje in koliko sta torej osnovni vprašanji. Na obe bomo v društvu skušali odgovoriti z Novim ornitološkim atlasom gnezdičk Slovenije (NOAGS), za katerega letos popisujemo že četrto leto.

Popis opravljamo po treh metodah, ki se med seboj dopolnjujejo. Osnovni dve metodi sta popis razširjenosti in popis številčnosti. Pri prvi je cilj zbrati čim več vrst, ki

gnezdiijo v izbranem kvadratu. Popis je stimulativen, saj je za popisovalca velik izziv. Odkriti vse gnezdeče vrste v kvadratu je daleč od preproste naloge. Osnovno navodilo za uspeh se glasi: različna mesta, različni časi. To pomeni, da moramo obiskati čim več različnih habitatov v kvadratu, po možnosti ob različnem času.

Pri popisu številčnosti pa nas tudi zanima, koliko ptic je na določenem območju. Zaradi obvladljivosti so območja štetja razmeroma majhna. Gre za pasove ob popisni poti oz. transektu. Metoda je primerna predvsem za popis pogostih vrst. Pri redkih vrstah pa je poleg obeh popisov izjemnega pomena tudi beleženje posameznih opazovanj.

Vsekakor velja, da več glav več vidi. A neobhodno velja tudi pravilo, da se opazovanje spremeni v podatek šele, ko ga zapišemo. Res je, da največ podatkov zberemo na ciljnih popisih, pa vendarle lahko veliko prispevajo tudi naša naključna opazovanja. Če nam jih le uspe pretvoriti iz opazovanj v podatke. Zaradi tega bi vas rad opogumil, da svoj 'ptičarski' obrazec začnete izpolnjevati tudi v svojem vsakdanjem življenju. Lep primer podatkov iz zaprašenih beležk se je pokazal v akciji z naslovom 'Kje letajo beloglavi jastrebi?'. Po komaj nekaj več kot 10 objavljenih podatkih o pojavljanju beloglavega jastreba pri nas nam je skupaj uspelo zbrati več kot 600 podatkov! Potrebujete še kak dokaz o pomenu zapisovanja? ●

1: Pri popisovanju za Novi ornitološki atlas gnezdičk se posvetimo prav vsem območjem. Tako bodo enakomerno popisani vsi predeli Slovenije.

foto: Tomaž Mihelič

2: Kako pogoste so v resnici nekatere redke vrste v Sloveniji, smo izvedeli šele s štetjem na transektih. Skalni strnadi (*Emberiza cia*) so prav neverjetno številni na območju, ki se vleče od Krasa preko obronkov Nanosa, Trnovskega gozda in Sabotina, do južnih predelov Julijskih Alp.

foto: Tomaž Mihelič

V želji, da bi letos čim več podatkov iz vaših beležnic lahko uporabili v naravovarstvene namene, vam v prilogi revije pošiljamo obrazec za beleženje naključnih opazovanj ptic. Upamo, da vam bo popisovanje v veselje, vi pa ste lahko prepričani, da bodo zbrani podatki v korist pticam.

Čiščenje otoka na Ptujskem jezeru

//Dejan Bordjan

1: Delo, ki ga je na rečnih prodiščih, prvotnih gnezdiščih navadne čigre, opravljala ob visokih vodah podivjana reka, so se morale na umetnih gnezdiščih lotiti krepke roke tistih, ki jim ni vseeno, kaj se bo z našo populacijo zgodilo. foto: Damijan Denac

2: Majhen otok, na katerem je še pred nekaj leti utesnjeno gnezdišče kolonija navadnih čiger, je zdaj dobil konkurenco, ki predstavlja novo upanje za njihovo vrnitev na Ptujsko jezero. foto: Damijan Denac

3: Z očiščenih, soljene platforme prihodnje leto gotovo ne bo treba odstranjevati vegetacije. foto: Damijan Denac

Ko mi je Damijan Denac povedal, da bo akcija čiščenja otoka na Ptujskem jezeru potekala tudi letos, sem bil takoj pripravljen pomagati. Sam sem se je udeležil še drugič, a združuje ljudi, ki sodelujejo že več kot desetletje - nekaterim je pomenila celo enega izmed njihovih prvih terenov. Otok, ki je bil tedaj še gnezdišče kolonije navadne čigre (*Sterna hirundo*), danes poseljujejo konkurenčnejši rečni galebi (*Larus ridibundus*). Čiščenje otoka je v prvih letih motivirala predvsem misel na ohranjanje celinske populacije čigre, do današnjega časa pa se je nadaljevala kot ena tistih tradicionalnih akcij, ki jo vodita duh prijateljstva in zavest o dobrem delu. Nedvomno jo popestrijo tudi zagreti otroci, obilo zabave in veselje ob delu na svežem zraku. Ob vsem tem pa se v upanju na ponoven čigrin razmah znova in znova porajajo ideje, kako pripraviti čim primernejši prostor za njeno gnezditvev. Novo upanje v obliki 830 m² velikega otoka je zrastle prav v minuli zimi. Izdelavo otoka so omogočile Dravske elektrarne Maribor d.o.o.

Letošnjo akcijo, ki je bila drugo soboto v marcu, je spremljala obilica snega. Ob misli na naporno delo sem se zjutraj dobro okrepčal in petnajst minut kasneje že vijugal po blatni in še nekoliko zaledeneli cesti, ki vodi do nasipa Ptujskega jezera. Avtomobile smo parkirali kakšnih petsto metrov pred ciljem, saj je bila cesta dalje neprevozna. Namig za to smo dobili ob pogledu na iztirjeni avtomobil, ki ga Zeljku ni uspelo ohraniti na cesti. Tako smo morali vse orodje in vreče soli na breg prenesti v rokah in na plečih. K sreči je vsaj Damijanu uspelo pripeljati do cilja. On je namreč imel čoln, ki bi ga bilo precej težje nositi do mesta izplutja. Naposled je bil čoln v vodi, Damijan za krmilom, za njim pa je v čoln poskakala še polovica navzočih, vključno z Zeljkom, našim podiralcem dreves. Akcija je stekla in tudi drugi smo si želeli videti, kakšno delo so nam dali sneg, galebi in rastje. Prvi paket delavcev je bil z muko dostavljen na otok, saj se je v čoln upiral izredno močan veter. V drugem paketu smo se že pripravljali na to,

da bo čolnar tudi nas prepeljal na otok, pa smo lahko le nemočno opazovali, kako pluje proti nasprotnemu nasipu jezera. Odpravljali smo se, da gremo ponj, potem pa smo dobili informacijo, da je zatajil motor čolna. A k sreči ni bilo nič takega, česar ne bi bilo mogoče popraviti z navadnim žbljem.

Ko smo tudi mi vendarle pripluli na otok, je bilo po zaslugi prvih skoraj vse grmovje in drevje na kolenih in zbrano na kupu. Še mi smo se lotili odstranjevanja rastlinske biomase, ki je ob izdatni pomoči iztrebkov in izbljuvkov rečnih galebov nastala v zadnjih dveh letih. Z Damijanom sva šla pogledat še dve betonski ploščadi daljnovoda. Ena izmed njiju je bila edino gnezdišče za celinsko populacijo navadnih čiger leta 2004 v Sloveniji. Že od daleč je bilo mogoče videti, da na teh daljnovodih prezimujejo kormorani (*Phalacrocorax carbo*), saj je bila na ploščadih tudi do deset centimetrov debela plast gvana in njihovih izbljuvkov. Gnezdišči sva hitro pregledala in izmerila nekatere parametre, nato pa sva se vrnila na otok in se pridružila vestnim delavcem.

In rezultat dela? Odstranjeni nadzemni deli grmovja, odstranjena desetcentimeterska plast humusa in korenin na dveh tretjinah otoka ter nastavljen eksperiment s soljo za nadzor vegetacije. Sol naj bi preprečevala razrast vegetacije, tako da bi se dlje časa ohranjale ugodne razmere na gnezdišču. Podobni ukrepi so v tujini povsem običajni in so sestavni del upravljanja, brez katerega bi vrste, kot je navadna čigra, marsikje izumrle. Po opravljenem delu smo si skupaj ogledali tudi novo zgrajeni otok, ki čaka na prvo gnezditveno kolonijo navadne čigre. Že med samim delom, še bolj pa med obedom, ki so ga gostoljubno pripravili pri Matjažu, smo snovali nove ideje, kako bi v prihodnje čistili zdaj precej večjo površino, ki je za ročno delo gotovo prevelik zalogaj. ●

Kmetje in upravljanje posebnih traviščnih habitatov v Sloveniji

//Andrej Medved

V okviru Programa razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004 – 2006 se bo v letu 2005 znotraj Slovenskega kmetijsko okoljskega programa (SKOP) uresničeval tudi ukrep Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov ali t.i. ukrep 'HAB', ki mu na Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije namenjamo posebno pozornost. Kmetijsko okoljski ukrep HAB se financira iz naslova Programa razvoja podeželja 2004 – 2006, v katerem je zapisano, da ta z vidika trenutnih problemov kmetijstva odseva ekološko in socialno funkcijo kmetijstva, ki prispevata k ohranjanju podeželja in bogate biotske raznovrstnosti podeželskih območij. Nanj se lahko prijavijo kmetje, ki imajo svoja kmetijska zemljišča oziroma travnike in pašnike na ekološko pomembnih območjih (EPO), med katera spadajo tudi zelo aktualna posebna varstvena območja (območja Natura 2000). Še prav posebno pozornost pa temu ukrepu pripisujemo na prednostnih travniških območjih, kjer prebiva kosec (*Crex crex*). Ljubljanskem barju, Cerkljanskem jezeru, Dolini Reke, Porečju Nanošćice, Planinskem polju ter v Jovših. Na območjih Snežnik – Pivka in Breginjski Stol – Planja pa je primernejši drug, podoben ukrep v okviru SKOP, in sicer Ohranjanje ekstenzivnega travinja (ETA).

Osnovni namen kmetijsko okoljskega ukrepa HAB je vzdrževanje in upravljanje za ptice pomembnih strukturnih elementov kulturne agrarne krajine ob kontrolirani obtežbi travnikov in pašnikov z živino, ki mora znašati med 0,5 in 1,9 GVŽ/ha¹. Med strukturne elemente sodijo nepokoseni pasovi ob robovih travnika, mejice ali poljske žive meje in drevesne ali grmovne skupine na travnikih oziroma pašnikih. Kmet je dolžan pri uresničevanju ukrepa upoštevati tudi načela dobre kmetijske prakse pri gnojenju kmetijskih zemljišč in varstvu rastlin ter načela dobrega gospodarja². V sami kmetijski praksi to pomeni, da kmet lahko pridobi posebne finančne vzpodbude s strani Ministrstva RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, če na svojem kmetijskem gospodarstvu redno vzdržuje travnike in pašnike tako, da se ne zaraščajo³, če na pašnikih opravlja nadzorovano pašo in s tem preprečuje prekomer-

no obtežbo z živino, če z vzdrževanjem mejic ob mejah vodotokov, parcel ali poti zagotavlja zadostna zatočišča za ptice in druge živali ter če travnikov ne kosi pred 15. julijem. Po priporočilih DOPPS-a naj kmet upošteva tudi pticam prijazne načine košnje, kot sta košnja od sredine travnika proti zunanjim robovom in košnja z ene strani travnika proti drugi strani, katerih dejansko izvajanje v praksi je močno odvisno od strojne opremljenosti kmeta in razdrobljene parcelacije, ki velja za splošno oviro večine kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Če se dotaknemo še finančne plati uresničevanja ukrepov za ohranjanje posebnih traviščnih habitatov, lahko zaključimo, da država kmetu za izvajanje ukrepa HAB na ekstenzivnih vlažnih travnikih, ki so hkrati tudi večinoma območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko proizvodnjo, npr. na Ljubljanskem barju, namenja v letu 2005 za približno 200 EUR⁴ neposrednih plačil na hektar površine. Plačilo je namenjeno pokritju dodatnih stroškov upravljanja travnikov in pašnikov, ki jih ima kmet zaradi izvajanja pticam prijaznih kmetijskih tehnik, kritju izpada dohodka, in naj bi vsebovalo tudi dodaten stimulativen učinek.

Med trenutno najaktualnejšimi zadevami s področja evropskega kmetijstva in razvoja podeželja je priprava nove uredbe Evropskega sveta o podporah razvoju podeželja iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRL) za programsko obdobje 2007 – 2013, iz katerega se financirajo tudi pticam prijazni kmetijsko okoljski ukrepi. Poleg državne strategije bo ta rabila kot osnova za oblikovanje Programov razvoja podeželja, v katere bo z letom 2007 moč vključiti tudi povsem nove vrste neposrednih plačil, med katerimi so tudi posebne podpore kmetom in gozdarjem za uresničevanje upravljaljskih smernic na posebnih varstvenih območjih Natura 2000. Na DOPPS-u aktivno spremljamo pripravljane novega strateškega okvira, ki je tudi podlaga za aktivno varstvo ptic kulturne agrarne krajine. ●

1: Pticom prijazen kmet Tone Uršič iz Iske Loke in Alenka Bratuša - Združenje ekoloških kmetov osrednje Slovenije. Preusmerjanje kmetij v ekološko pridelavo je pomembno tudi z vidika ohranjanja travniškega habitata na Ljubljanskem barju. foto: Andrej Medved

2: Upravljanje ekstenzivnih travnikov na Ljubljanskem barju. Pozna košnja po 15. juliju zagotavlja uspešno gnezdenje travniških vrst ptic kot je na primer kosec (*Crex crex*). foto: Andrej Medved

3: Takšni travniki na Ljubljanskem barju gostijo številne travniške vrste ptic, med katerimi so mnoge ogrožene. foto: Eva Vukelič

¹ Kmetijski kazalec GVŽ/ha pomeni število glav velike živine na hektar travnika ali pašnika. Enota 1 GVŽ je enako vredna 500 kg žive teže živali.

² Seznam priporočil izvajanja dobre kmetijske prakse in dobrega gospodarja je dostopen na spletnih straneh Ministrstva RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano <http://www.gov.si/mkpp/slo/skop>

³ To področje ureja tudi novo sprejeta Uredba o predpisanih zahtevah ravnanja ter dobrih kmetijskih in okoljskih pogojih pri kmetovanju (U.L.RS št.21/2005), znana pod imenom Uredba o navzkrižni skladnosti ali Cross - compliance (engl.)

⁴ Uredba o plačilih za ukrepe Programa razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004 – 2006 za leto 2005, U.L.RS št.10/2005.

1

1: Jazbinškova jablana je prvič v svojem življenju »vzcvetela« kar sredi zime.
foto: Tomaž Mihelič

2: Drago in Stane Jazbinšek sta se iskreno razveselila plaket, ki sta jih v zahvalo za lep sprejem pinož in njihovih občudovalcev prejela na skupščini, 14. 4. 2005, v Biološkem središču v Ljubljani.
foto: Dušan Klenovšek

2

Stane in Drago Jazbinšek – Aviana 2005 // Dušan Klenovšek

Od 15. novembra 2004 dalje je g. Drago Jazbinšek opazoval, kako se v poznem popoldnevu prek njegove hiše spreletavajo nenavadno velike jate majhnih ptic. Sledil jim je mimo hiše brata Staneta in skupaj sta ugotovila, da letijo proti gozdu na drugi strani travnate doline. Radovednost in želja, da za čarobnost ptičjega spektakla izve še kdo, sta mu narekovali, da pokliče v pisarno DOPPS-a. Tu so na podlagi Dragovega opisa pravilno sklepali, da gre za pinože. Prvega decembra sta Drago in Stane večerni spektakel prvič delila s člani DOPPS-a, TV Slovenija pa je novico o milijonski jati prenesla po vsej Sloveniji. Prvi obiskovalci, ki so se vračali iz Mange, so z navdušenim pripovedovanjem okužili druge. Skupine ljudi, ki so ob večerih in jutrih očarane sledile zračnim akrobacijam teh ptic, so se večale. V januarju je ob vikendih s travnika v nebo zrlo tudi prek 400 ljudi. Prišli so tudi z Madžarske, iz Italije, Francije in še od kod. Tudi celi razredi nekaterih bližnjih šol. Vedno sta bila med njimi tudi Stane in Drago. Odgovarjala sta na številna vprašanja, ki so deževala od mladih in starejših, prekaljenih ornitologov in ljudi, ki so prvič opazovali ptice, novinarjev in še koga. V njihovih odgovorih se je kljub pomanjkanju ornitološkega znanja čutila ljubezen in spoštovanje, ki ju čutita do ptic in celotne narave. Iz besed si hitro ugotovil, da sta, tako kot večina vaščanov Mange, pinože sprejela kot svoje drage stare prijatelje. Razveselila sta se zgibank in razglednic, ki sta jih delila med ljudmi. Za Silvestrovo sta bila žalostna, saj je ob pikanju raket in petard pinože zajela panika, zaradi katere jih precej ni dočakalo jutro. Vsako jutro ob njihovem odhodu sta jih opazovala z upanjem, da se popoldne spet snidejo. Stane je vsako noč skozi okno poslušal njihov ščebet in že tedaj pravil, da jih bo pogrešal, ko odletijo. Februarski sneg jih je res prisilil, da se razkropijo po vsej Sloveniji, a se je ob otoplitvi del jate vrnil. Nazadnje nekaj deset pinož 14. marca.

Stane in Drago živita pod vznožjem Bohorja vse življenje. Stane si je služil kruh kot gozdni delavec, že 50 let je tudi

član Lovske družine. Spominja se časov, ko so bili gozdni jerebi še številni, spominja se gamsov na Skalici, žal pa so bili to tudi časi, ko so še podeljevali nagrade za pobite ujede. Ni mu bilo za trofeje, ubijanje, užival je v opazovanju življenja v gozdu, počaščen, da ima priložnost videti, kar je večini ljudi v njihovem hitenju neopazno. Njegova jablana na robu gozda je postala najbolj fotografirano drevo zaradi tisočeri pinož. Vesel je, da je ni pred leti podrl. Bratova pot je precej drugačna. Osnovnošolec, večinoma v bližnji Planini, je poučeval športno vzgojo. Čebele in v zadnjem času konji mu omogočajo, da veliko ur preživi v valoviti kozjanski pokrajini. Njuna nesebičnost in očaranost nad pinožami sta omogočili množici ljudi, da so to zimo doživeli enega izmed naravnih čudes. Tisoči so slišali za Mango, Planino, mnogi so prvič prišli v ta čudoviti del Slovenije. Tudi sama sta se srečala s številnimi znanci, prijatelji, ki jih nista videla že leta. Spoznala pa sta tudi številne nove, za katere upata, da se še vrnejo.

A najbolj težko pričakovani prijatelji, za katerimi bosta jeseni obračala glavo, so vsekakor pinože. Drobne, pisane skandinavske gostje so v Dragu in Stanetu dobile prava prijatelja. Navijam za njihovo vrnitev, to bo prava Aviana za oba! ●

Osamljeni ptičji mladiči: so zapuščeni in potrebujejo pomoč? //Cvetka Marhold

Pomlad je obdobje, ki s svojo podobo izžareva izredno lepoto narave. Tega letnega časa se vsako leto znova veselimo, kajti vrnejo se ptice selivke in ponovno nas na sprehodih spremlja ptičja simfonija. To je tudi en od razlogov, da po dolgi mrzli zimi v naravo radi pogosteje zahajamo. Na takšnih sprehodih, in tudi na domačem vrtu, se zgodi, da opazimo ptičje mladiče zunaj gnezda. Razumljivo je, da se v nas vzbudi želja, da bi nebogljencem pomagali. Odločitve, na kakšen način, so še posebej težavne, če ne poznamo njegove govorice.

Zvočna komunikacija med starši in mladiči

Ptice se med seboj sporazumevajo predvsem vidno in zvočno. V gozdovih, kjer se med seboj ne vidijo, je zvočna izmenjava informacij ključnega pomena. Sluh je pri večini ptic dobro razvit in med vretenčarji imajo največje glasotvorne sposobnosti, kar jim omogoča zapleteno zvočno komunikacijo. S petjem in oglašanjem vzbujajo pozornost partnerja, odganjajo druge ptice s svojega teritorija, se med seboj opozarjajo na nevarnost in ohranjajo medsebojni stik. Zvočni stik staršev z mladiči je še posebno pomemben za uspešno vzrejo zaroda in je na izredno visoki ravni. Znano je, da nekatere vrste ptic natančno ločijo oglašanje svojih mladičev od oglašanja njihovih vrstnikov. Ljudje se takšnega načina sporazumevanja ptic prav gotovo ne zavedamo dovolj. Pogosto zato zmotno mislimo, da so mladiči, ki smo jih našli zunaj gnezda, zapuščeni. A starši najdenčkov so najverjetneje v bližnjem kritju, od koder jih opazujejo in z njimi ohranjajo stik z oglašanjem, ki smo ga mi morda preslišali. Ptičji par, ki ima mladiče, je namreč bolj boječ in občutljivejši, zato se pred morebitno prihajajočo nevarnostjo, tudi pred človekom, največkrat umakne od mladičev.

Razvijmo posluš za pomoč najdenčkom

Najdeni mladič navadno ne potrebuje naše posebne oskrbe, saj najverjetneje ni zapuščen. Z dobršno mero razsodnosti pa bo naša pomoč kljub vsemu lahko dobrodošla.

Voh v življenju ptic nima posebnega pomena, zato se ni treba bati, da bodo mladiče, ki smo se jih dotaknili, starši zapustili. Bolj kot takšna skrb je pomembna presoja, v kakšnem primeru in kako naj se reševanja sploh lotimo. Pomagajmo le mladičem, za katere ocenimo, da so lahek plen različnih plenilcev. To je pogosto v primerih, ko jih najdemo na tleh in še ne znajo vzleteti. Če je le mogoče, jih vrnemo v gnezdo. Pri vračanju mladičev v gnezdo se moramo zavedati, da nekateri starši sami izločijo mladiče iz gnezda zaradi bolezni, pomanjkanja hrane in drugih razlogov. V takšnih primerih bodo vrnjenega mladiča starši vnovič izločili. Ta pojav dobro poznamo pri belih štor-kljah.

V primerih, ko nam gnezdo ni dostopno ali pa ga ne najdemo, mladiče položimo na mesto, kjer bodo pred plenilci varnejši. Pri iskanju primerne prostora za mladiče upoštevajmo tudi njihovo varovalno barvo. Podobno ravnamo z mladiči iz razdrtega gnezda, ki smo jih našli na tleh. Starši bodo nam neopazno s pomočjo zvočne komunikacije našli svoje mladiče in jim prinašali hrano.

Mladičev, ki niso vidno poškodovani, ne odvezamo iz narave, saj imajo v domači oskrbi le omejene možnosti preživetja. V naravi pustimo tudi tiste mladiče, za katere presodimo, da je njihova poškodba tako huda, da kljub strokovni oskrbi ne bodo zmožni samostojnega življenja. Pred vsakim rokovanjem z mladiči je potreben tehten premislek, saj lahko v dobri želji, da bi pomagali, povzročimo več škode kot koristi. Posebej pomembno je previdnejše ravnanje z mladiči ogroženih vrst ptic. V primerih, ko niste prepričani o uspehu svoje pomoči, se pred ukrepanjem raje posvetujte s strokovnjaki z DOPPS-a. Kontaktne osebe so dosegljive na telefonsko številko 01 426 58 75. ●

1: Predno napravi mo prvi korak k reševanju najdenega ptičjega mladiča, dobro premislimo, kakšen naj bo. Če ne vemo, kaj storiti, se raje posvetujmo s strokovnjakom.
foto: Tomaz Mihelič

2: Mladiči so najboljše oskrbljeni, če so na varnem v gnezdu. Vendar starši mladičev, ki padejo iz gnezda ne zapustijo. Tudi tedaj jim prinasajo hrano. Na sliki je srpična trstnica (*Acrocephalus scirpaceus*).
foto: Bojan Marčeta

Črna liska iz postojnskega podzemlja

//Slavko Polak

1: Liska se je izgubila v črni postojnskega podzemlja. foto: Slavko Polak

2: Lucija spušča lisko na svobodo. foto: Slavko Polak

V letu 2003 in 2004 sem pomagal absolventki biologije Luciji Ramšak pri njenih raziskavah za diplomsko nalogo na temo primerjave podzemeljskega živalstva Postojnske in Otoške jame. V enoletni študiji sva ugotovila marsikaj zanimivega, včasih že kar presenetljivega, toda pripetljaja 27. februarja leta 2004 je presegel najino domišljijo.

Ob pregledovanju drobnih živalic, naloženih v nastavljene pasti ob bregu podzemeljske reke Pivke, v spodnji etaži Postojnske jame v rovu, imenovanem Spodnji Tartarus, je zunaj dometa najinih šibkih luči LED, sicer prav blizu najinih glav, nekaj zaprhutalo. Prvo, na kar sem pomislil, je bilo, da se je utrgal kak kapnik in padel v ilovico blizu mene. Naslednji hip se je prav pred šibko naglavno lučko prikazala liska in me, občutek sem dobil, vprašujoče pogledala, češ: »Kje pa hodite, tu sem v popolni temi že cel teden!«

Nevajene svetlobe sem jo brez težav zgrabil za noge. Malo se je sicer drla in me boleče kljuvala v prste. Potisnil sem jo Luciji v roke in naredil nekaj digitalnih posnetkov. K sreči sva bila tega dne že pri kraju najinih raziskav. Lisko sva spravila v Lucijin nahrbtnik in jo s turističnim jamskim vlakom odpeljala iz jame. Lucija se je sicer muzala ob misli, da po Postojnski jami nosi »živo kuro« v nahrbtniku. Zunaj je bila prava zima, vendar racam pred Postojnsko jamo obiskovalci redno nosijo star kruh, tako da so že prav domače. Lucija je odprla zadrgo nahrbtnika in liska je poletela ter se pomešala med race mlakarice. Takoj je začela iskati hrano. Drugih lisk tedaj ni bilo v bližini, so pa bile tam kak teden prej, preden je zapadel obilni sneg.

In razlaga pripetljaja: Liske se občasno zadržujejo prav pred vhodom v Postojnsko jamo oziroma okoli ponora reke Pivke v temno podzemlje. Mogoče liske iščejo hrano tudi na samem ponoru ali pa se tu zadržujejo in prenočujejo zaradi zmernejše jamske temperature. Močni tok reke je lisko odnesel v podzemlje, kjer pa je v popolni temi izgu-

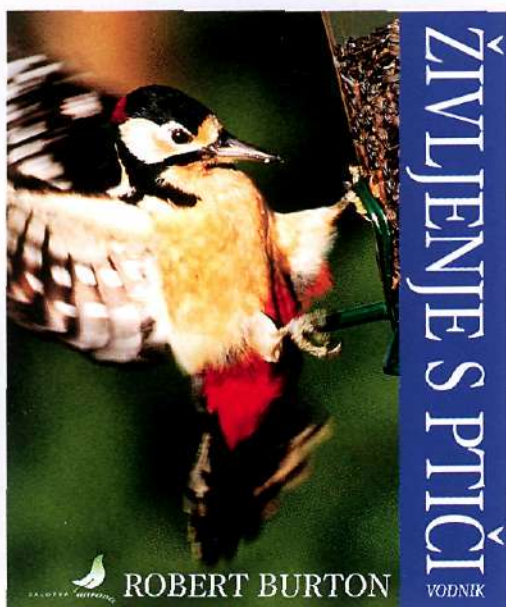

bila orientacijo in mogoče še plavala s tokom. Kraj, kjer sva jo našla, je kak kilometer oddaljen od vhoda. Verjetno je kar nekaj dni – zadnjič sva ta del jame obsikala tri tedne predtem – preživela v popolni temi. Vode je imela dovolj in brčkone je imela tudi zadosti tolsče za dolgi post. Na ujeti liski sicer ni bilo vidnih znakov izčrpanosti. Revica je pritavala k prvi svetlobi, ki ji je prišla naproti, in zgodba je imela srečen konec.

Kaj takega pa se najbrž ni zgodilo prvič. O črnih racah, ki jih občasno visoka voda bruha iz kraškega podzemlja ob Cerknškem jezeru, poroča že Valvasor. Poroča tudi, da so jih domačini lovili za mast. Joannes Scopoli pa je v svojem pismu Carlu Linnéju leta 1762 povsem resno zapisal: »V podzemnih jamah Kranjske živi nenavadna vrsta race, *Anas lucifuga*, ki je ne poznaš in ti jo bom nemudoma poslal, ko jo dobim...« Tudi če bi bil Linné še živ, mu danes črne račke - liske iz Postojnskega podzemlja ne bi poslal! ●

Za člane Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije smo pripravili spomladansko ugodnost! Uveljavljate lahko 10% popust pri nakupih v trgovini Annapurna na Krakovskem nasipu 4 v Ljubljani. Trgovina ponuja vse za planinstvo, popotništvo, turno smuko, jamarstvo, alpinizem, na policah trgovine pa boste prav gotovo našli tudi primerno obleko, obutev in opremo, ki jo potrebujete pri opazovanju ptic.

Burton, R. (2005): Življenje s ptiči. Vodnik. Slovenska izdaja. Kranj, Narava. 228 str., ISBN: 961-91407-3-7. Cena za člane DOPPS 4.500,- SIT, v prosti prodaji 5.400,- SIT

Misel o opazovanju ptic vsaj v Sloveniji zaenkrat najpogosteje povežemo z odpravo na bolj ali manj zahteven teren. Da nekatere vrste lahko opazujemo tudi okoli domov, seveda vemo. Marsikdaj pa se ne zavedamo, da bi okolico doma lahko le nekoliko preuredili in že bi postala privlačnejša za mnoge ptice, ki jih srečujemo v naravi nedaleč stran.

Založba Narava je v mesecu marcu izdala drugo knjigo o pticah, z naslovom Življenje s ptiči. Vodnik, ki na 228 barvnih straneh natrosi tisoč in en razlog, da prestopimo prag hiše in običimo na vrtu. Knjiga je prevod angleškega izvirnika, ki je plod dolgoletne otoške tradicije opazovanja in preučevanja ptic. V njej je na ta račun sicer čutili kanček pomanjkanja domačnosti, a številne izvirne ideje in premišljeni nasveti zlahka razburkajo domišljijo slehernega ljubitelja ptic in domačega vrta.

Vodnik nam v prvem delu predstavi osnovne življenjske potrebe ptic: hrano, vodo in prostor za gnezdenje. Seznanj nas s krmilnicami in njihovo izdelavo, pripravo ptičje hrane, ureditvijo napajalnikov, izdelovanjem in nameščanjem gnezdilnic. Pri vsem tem nas ne pozabi opozoriti na to, da je tako urejen vrt sicer privlačna, a zelo nepopolna imitacija naravnega okolja prostoživečih ptic. Razkriva nam pasti, ki bi bile za ptice lahko usodne in nas uči, kako nevarnost lahko omilimo. Od teh najbolj osnovnih 'pripomočkov' za privabljanje ptic nas vodnik naposled popelje v svet bogato zaraščenih vrtov, kjer predstavi pticam ljube drevesne, grmovne in zeliščne vrste, primerne za tak ali drugačen tip vrta. Nadalje izvemo, kako ptice, ki smo jih privabili, opazujemo, preučujemo in fotografiramo in kakšno opremo pri tem potrebujemo. Kateri del življenja ptice smo pri tem ujeli in kakšen je pomen tega trenutka v njem, spoznamo v podrobni predstavitvi ptičjega vedenja. Da pa za prepoznavanje ptic okoli doma ne potrebujemo še enega priročnika, se vodnik sklene z nazorno predsta-

vitvijo več kot 60 najpogostejših pernatih obiskovalcev naših vrtov.

Kakšen del svojega življenja bomo delili s pticami, je odvisno od našega interesa. Vodnik nam ponuja zamisli, ki jih lahko uresničimo takorekoč spotoma, ali pa nas popelje v pravo pustolovščino odkrivanja ptičjega sveta, in to kar z domačega praga. ●

Urša Koce

→ Postani član DOPPS, pridruži se nam!

Želite prispevati k ohranjanju našega naravnega bogastva in k povečanju družbene veljave varstva ptic in narave? Morda želite aktivno sodelovati v ornitoloških in naravovarstvenih projektih? Ali pa si želite le prijetne družbe z drugimi ljubitelji ptic in narave?

Vse to vam prinaša članstvo v Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije DOPPS.

Poleg že omenjenih možnosti se boste lahko brezplačno udeleževali številnih izobraževalnih izletov in predavanj širom Slovenije ter prejeli revijo Svet ptic, prvo slovensko poljudno revijo o pticah. Mogoče vas zanima strokovno delo in se boste odločili se za Acrocephalus.

Naše poslanstvo je varovanje ptic in njihovih habitatov. Tega uresničujemo s skupnimi moči, zato je prav vsak posameznik pomemben člen verige, v kateri lahko pripomore k varstvu narave.

Svojo namero o včlanitvi sporočite na naš naslov: **DOPPS, p.p. 2990, 1001 Ljubljana, e-mail: dopps@dopps-društvo.si ali nas pokličite na 01 426 58 75.** Poslali vam bomo pristopni paket. Postalni boste del organizacije, ki deluje v javnem interesu varstva narave in in je partner svetovne zveze za varstvo ptic.

S tem boste storili uslugo pticam, naravi in nenazadnje tudi ljudem.

Ptice za nas

//Tomaž Mihelič

1: Pinože (*Fringilla montifringilla*) so nas letos razveselile s svojo množičnostjo. Pri tem je prav, da se zavemo, da nas ptice prav vsak dan razveseljujejo s svojimi barvami, pesmimi in letom. Da bi bilo še dolgo tako.

foto: Tomaž Mihelič

2: Otroci so ponava di tisti, ki ne skrivajo navdušenja. Pri opazovanju pinož se niso mogli zadržati niti odrasli.

foto: Tomaž Mihelič

3: Nekatere ptice lahko opazujemo iz neposredne bližine, ne da bi jih pri tem motili. Mormon (*Fringilla montifringilla*) je zato tipična tarča fotografirav in opazovalcev.

foto: Tomaž Mihelič

Če si pred leti dejal, da se opazovanje ptic kot priložnostna dejavnost utegne razmahniti tudi v Sloveniji, si bil deležen posmeha. Še do pred kratkim je veljalo prepričanje, da so 'twitching' (v prenesenem pomenu v angleškem jeziku 'lov' na ptičje vrste) in podobne aktivnosti lastne samo razvitemu zahodu. Tudi terenske izkušnje peščice čudakov, ki so svoj prosti čas začeli posvečati opazovanju ptic, so to nesporno potrjevale. »Kaj pa delate?« je bilo pogosto slišati. Ko si pojasnil, kaj je naprava na trinožnem stojalu in zakaj že nekaj ur zreš skozi njo, pa je bilo slišati samo »Aha, ptice.« Na Primorskem pa »Ben, dobro.« Misel, kako vendar lahko odrasel, zdrav človek opazuje ptice, so nam navadno iz vljudnosti prihranili. Danes je odziv domačinov že velikokrat drugačen. »Ptice, kaj?« je vse pogostejši pozdravni nagovor, kmalu za tem pa nam nič kaj sramežljivo v debati priznajo, da tudi njim veliko pomenijo. Vedo, kdaj se vrnejo lastovke, vedo, da čuka že dolgo ni več, in da je štrk lani speljal toliko in toliko mladičev.

Da so ptice ena izmed najbolj ljubkih stvaritev narave, ki nas obdaja prav na vsakem koraku, se je začelo zavedati vse več ljudi in prav to je razlog, da se je tudi v Sloveniji začela kultura priložnostnega opazovanja ptic. Danes marsikomu glavni cilj trekinga ni več osvojiti vrh dvatisočaka in razgled z njega, ali pa pretakanje znoja in adrenalinsko zaževanje. Narava marsikomu ni več zgolj poligon. Vse več ljudi se zaveda njenih vrednot, ki prinašajo sprostitvev in pomiritev.

Ptice v naši zavesti niso naključje. Na vprašanje »Kaj slišite?«, potem ko smo v gozdu zaprli oči, je večina šolarčkov kot iz topa izstrelila: »Ptice!« In res je nekje daleč pel carar, tik ob nas pa se je svarilno oglašala taščica. Nihče ni omenil hrupa, ki se je zlival na nas z oddaljene avtoceste. Ptice nas s svojim petjem spremljajo povsod in vrlina prepoznavanja ptičjih glasov je poleg znanstvenih razsežnosti dobila tudi povsem vsakdanji, ljubiteljski pomen. Če poznamo

glasove ptic ali pa če se jih samo zavedamo, nam bodo pelega na poti v službo, pri prekopavanju vrta in na nedeljskem izletu. Ptice pa ne slovijo samo po svojih pesmih. Čudimo se lahko njihovim barvam, jim zavidamo sposobnost letenja... Že samo to, da obstajajo, je dovolj, da se jih odpravi opazovat vse več ljudi.

Če dandanes obiščemo kraje, ki so bili pred leti pionirsko opisani v Vodniku po Mednarodno pomembnih območjih za ptice v Sloveniji (DOPPS, Mobitel 1999), bomo ugotovili, da se je opazovanje ptic v Sloveniji resnično razmahnilo. Na terenu bomo dnevno srečevali ljudi, tudi ob slabem vremenu. Spomnim se pogovora z vratarjem iz Droge ob Sečoveljskih solinah, ko sem mu pred dobrimi desetimi leti razlagal, da grem v soline opazovat ptice. »Ja, ja, prejšnji teden je bil tudi en tak,« mi je pojasnil. Danes nas na vstopu v Sečoveljske soline pričaka vstopnica. Tudi v bližnjem Škocjanskem zatoku bomo dnevno srečali kar nekaj sprehajalcev z daljnogledi in teleskopi. V ospredju je še vedno predvsem opazovanje, vendar povsem logično lahko napovemo, da se bo v naslednjih letih razvila tudi kultura priložnostnega poslušanja ptic.

Letošnja zima je bila za opazovanje ptic izjemna. Ne le zaradi krmilnic, ki so se šibile pod nogami številnih vrst. Pravo ptičarsko obsedenost je med ljudmi sprožila dvomilijonska jata pinož, ki je zimovala v okolici Bohorja. Prvič je počilo tudi v Sloveniji: po več kot 400 ljudi se je ob januarskih večerih zbralo pri opazovanju pinož, ki so v ogromnih jatah prihajale na skupno prenočišče. Bilo je res nepozabno. Ne samo zaradi ptic. Nepozabno je bilo opazovati obraze tistih, ki so jih prišli pogledat. Niso mogli skrivati navdušenja in očitno so bili hvaležni, da jim je bilo dano opazovati ta naravni pojav. Med njimi je bil skoraj vsakodnevno tudi Dušan Klenovšek, ki ptičjo mrzlico opisuje takole:

»To so bili dnevi, ko se je v mali Mangi ustavljalo na desetine avtomobilov in so se zbirale stoglave množice ljudi, ki so potem kljub mrazu potrpežljivo zrle v popoldansko nebo v pričakovanju čudeža narave. Predstave, ki ti je ponujena verjetno le enkrat v življenju in je ne smeš zamuditi. Minute so minevale v tihih pogovorih, vprašanjih, tudi opaženih dvomih v očeh. Fotografi in smalcji so pripravljali opremo ter iskali najboljše položaje. Domačina

Drago in Stane Jazbinšek sta z optimističnim nasmehom razblinila dvome s prepričljivimi besedami: »Čez 15 minut«, »Se deset minut« in »Poglejte tja, prve so že tu«. Potem tudi besede niso bile več potrebne. Nihče ni več veliko govoril. Oči in glave so sinhrono sledile stotisočglavim jatam v njihovih zračnih akrobacijah. Glasni vzdihji prebujene otroške zvedavosti so pospremili velike jate, ki so v glasnem pišu letele tik nad glavami. »Saj to ni mogoče!« so zmajevali z odprtimi usti. »To še ni nič, pogledjte, nove jate še prihajajo. Še vsaj toliko...« sta poznavalsko dodala domačina. Ob prvih znakih prihajajoče noči so do tedaj tihi letalci začeli svoje pogovore, ki niso prenehali do jutranjega odhoda. Hkrati so se začeli posedati v gole krošnje jelš, bukev in jablane na robu gozda. Veje so se upognile, krošnje kot da so zacvetele. Ljudje pa onemeli. Kamere so brnele, fotoaparati »uničevali« filme. Pogledi skozi daljnogled in teleskope so ljudi popeljali do novih vzklikov. Polne krošnje so množico kot magnet vleklo k sebi. Predstava se je v poenjajoči dnevni svetlobi zaključevala z umikanjem jate globlje v gozd. Množica ljudi se je manjšala. Eni polni adrenalina kot ob koncu vožnje z vlakom smrti, drugi kot da so se zbudili iz najlepših sanj. Mnogi tudi ob odhodu niso vedeli, katere ptice so krive za čudež. »Kako, pinože?« »Ja, pinože. Pa pridite zjutraj. Nekaj povsem drugače, a ravno tako enkratno! Dvajset minut čez sedem,« so bile besede Draga in Staneta, ki so jih ponesli s seboj.

In zjutraj so mnogi še v trdi temi in s premrzlimi rokami globoko v žepih čakali vzlet jate, ki se je kot mogočna reka zlila proti obsežnim gozdovom. In nihče ni odšel razočaran.«

Letošnji dogodek s pinožami je torej trden dokaz, da tudi Slovencem opazovanje ptic nekaj pomeni. Tisoči, ki smo si predstavo ogledali v živo, doživljamo ptice in naravo kot pomembno vrednoto. Verjetno je prav doživljanje lepega pogoj, da znamo te vrednote tudi ceniti. Še vedno pa se prav neverjetno zaplete, kadar hočemo vrednost ohranjene narave izmeriti. Koliko je vredna in to primerjati z vrednostjo investicij in z njimi povezanimi dobički. V hotelu smo pripravljene plačati bistveno več za sobo s pogledom na obalo ali lepo naravo, kot pa npr. na smetišče, avtocesto... Počitniške hišice ne zidamo v okolju

s smradom in hrupom. Doživljanje ohranjene narave smo enostavno pripravljene plačati. Prav nerazumljivo pa je, da smo se namesto plačila za to, veliko težje pripravljene odreči zaslužku. Pa saj rezultat na koncu je vendar isti, kar se denarja tiče. Bomo pa na ta način za isto ceno lahko lahko marsikaj ohranili. Ne pozabimo, to delamo tudi zaradi na samih in naših zanamcev. Narava nam vrednote ponuja zastoj. Uživajmo jih lahko, ne da bi ji jih odvzeli. ●

4: Življenje najbolj napolnjujejo prav najpreprostejše stvari. Če ptice opazujemo s takšni mi očmi, spoznamo, da so neprecenljiva vrednota. Naj vas o tem prepriča trenutek iz življenja bele pastirice (*Motacilla alba*).
foto: Tomaž Mihelič

1

Repaljščica

//Tanja Pangerc

Pomlad je in dnevi se daljšajo. Prav kmalu se bo večina naših gnezdilk ustalila v svojem poletnem domu. Sama zmeraj neučakano pričakam prihod repaljščic na Ljubljansko barje. Te živahne ptice vrabčje velikosti se na Barju v večjem številu zberejo šele v zadnji tretjini aprila. Njihov prihod iz tropske Afrike, kjer prezimujejo, natančno uravnava temperatura na selitveni poti. V letih, ko se pomlad hitro ogreje, lahko posamezne osebkje opazimo celo v začetku marca. V naših krajih ostane do konca septembra, zelo redko jo opazimo tudi pozimi.

Repaljščica (*Saxicola rubetra*) gnezdi v zmernih geografskih širinah Evrope in centralne Azije. Pri nas je številčnejša na Ljubljanskem barju in Cerknškem jezeru. Je značilna gnezdilka ekstenzivnih, z žuželkami bogatih travnišč od nižin do okoli 1800 m nm.v., naj bodo ta suha ali vlažna. Naseljuje tudi z zeliščno vegetacijo porasle aluvialne ravnice rek. Pomembno je, da je v takšnem odprtem biotopu bogata ponudba visokih steblik - njena gostota je neposredno odvisna od njih ali drugih od okoliske vegetacije dvignjenih struktur. Na takšnih izpostavljenih mestih repaljščice posedajo med petjem in prežanjem na plen ter se izogibajo talnim plenilcem.

Repaljščica je monotipska vrsta, kar pomeni, da se ne deli na različne podvrste. Velja pa, da so repaljščice na severu areala, denimo britanske, temnejše od naših, tiste z juga, naprimer dalmatinske, kavkaške in alžirske, pa svetlejšje. V Evropi je repaljščici najbolj soroden prosnik (*Saxicola torquata*), na Kanarskih otokih pa živi endemna kanarska repaljščica (*Saxicola dacotiae*). Repaljščico in prosnika na Ljubljanskem barju lahko srečamo na sosednjih travnikih, raziskave drugod po Evropi pa so pokazale, da se vrsti druga druge izogibata.

Samec in samica sta različno obarvana, čemur pravimo spolni dimorfizem - spolna dvoiličnost. Samec je v svatovskem perju, torej v času, ko ptico lahko opazujemo pri nas, na hrbtni strani telesa rjavo črn. Temno so obarvane tudi peruti in očesna maska, ki jo obroblja belina, nad očmi dobro opazna kot izrazita bela proga. Če nam samec v letu pokaže še beli lisi v perutih in bela trikotnika na bazi sicer črnega repa, repaljščice prav zagotovo ne moremo zamenjati s sorodnim prosnikom. Noge, kljun in razmeroma velike oči so temni. Grlo in prsi so opečnate barve. Samica je manj izrazitih barv. Kar je pri samcu belo, je pri samici motno rumene barve, grlo je oranžno rjavo. V zimskem perju je samec podoben samici. Če ju boste kdaj opazovali južno od Sahare, naj vam bodo vodilo ušesni krovci, ki so takrat zanesljiv razpoznavni znak. Pri samcu so rjavi do črni, pri samičkah pa svetlo rjavi.

Samci začnejo prav kmalu po vrnitvi s prezimovališč s petjem snubiti samice in označevati osnovane teritorije. Napev

2

3

ima za drozge (Turdidae) značilen, širok repertoar kitic. Te so kratke in preproste, med njimi so dobro zaznavni premori. Isto kitico le redko ponovijo dvakrat zapored. V napev vključijo elemente oglašanja in petja drugih vrst ptic ter celo okoliških kobilic in dvoživk. Pojejo z vzvišenih mest (visoke steblike, koli ograj, grmiči, vrhovi posameznih dreves...). Najbolj rani samčki s petjem začno približno uro pred zoro. Višek petja je ob sončnem vzhodu in znova zvečer. Le samčki brez samic neutrudno pojejo prek celega dne. Z napredovanjem gnezdenja tako kot pri drugih pevkah intenzivnost petja upada.

Brž ko je par osnovan, samesc in samica skupaj poiščeta primerno mesto za gnezdenje. Gnezdo zgradi na tleh, pogosto v globelici. Skrito je tako dobro, da tudi izkušen raziskovalec le stežka določi lokacijo, pa še takrat ga včasih, tudi če stoji prav pred njim, ne vidi. Zato je treba dobro preudariti, ali je takšno dejanje upravičeno, saj pri iskanju vedno tvegamo, da gnezdo lahko tudi pohodimo in s tem uničimo zarod.

Gnezdo, skodelico iz bilk, mahu in ostankov listja, samica splete v 2-5 dneh. Lahko je obloženo z dlako (pogosto od živine). Samec redko pomaga pri graditvi gnezda. Samico le spremlja, zraven poje, včasih celo izbere gradivo, a ga sam ne odnese v gnezdo. Samica v času enega do dveh dni v gnezdo leže 2-12, najpogosteje pa 6 modro zelenih jajc velikosti nekoliko zajetnejših lešnikov. Krhke lupinice lahko včasih najdemo na poti, kamor so jih po izvalitvi mladičev odnesle odrasle ptice. Iz gnezda jih odnesejo zato, da ga ne bi izdale.

Vali izključno samica, kar traja 11-15 dni. Samica v zadnjih dneh valjenja ne zapusti gnezda. Znano je celo, da se je pustila dotakniti, medtem ko je negibno sedela na jajcih. Samčeva naloga v času valjenja je opozarjati na nevarnost, zato se večino časa zadržuje v bližini gnezda. Seveda si tako samec kot samica privoščita tudi odmora, takrat se prehranjujeta in negujeta perje. V začetnih fazah valjenja se partnerja drug od drugega le redko oddaljita za več kot 10-15 metrov. Kasneje, ko so jajca že nekoliko starejša, samica lovi žuželčji plen tudi dlje od gnezda. Mladiči valjenci se navad-

no izležejo konec maja in še nekaj časa niso sposobni lastne termoregulacije. Da se ne podhladijo, samica še vedno ostaja na gnezdu, na njih sedi in jih greje.

Repaljščice so žužkojede ptice, semen se lotijo le v času selitve. Mladiče hranita oba starša. Priložnostno jima lahko pomaga tudi kateri od samecev, ki tisto leto nimajo lastnega zaroda, ker je bil ta izgubljen, ali pa se jim ni posrečilo očarati nobene samicke. Zgodi se tudi, da en partner drugega zapusti, a takšni primeri so redki.

V prvih dneh življenja mladičem bolj pogosto prinaša hrano samec, ravno zato, ker samica na njih sedi in jih greje. A vendarle je samica tista, ki prva prinese hrano izvaljenim mladičem, samec jo sprva le opazuje in se uči. Če se gnezdu približamo v času, ko so mladiči stari manj kot teden dni, nas ti ne zaznajo. Starejši mladiči se v gnezdu potuhnejo in so komaj opazni. Okoli petega dne življenja odprejo oči. Po izvalitvi navadno ostanejo v gnezdu še slaba dva tedna.

Nato se, dokler niso sposobni leteti, skrivajo med gostim rastlinjem in s starši vzdržujejo glasovni stik. Ko so stari nekaj manj kot tri tedne, se družinske vezi razrahljajo in mladi se osamosvojijo. Vendar pa je znano, da sta bila starša videna skupaj s 30 dni starimi mladiči.

Drugo leglo je redko. Če ima par dovolj časa, ima v primeru, če prvi zarod propade, nadomestno leglo. Ocenjeno je, da okoli 40 % parov, ki jim prvi gnezdo propade, gnezdi vnovič. Najpogostejši vzroki za propad zaroda so plenilci, košnja in živina.

Repaljščica je marsikje po Evropi, npr. na Finskem, v Ukrajini, Švici, Nemčiji in tudi v Sloveniji, v zadnjih desetletjih številčno nazadovala. Odgovornost za to nosi človek, ki v želji po čimbolj donosnem kmetijstvu vztrajno krči in siromaši življenjski prostor te naše male gnezdilke. Pred plenilci dobro skrito gnezdo prezgodnja kmetijska dejavnost zlahka uniči. Tako pri nas kot v drugih državah Evropske unije potekajo projekti za zaščito območij, kjer repaljščica gnezdi. S tem bi poleg opisani vrsti omogočili obstoj še mnogim drugim bitjem. Na Barje se vsakokrat odpravljam v upanju, da bosta človek in ptica dosegla rešitev, ki bo ugodna za oba. ●

1: Samec repaljščice (*Saxicola rubetra*) posedla na osatu, ki mu služi kot prežna in pevsko mesto. foto: Davorin Tome

2: Samica repaljščice je obarvana manj izrazito kot samec. foto: Davorin Tome

3: Repaljščica prebiva tako na mokrotnih travnikih v nižini kot tudi na gorskih travnikih in pašnikih, da so le bogati z žuželkami in je na njih dovolj prež, s katerih poletava za plenom. foto: Davorin Tome

4: V številnih družinah, kot je repaljščicina, je pomembno, da so lačna usta posameznika čim bolj opazna. foto: Tomaž Mihelič

Izlet na Cerkniško jezero

//Maša Kodrič

1: Slavko Polak udeležencem izleta razlaga o eni od uveljavljenih metod popisovanja sov. Teritorialni samci večine vrst sov se odzivajo na posnetek njihovega oglašanja.

foto: Matej Kljun

2: Kljub temu, da je mali skovik (*Glaucidium passerinum*) v Sloveniji živi predvsem v smrekovjih, najdemo ga tudi v jelovo - bukovih gozdovih nad Cerkniskim jezerom.

foto: Tomaž Mihelič

V soboto 26. 3. 2005 se je v zgodnjih nočnih urah dogajalo nekaj nenavadnega. Sovji glas je po obronkih Cerkniškega jezera in Javornika poročal o čudnih rečeh v domačem gozdu. Od gnezda do gnezda se je raznesla novica, da se po okolici klati tista čudna vrsta ljudi, ki se ponavadijo skrivajo v grmovjih ali lazijo naokoli po travnikih in močvirjih, prepričani o svoji nevidnosti, medtem ko si pred oči postavljajo tiste ogromne črne cevi. In ki si vztrajno nekaj krcajo v svoje male zveščice. Saj ne da bi bilo na tem kaj nepojmljivega, res pa je, da je bila sobotna skupina čudne vrste nenavadno vztrajna in se je kljub nalivom dežja, v kakršnih se še sovam ni ljubilo zapuščati svojih gnezd, odpravila na raziskovanje.

Kljub temnim oblakom na nebu smo se sestali ob 17. uri pri čebelnjaku gospoda Janeza Dragoliča ob jezeru. Ker je bilo za poslušanje sov še prezgodaj, smo čas do mraka zapolnili s pohodom po Jamskem zalivu. Gospod Jože Stražisar nas je peljal do jame Velike Karlovice, skozi katero se izteka največji del vode iz jezera. Prava jamarska izkušnja je bil spust v jamo Skednenco. V njej smo v družbi nekaj netopirjev, jamskih kobilic in pajkov raziskali prvo dvorano in prisluhnili podzemni tišini v popolni temi. Ko smo se skobacali iz jame, nas je na bližnji vzpetini v naši domišljiji pozdravil pozabljeni Karlovški grad, o katerem nam je pripovedoval gospod Tine Schein. Grad naj bi nastal v času romanike, toda vse, kar je od njega ostalo, sta le kovanec in nekoliko predelani teren. In seveda grajska gospodična, ki je v mojih mislih prav tedaj prižigala lučko, da bi njen ljubi našel pot čez temno jezero in varno priplul na drugo stran, kakor govori pripovedka.

Do avtomobilov smo se vračali po gozdni cesti, ki se vije prav nad rovi Skednence. Bila je prizorišče žabjega vasovanja. Krastače so se kar množile iz teme in se otrple pretvarjale, da jih ni, mi pa smo jih skrbno odstranjevali s ceste. Naposled pa smo se le posvetili meni najljubšemu delu

izleta: sovam. Gospod Slavko Polak nas je seznanil s sovami, ki gnezdiijo na tem območju, in z njihovim petjem oz. oglašanjem, tako samice kot samcev. To so predvsem lesna sova, sova kozača, koconogi čuk in mali skovik. Način, ki smo ga uporabili za iskanje sov, je le eden izmed možnih. Odkrivamo jih tudi tako, da v času, ko drevesa še niso olistana, iščemo njihova gnezda, ali pa, kadar raziskujemo novo, še neraziskano območje, o pojavljanju sov povprašamo domačine. V noč smo spustili posnetek petja samca lesne sove in prisluhnili. Res se je kmalu oglasil samec, ki se nam je približeval iz smeri Rjave poti, kot so ugotovila naša ostra ornitološka ušesa. Seveda je bil radoveden, kateri predrznež mu skače v zelje. Zgodnja pomlad je namreč čas, ko se pariijo tudi sove. Da bi lahko prisluhnili kozači, smo se morali odpeljati višje v hrib Javornika. Jaz sem se pridružila g. Janezu, ki je spretno vozil v slalomu med številnimi krastačami na cesti. Sredi nočnega naliva smo skušali priklicati še kozačo. Odzvala se nam je in tako v skorajda enako trdi temi, kot smo jo prej doživeli v jami, naslikala zvočno podobo okolice. Ljudje si vse preradi slikamo naš svet le z vidnim čutom, ornitolog pa potrebuje tudi zelo dober posluš. Upali smo, da bomo tam slišali tudi koconogega čuka. Vendar ga ni bilo, ker ga je prestrašilo oglašanje samca kozače. Koconogi čuki so namreč hrana kozač. Če bi želeli slišati skovika, bi se morali povzpeti še višje v hrib. A vztrajen dež nam je preprečeval, da bi še naprej uspešno poslušali sove, zato smo se zadovoljili s tem, kar smo slišali. Koconogega čuka in malega skovika pa smo pustili pri miru v njihovih gnezdih. Prepričana sem, da sta kljub temu ujela novico o vztrajnih čudakih z malim radiom in zvezki v rokah. ●

Izlet na Tomačevski prod

//Nika Hrabar in Alenka Žunič

V soboto, 12. 3. 2005, ob 8. uri zjutraj se nas je 17 ljubiteljev ptic zbralo na avtobusni postaji v Tomačevem. Cilj našega izleta je bilo opazovanje ptic, ki se zadržujejo ob Savi ali na njej.

Še preden smo se vsi zbrali, so na bližnjem drevesu našo pozornost pritegnile glasne vrane (*Corvus cornix*). Nato smo se odpravili proti Savi in že na poti opazili nekaj dleskov (*Coccothraustes coccothraustes*), cikovta (*Turdus philomelos*), velikega detla (*Dendrocopos major*) in to leto najbolj popularne ptice, pinože (*Fringilla montifringilla*). Ko smo prispeli do reke, se nam je pogled ustavil na številnih mla-karicah (*Anas platyrhynchos*). Skupino smo natančneje pregledali s teleskopom in med njimi opazili tudi kreheljce (*A. crecca*) in reglje (*A. querquedula*). Po prodnikih so poplesavale bele pastirice (*Motacilla alba*), na drugi strani reke pa so jadrane kanje (*Buteo buteo*). Da bi dopolnili naš seznam, smo se odpravili po toku navzgor. V bližnjem grmišču nas je zamotilo petje trstnega strnada (*Emberiza schoeniclus*). V naslednjem hipu pa se je nad nami pojavila jata več 100 kormoranov (*Phalacrocorax carbo*), ki so jim sledile velike bele (*Egretta alba*) in sive čaplje (*Ardea cinerea*), v bližini pa smo opazili tudi vrano, ki je preganjala postovko (*Falco tinnunculus*).

Vnovič smo svojo pozornost usmerili proti Savi, kjer nas je razveselil par konopnic (*Anas strepera*), veliki žagarji (*Mergus merganser*), dolgorepe race (*Anas acuta*), kostanjevke (*Aythya nyroca*), mali ponirek (*Tachybaptus ruficollis*) in nad nami leteča jata rečnih galebov (*Larus ridibundus*). Po triurnem zanimivem opazovanju smo se po isti poti vrnili. Ko smo že mislili, da je bilo ornitološkega veselja konec, smo z bližnjega drevesa splašili hribske škrajnce (*Lullula arborea*). Ponovno so našo pozornost pritegnile reglje, ki so po vodi pobirale žuželke. Na naše veselje smo v objektiv teleskopa ujeli še 8 togotnikov (*Philomachus pugnax*) in vriskarico (*Anthus spinoletta*). Na poti nazaj so nas razveselili še

brinovka (*Turdus pilaris*), rumeni strnadi (*Emberiza citrinella*), prosnik (*Saxicola torquata*), zelenci (*Carduelis chloris*), srake (*Pica pica*) in šoje (*Garrulus glandarius*).

Mudilo se nam je v zavetje, saj smo vsak trenutek pričakovali dežno ploho, ki pa nas ni preplašila do te mere, da se skupaj z našim vodjo Daretom Fekonjo ne bi navduševali nad pestrostjo opaženih vrst. ●

1: Pinože (*Fringilla montifringilla*) letoš-njo zimo res ni bilo težko opaziti. foto: Urša Koče

2: Zaradi porasta številčnosti velikega žagarja (*Mergus merganser*) v Sloveniji so srečanja z njim vse bolj pogosta. Na Savi ga bomo zagotovo opazili tekom telega leta. foto: Peter Buchner

DOPPS BirdLife Slovenija vas v sodelovanju z Društvom slovensko-črnogorskega prijateljstva vlijudno vabi na predavanje:

PTICE ČRNE GORE,

ki bo v četrtek, 2.6.2005 ob 20.00 uri v Rdečem salonu Grand hotela Union.

Predavatelj Borut Rubinič bo predstavil bogastvo habitatov črnogorskih IBA-jev: Skadarskega jezera, Šaskega jezera in Ulcinjskih solin ter pestrost za slovenskega ljubitelja ptic eksotičnih ptičjih vrst, ki živijo na teh območjih. Na kratko bodo predstavljena tudi druga potencialna Mednarodno pomembna območja za ptice (IBA) v Črni Gori: Durmitor, Biogradska gora, Prokletije, Tivatska solila...

Z ornitologi v Škocjanski zatok

// Blaž Blažič, 12 let

1: Blaž Blažič
foto: Urša Koče

2: Sabljarka
(*Recurvirostra avosetta*).
»lepotica med vodni
mi pticami«.
foto: Marko Trebušak

Bila je sobota. Prebudilo me je ptičje petje. Pomel sem si oči, odprl okno in zadihal na svežem zraku. Zagledal sem ptice in že sem bil vesel. Danes je bil moj dan, saj me je zopet čakala prijetna pustolovščina z 'mojimi' ornitologi. Zopet bom lahko raziskoval naravo in občudoval ptice. Tokrat smo bili namenjeni v Škocjanski zatok.

Vso pot sem bil zelo vznemirjen. Pred menoj se je prikazal Škocjanski zatok, ki je raj za ptice. Na vse strani so se razprostirale zapuščene njive in trstičje. Takrat sem jih zagledal. Priletele so iz dveh različnih vrst habitatov. Nekatere so si hrano iskale v trstičju, druge v laguni. Najprej smo se ustavili ob trsju. Tam nam je svojo prisotnost s petjem oznanila svilnica (*Cettia cetti*). Nad trsjem je ponosno krožil rjavi lunj (*Circus aeruginosus*), ki se je oziral za plenom. Na opuščeni njivi ob trsju so se pred samicami bahali fazani (*Phasianus colchicus*). Z ornitologi sem si ogledal tudi postopek, ki se imenuje obročkanje. To pomeni, da pticam nataknejo na nogo obroček, da jih lažje spoznajo. Gledal sem obročkanje severnega kovačka (*Phylloscopus trochilus*) in črnoglavke (*Sylvia atricapilla*). Hkrati smo tudi tehtali posamezne ptice. Bil sem zelo ponosen, saj sem tudi sam držal ptico v roki in jo nato tudi spustil na svobodo. Po razburljivem dogodku ob trsju smo se napotili k laguni. Najraje imam vodne ptice. Kmalu sem jih zagledal. Na vodi so zmagoslavno iskale hrano male bele čaplje (*Egretta garzetta*) in sive čaplje (*Ardea cinerea*). Bil sem srečen, saj sem lahko opazoval plavanje regelj (*Anas querquedula*), mlakaric (*Anas platyrhynchos*) in žličaric (*Anas clypeata*). Ob laguni so ponosno tekali rumenonogi galebi (*Larus cachinnans*), togotniki (*Philomachus pugnax*), mali škurhi (*Numenius phaeopus*), veliki škurhi (*Numenius arquata*) in rečni galebi (*Larus ridibundus*). Kar naenkrat sem jo zagledal. Prikazala se je lepotica med vodnimi pticami. Seveda, sabljarka (*Recurvirostra avosetta*). Njeno črnobelo perje me je očaralo. Tako smo z našim raziskovanjem prišli h koncu.

Zapustil sem Škocjanski zatok s toplino v srcu. Zopet sem doživel neko novo dogodivščino in si pridobil novih izkušenj. Vesel sem, da sem spoznal zopet veliko novih, prijetnih ljudi. Želim si, da bi postal dober ornitolog, ki bo poskrbel za naravo in življenje v njej. Komaj čakam novih izletov in novih ptičjih raziskovanj. ●

Unionski vrt

vas bo razvajal od 6. junija dalje

v prijetni senci stoletnih kostanjev, v mirnem predelu centra Ljubljane

Ponudba brunchev
Lahka kosila
Družinska vikend kosila
Kavarniški sladki kotiček
Posebna ponudba za otroke

Odprto vsak dan od 9.00 - 23.00 ure.
Informacije: Grand hotel Union, Miklošičeva 1, 1000 Ljubljana
01 308 1270, 01 308 1967
www.gh-union.si (posebna ponudba)

Redkost med sovjimi redkostmi

//Tanja Šumrada, 12 let

Dopoldne 20.11.2004 mi je oče sporočil, da je na poti v službo našel mrtvo sovo. Seveda sem vsa presenečena nagnosko pohitela h knjigam o ptičih in iskala tisto sovo, čeprav sploh nisem vedela, kakšna je. Vendar nisem pričakovala, da je našel takšno redkost.

Sovo je našel ob sedmi uri zjutraj, pred Fakulteto za gradbeništvo in geodezijo v Ljubljani. Ležala je ob steni in se je verjetno ponesrečila, ko je lovila. Kadaver sva fotografirala. Iskala sva po knjigah, kaj bi to lahko bilo, a je nisva našla nikjer. Oče je pomislil, da bi to lahko bila kozača. Z njim se nisem strinjala, ker se mi je zdela tista v knjigi pre svetla. Zato sem se odločila poklicati g. Tomaža Miheliča, in povedal mi je, da gre za primerke melanistične kozače.

Melanistična kozača je pri nas zelo redka, ime 'melanistična' pa je dobila, ker je precej temnejša od 'navadne' kozače. Melanistične kozače niso druga vrsta, to so le osebk, ki imajo veliko vsebnost temno rjavega pigmenta melanina v perju. Kozača (*Strix uralensis*) v srednji Evropi gnezdi v raznolikih mešanih gozdovih z velikim deležem starega lesa in nepozidano površino za lov, v jugovzhodnem goratem delu Evrope pa v bukovih in jelovo-bukovih gozdovih. Melanizem se pojavlja samo pri podvrsti *macroura*, ki gnezdi na območju JV Evrope, torej tudi pri nas. V Sloveniji je kozača redka celoletna vrsta. Hrani se z voluharicami, manjšimi ptiči, vevericami, rovkami itd. Kozače najraje gnezdi v velikih duplih in dimnikih propadlih dreves, ob pomanjkanju le-teh pa zasedajo gnezda ujed, predvsem kraguljeva, saj ta ujeta živi v podobnih življenjskih razmerah. Naravna dupla lahko nadomeščajo tudi gnezdilnice. V bližini gnezda je lahko nevarna, saj silovito brani svoje leglo.

Menim, da je bilo to odkritje zelo pomembno, saj dokazuje, da melanistična kozača živi tudi pri nas. Poginulum ptičam, še posebno redkejšim, bi morali namenjati več pozornosti. Takšno odkritje ne pove le tega kje vse se ta ptica pojavlja. Ugotovimo lahko tudi vzrok njene smrti, ter

bolezni in zajedalce, ki so jo pestili. To pa seveda lahko pripomore k odkrivanju načina življenja te vrste. Nenazadnje lahko opazujemo ptičjo notranjost. Pomembno je, da najdeno mrtvo žival čim prej zapremo v plastično vrečko, da z nje ne pobegnejo različne majhne žuželke, kot so pršice, in jo shranimo v hladilniku ali zmrzovalniku. Paziti pa moramo tudi na higieno, da ne obolimo za kako nalezljivo boleznijo. ●

1: Kako pomembna je naša najdba, lahko ugotovimo le, če jo dobro proučimo. Pri ptičah so nam lahko v pomoč tudi ornitologi iz pisarne DOPPS.

foto: Radoš Šumrada

2: Gozdovi snežniškega pogorja slovijo po najvišjih gostotah kozače (*Strix uralensis*) na svetu. Tu biva podvrsta *macroura*, za katero so značilni tudi temno obarvani osebk. foto: arhiv DOPPS

3: Poleg resnega ornitološkega dela boš na taboru spoznal tudi prijetno družbo mladih, ki znajo ob ptičah in naravi tudi pristno uživati.

foto: Urša Koče

Razpis za mladinski ornitološki raziskovalni tabor "Most na Soči 2005"

Tudi letos bomo organizirali ornitološki tabor za mlade. Potekal bo med 26. junijem in 3. julijem 2005. Glavni namen tabora je usmerjanje mladih v raziskovalno delo na področju ornitologije in naravovarstva, urjenje v prepoznavanju ptic ter druženje z namenom izmenjave informacij in izkušenj. Udeleženci bodo nastanjeni v OŠ Dušana Muniha v Mostu na Soči. Število udeležencev je omejeno na 20. Prijavijo se lahko mladi ornitologi stari med 13 in 18 let. Prijavo pošljite po navadni ali elektronski pošti najkasneje do 5. junija 2005 na naslov DOPPS ali eva.vukelic@dopps-drustvo.si s pripisom "prijava na tabor". V prijavi navedite osebne podatke (ime, priimek, naslov, datum rojstva in telefon) ter napišite, kaj bi se na taboru želeli naučiti. Udeležba na taboru vključuje namestitev, prehrano in pedagoško delo. Kotizacija za udeležbo je 5000 SIT. Prijavljeni bodo najkasneje do 10. junija obveščeni o izboru in podrobnostih v zvezi s taborom.

Delta Llobregata

//Jurij Hanžel, 15 let

1: Kravja čaplja (*Bubulcus ibis*) je najmanjša med čapljami z belim perjem. Od male bele čaplje (*Egretta garzetta*) jo zanesljivo ločimo po kratkem rumenem kljunu.
foto: Borut Rubinič

2: Ribji orel (*Pandion haliaetus*) je razširjen po vsem svetu. Opazujemo ga lahko ob vsakovrstnih vodah, ki so bogate z ribami.
foto: Borut Rubinič

Lanske jesenske počitnice sem preživel v Španiji, natančneje v Barceloni. Seveda sem se že prej pozanimal o možnostih za opazovanje ptic. Izvedel sem za delto reke Llobregat. Ta delta leži tik ob barcelonskem letališču in z letališko upravo se skupina ljudi nenehno bojuje proti razširitvi terminalov, na škodo delte seveda. Vendar, kot se je izkazalo kasneje, takšne zdrahe, dokler so le besedne, ptic ne motijo.

Takoj ob prihodu smo se napotili proti lepo urejeni in dobro skriti opazovalnici. Najprej me je pritegnila ogromna jata prib (*Vanellus vanellus*), med njimi pa je bilo opaziti tudi številne rase, med drugim kreheljce (*Anas crecca*), žličarice (*Anas clypeata*) in nekaj konopnic (*Anas strepera*). Nenadoma pa je iz gostega trstičja priletela sultanka (*Porphyrus porphyrio*). Španski ornitologi ji niso namenili kaj prida pozornosti, jaz pa se je kar nisem mogel nagledati. Nato sem se lotil še pregledovanja jat, ki so bile malce dlje od opazovalnice. Med kormorani (*Phalacrocorax carbo*) sem opazil sila nenavadno ptico, ki je imela zelo dolge noge in perje umazano bele barve. Brž ko je dvignila glavo, pa o vrsti ni bilo več dvomov. Bil je plamenec (*Phoenicopterus ruber*) v mladostnem perju. Zelo so me nasmejale dolgorepe rase (*Anas acuta*), ko so jim med iskanjem hrane štrleli repi visoko v zrak. Okoli rac pa so nenehno letale žličarke (*Platalea leucorodia*). Na bližnjem polju je bila tudi velika jata pobrežnikov. V njej so bili povečini spremenljivi prodniki (*Calidris alpina*), zraven pa je bilo tudi nekaj kozic (*Gallinago gallinago*). Ob tej jati sta stali še osamljeni siva gos (*Anser anser*) in duplinska kozarka (*Tadorna tadorna*).

Po nasvetu prijaznega ornitologa v informacijskem središču sem se odpravil še k opazovalnici na obali, saj je ravno takrat potekala selitev viharnikov. Na poti k morju sem opazil še jato meniških papig (*Myopsitta monachus*), sicer pogostih tudi v sami Barceloni. Plažo je preletel še črnogla-

vi galeb (*Larus melanocephalus*). Nato pa sem začel opazovati viharnike. Zaradi močnega sonca, in zato odboja svetlobe od morja, razmere niso bile najboljše, vendar mi je kljub temu uspelo razločiti rumenokljune viharnike (*Calonectris diomedea*). Nad plažo je jadral tudi ribji orel (*Pandion haliaetus*). Po krajšem brodenju v morju, ki je bilo za november izjemno toplo, sem se odpravil nazaj v mesto.

Nad pticami v Španiji sem bil navdušen, vendar je že naslednjega dne prišel čas za odhod nazaj v Slovenijo. Zadnje presenečenje pa me je čakalo nekaj sto metrov stran od letališča. Na zelenici ob avtocesti se je sprehajalo okrog deset majhnih čapelj. Najprej sem pomislil na mala bele, toda te so imele rumen kljun! Bile so seveda kravje čaplje (*Bubulcus ibis*). Tako je bilo mojih počitnic konec, prepričan pa sem, da se jih bom še dolgo spominjal. ●

KAM NA IZLET?

Ljubljansko barje ponoči

//Žiga Iztok Remec

Vsi poznamo Ljubljansko barje vsaj iz učnih ur geografije ali pa iz dnevnega časopisja. Nekateri smo na Barju bili že vsaj na sprehodu. Nekaj manj nas ga dobro pozna, tudi katerega izmed skritih koticov in živali, ki jih tam lahko opazujemo. Le redkim pa je Barje znano v preobleki noči. Ponoči se tam dogaja marsikaj zanimivega in bilo bi škoda, če si tega ne bi 'ogledali' tudi vi.

Za obisk Barja ponoči je z vidika opazovanja in poslušanja ptic najprimernejši čas od pomladi do jeseni, saj je v tem času ptic največ in so najbolj aktivne. Vsekakor pa ne smemo zanemariti mrzlih mesecev, ki nam postržejo s prečudovito čistostjo zraka in jasnimi nočmi s polno luno ter zasneženo pokrajino.

Na nočnem izletu se bomo seveda srečali z očitnim pomanjkanjem sončne svetlobe. Ker nam oči ne bodo veliko pomagale, moramo aktivirati druga čutila. Ponoči se lahko najbolj zanesemo na sluh. Za prepoznavo ptic ne bomo uporabljali slikovnih priročnikov, ampak zvočne. Na Ljubljanskem barju nam bo v največjo pomoč CD našega člana dr. Tomija Trilarja *Ljubljansko barje - skrivnostni svet živalskega oglašanja*, prenosni predvajalnik zgoščenk s slušalkami.

Če se na izlet odpravimo v jasni noči in ob polni luni, svetilke ne bomo potrebovali. Potrebujemo pa kanček premišljenosti in previdnosti. Podnevi znane stezice se nam ponoči zdijo popolnoma drugačne, križišča postanejo vozlišča poti v neznanu, in prehodi, ki jih podnevi najdemo že podzavestno, se nam v temi skrijejo za vedno. Če Barja ne poznate, si je pot, po kateri boste hodili, bolje izbrati in do podrobnosti ogledati že čez dan. Pomembno si je zapomniti kake dobro opazne značilnosti terena, ki nam v temi pomagajo pri orientaciji. Najbolje se je držati utrjenih kolovozov. Ljubljansko barje je polno izsuševalnih jarkov in ozkih cest, ki jih povezujejo trhli mostovi, zato avtomobile raje pustimo na 'dobri' cesti, po kateri bomo tudi

našli pot nazaj do glavne ceste. Kot pripomoček pri načrtovanju poti je najprimernejši Atlas Slovenije ali državne topografske karte 1:25000. Ponoči nas na Barju prav pogosto zalotita megla in posledično rosa. Zato so tudi v najbolj suhem vremenu škornji zelo primerna, če ne kar obvezna oprema. Tudi hlače in vetrovka iz nepremočljivega in zračnega materiala nas bodo zaščitile pred neprijetno kombinacijo mokrote in hladu.

In tisto, zaradi česar je vredno zastaviti udobje tople in suhe postelje? V majskih in junijskih nočeh bomo na travniških predelih Barja seveda slišali klepanje kosca (*Crex crex*). Poleg kosca bodo najbolj aktivno peli slavci (*Luscinia megarhynchos*) in čukali veliki skoviki (*Otus scops*). Morda bo skovikal tudi čuk (*Athene noctua*)? S koščevega travnika bomo slišali petpedikanje prepelice (*Coturnix coturnix*), iz slavčevega grmičja pa enakomerno cvrčanje kobilčarja (*Locustella naevia*). Če bomo slišali nekaj, kar spominja na škržata, bo to skoraj zagotovo rečni cvrčalec (*Locustella fluviatilis*). Iz gozdov na obrobju Barja se bo oglasila lesna sova (*Strix aluco*), z malo sreče lahko srečamo tudi pegasto sovo (*Tyto alba*) na lovu. Če že ne bomo deležni petja male uharice (*Asio otus*), bomo zagotovo slišali cviljenje njenih mladičev. Poleg ptic seveda ne smemo pozabiti na žabe, žuželke in sesalce, saj se tudi te živali lahko ponoči zelo glasne. Najbolj bučno nas bo spremljalo regljanje regic (*Hyla arborea*), pri tleh bo enakomerno brnel bramor (*Gryllotalpa gryllotalpa*). Vendar pozor: bramorja lahko hitro zamenjamo z zeleno krastačo (*Bufo viridis*). A brez skrbi, z večkratnim obiskom barjanskega nočnega kluba si bomo posluš zagotovo izostrili!

Ko se boste ponoči sprehajali po Ljubljanskem barju, pa imejte v mislih pregovor »Pogumnega spremlja sreča! Želim vam obilo uspešnih nočnih pustolovščin! ●

1: Nočni izlet na Ljubljansko barje je lahko prav svojevrstna pustolovščina! foto: Žiga Iztok Remec

2: Mala uharica (*Asio otus*) je poleg velikega skovika (*Otus scops*) najpogostejša sova na Barju. Njeni mladiči se v pozno majskih in junijskih nočeh reško cvileče oglašajo. foto: Tomaž Mihelič

3: Ptice in žabe na Barju najbolj zavzeto tekmujejo v glasnosti. Zelena krastača (*Bufo viridis*) je sicer med tišjimi in manj pogostimi predstavniki, a če pozorno prisluhnemo, bomo z nekaj sreče slišali tudi njeno tiho brnenje, ki je podobno bramorjevemu. foto: Aleksandra Lešnik

Kongres ornitologov Slovenije in 25 – letnica DOPPS

// Borut Rubinič

1: Slavnostni govorniki na proslavi ob 25-letnici DOPPS. Z leve: Janez Podobnik (Minister za okolje in prostor), Erwan Fouere (veleposlanik EU v Sloveniji), Tomaž Menih (namestnik direktorja družbe Mobitel), Umberto Gallo Orsi (predstavniki zveze BirdLife International), mag. Slavko Polak (predsednik DOPPS).
foto: arhiv DOPPS

2: Čestitke s strani eminentnih gostov sta sprejela Slavko Polak in Borut Mozeitič. Prav gotovo pa so bile namenjene vsem sedanjim in bivšim članom DOPPS. Tudi najmanjši prispevek posameznika je pomemben del celote.
foto: arhiv DOPPS

3: Mlada generacija ornitologov ob pomenu z dolgoletnim bivšim predsednikom DOPPS, Rudolfom Tekavčičem.
foto: arhiv DOPPS

Le malokateri ornitolog je v soboto 19. februarja 2005 opazoval ptice. Pa vendar slovenska zgodovina najbrž ne pomni dneva, ko bi se na enem mestu zbrala večja množica ljubiteljev ptic. Ornitološki teren je tega dne potekal na elitni urbani ornitološki lokaciji – v kristalnem salonu Grand hotela Union v Ljubljani, klasično ornitološko opremo so nadomestila elegantna oblačila, klasično ornitološko opazovanje pa množica sijajnih predstavitev, gorečih diskusij in živahnih pomenkov med odmori. Slovenska ornitologija tega dne ni slavila le rojstnega dne enega svojih najprepoznavnejših otrok, temveč je bila priča tudi rojstvu novorojenca – Kongresa ornitologov Slovenije!

Kongres je odprlo prvo izmed 14 predavanj, ki so bila podana v slovenskem ali angleškem jeziku – predstavitev predsednika DOPPS, Slavka Polaka, o trinajst let trajajočih popisih kosca na Cerknjskem jezeru. Predavatelji iz Slovenije, Avstrije, Italije, Srbije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine so svoje delo in delo svojih stanovskih kolegov predstavili vsak na svoj izvorni način in vsako predavanje je pritegnilo še tako zahtevnega poslušalca. Predavitve so bile razdeljene v štiri tematske sklope, vsa predavanja pa so bila znanstveno in strokovno izvirna in neoporečna. Predavanja je dopolnilo pet razstavljenih posterjev z ornitološkimi tematikami, sorodnimi tistim, ki so bile predstavljene v tematskih sklopih predavanj. Predavitve so trajale vse od 9. ure zjutraj do 17.30, predavanja je v teku dne obiskalo prek 200 ljudi, večina pa je dogodek spremljala od začetka in vse do slavnostnega zaključka in proslave obletnici.

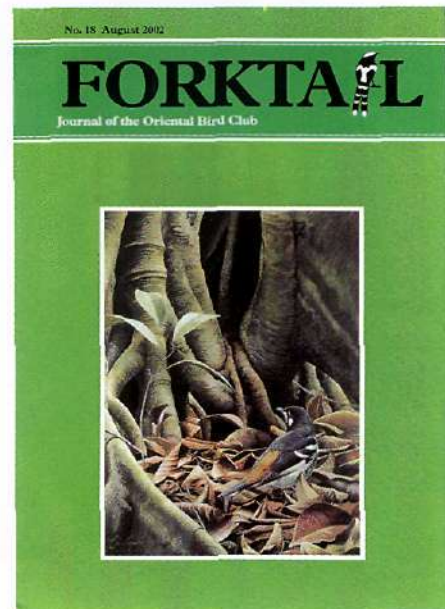
Slavje se je začelo s pozdravnimi govori eminentnih gostov. DOPPS je predstavil predsednik Slavko Polak, sledil je pozdravni govor veleposlanika EU Erwana Fouereja, pozdrav predstavnika zveze BirdLife International Umberta Gallo Orsija, v imenu Ministrstva za okolje in prostor nas je izbrano nagovoril minister Janez Podobnik, temu pa je

sledil še pozdrav predstavnika družbe Mobitel Tomaža Meniha. Sledile so slikovite predstavitve zgodovine društva Janeza Gregorija in Tomija Trilarja ter sodelovanja z družbo Mobitel Boruta Mozeitiča, ki jih je izvedensko odriigirala povezovalka Marjeta Keršič Svetel, posebno izbrano pa začnil Biološki ojekt s šopkom pretežno ornitoloških napevov.

Dogodek se je ob približno 8. uri zvečer zaključil s posebej pristrčno predstavitvijo sodelovanja med mednarodno zvezo BirdLife International in DOPPS Umberta Gallo Orsija.

Ob tej priložnosti in obenem kot zaključek tega kratkega pregleda omenjenega dogodka moram poudariti, da je bila sobota 19. februarja prav zares le vrhunec dogajanja. Epilog je bilo čutili v izjemnem odzivu slovenskih medijev, ki je dogodek večkratno obeležilo v dnevnem časopisju, na radiu in televiziji. Za oris naj omenim, da je bil dogodek le v dnevnem časopisu 'Delo' kar štirikrat v tednu omenjen v sklopu ožjega ali širšega konteksta ornitologije in naravovarstva. O 25-letnici DOPPS in Kongresu ornitologov Slovenije so poročali na RGL, Valu 202 in večkrat tudi na nacionalni televiziji. Mnogi smo dogodek doživeli kot dostojno počastitev četrstoletnega delovanja društva, ki se brez samohvale označuje za najmočnejšo nevladno naravovarstveno organizacijo v državi. ●

DOPPS se pristrčno zahvaljuje vsem, ki ste na kakršenkoli način sodelovali pri organizaciji in izvedbi kongresa ter počastitvi petindvajsetletnice društva. Vaše delo, podarjeni čas in prispevana sredstva so dogodku in praznovanju dali krila - naj vam bo to stotero povrnjeno!

1

2

3

Kam pisati? //AI Vrezec

Zadnja faza v procesu objavljanja strokovnih prispevkov je objava. Ta bo na koncu okronala naše raziskovalno delo in ga ponesla v široko strokovno javnost. Tu bo delo deležno kritiki in odobravanju, vsekakor pa bo prispevalo k vedenju o določeni temi oziroma problemu. Ko smo s člankom zadovoljni do te mere, da ga je po naši oceni in po oceni kolegov, ki smo jim zaupali prvo branje, vredno objaviti, se moramo odločiti, kje bi ga objavili. Navadno se to odločimo že med samim pisanjem, lahko pa tudi kasneje, ko imamo končni izdelek pred seboj.

Raziskovalne članke objavljajo strokovne in znanstvene revije različnih profilov, nivojev in usmeritev. Preden pa se lotimo revij, si najprej oglejmo tipe raziskovalnih člankov glede na vsebino in stil pisanja. Za osnovo naj nam rabi kar tipologija COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem in servisi):

- **izvirni znanstveni članek** (prva objava originalnih raziskovalnih rezultatov v obliki IMRAD; članki so recenzirani in objavljeni v znanstvenih revijah);
- **pregledni znanstveni članek** (pregled, sinteza, analiza in ovrednotenje že objavljenih informacij, ki vključuje tudi rezultate lastnega raziskovalnega dela; članki so recenzirani in objavljeni v znanstvenih revijah);
- **kratki znanstveni prispevek** (krajši izvirni znanstveni članek, ki vsaj v grobem sledi strukturi IMRAD in predstavlja rezultate predhodnih raziskav in raziskav manjšega obsega; prispevki so recenzirani in objavljeni v znanstvenih revijah);
- **strokovni članek** (prispevek, ki predstavlja že znana dejstva s poudarkom na uporabnosti raziskav in je objavljen v strokovnih in znanstvenih revijah);
- **poljudni članek** (prispevek, namenjen popularizaciji in predstavitvi znanstvenih ali strokovnih vsebin širši javnosti; objavljen je v poljudno-znanstvenih revijah, splošnih revijah in časopisih).

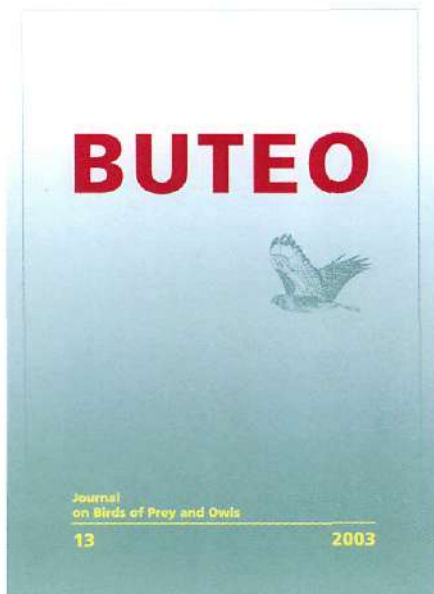
Različne tipe člankov objavljajo torej različne revije. Poljudno-znanstvene revije, kot so *Svet ptic*, *Proteus*, *Gea* idr., objavljajo poljudne članke, v katerih s poenostavljenim in širše razumljivim strokovnim jezikom pojasnjemo določene vsebine. Seveda mora biti tudi v strokovnih in znanstvenih besedilih razumljivost na prvem mestu, a si v teh primerih lahko in celo moramo privoščiti razlage bolj zapletenih vsebin. Poljudni članek mora namreč biti razumljiv vsakomur z vsaj osnovno izobrazbo. Predmet pričujoče obravnave pa so znanstveni in strokovni članki, v katerih sporočamo izvirne rezultate svojih raziskav oziroma navajamo neke strokovne rešitve problemov, ki so plod našega razmišljanja. Tovrstne prispevke lahko objavimo v domačih in tujih znanstvenih ter strokovnih revijah, kjer bodo v uredništvih pred objavo poskrbeli tudi za ovrednotenje prispevka z recenzijami v uredniškem postopku objave. Revije, ki objavljajo ornitološka dela, so bodisi specializirane ornitološke, ekološke ali druge biološko obarvane revije.

V Sloveniji je večina strokovnih in znanstvenih ornitoloških prispevkov objavljena v reviji *Acrocephalus*. Na ptice specializirana je bila tudi revija *Falco*, reviji *Annales* in *Biota* pa imata v svojih številkah redno objavljene tudi ornitološke prispevke. Druge revije objavljajo ornitološke prispevke le tu in tam, navadno tiste, ki se dotikajo kakšnih specifičnih tem, denimo gozdarstva (*Zbornik gozdarstva in lesarstva*, *Gozdarski vestnik*), varstva narave (*Varstvo narave*), preglednih raziskav (*Scopolia*), splošnih bioloških tem (*Acta biologica slovenica*) itd. Vse te revije objavljajo dela tudi v slovenščini, sem pa sodijo tako nacionalno pomembna dela kot dela mednarodnega pomena. Mnogi slovenski ornitologi so svoje izsledke objavili tudi v tujih revijah, kjer je jezik pisanja navadno angleščina, redkeje nemščina in drugi jeziki. In zakaj objavljati tudi v tujih revijah? Slovenske revije navadno dosežejo le neki določen, navadno omejen krog bralstva in strokovne javnosti,

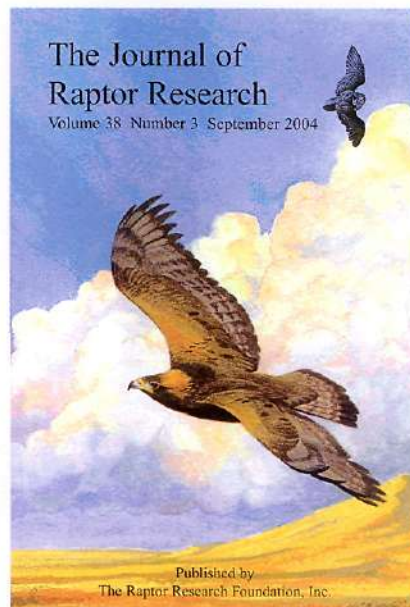
1: revija *Acrocephalus* (2002) - osrednja slovenska ornitološka revija.

2: revija *Vogelwelt* (1994) - nemška ornitološka revija.

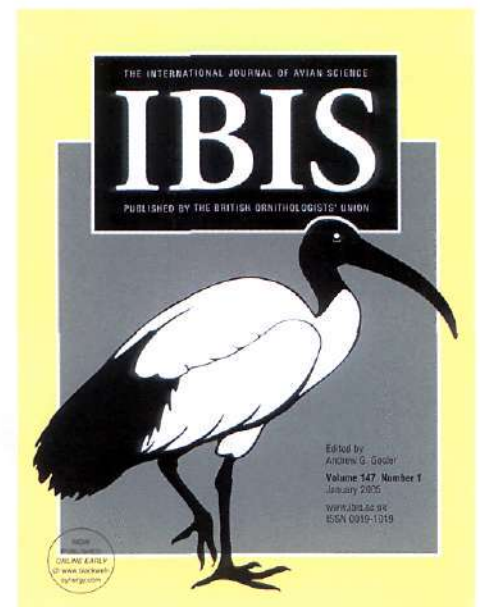
3: revija *Forktail* (2002) - specializirana ornitološka revija za orientalsko regijo.

4

5

6

4: revija *Buteo* (2003) - češka na ujede in sove specializirana revija.

5: revija *Journal of Raptor Research* (2004) - ornitološka znanstvena revija višjega ranga specializirana na ujede in sove (IF2003 = 0,414).

6: revija *Ibis* (2005) - ornitološka znanstvena revija višjega ranga (IF2003 = 1,139).

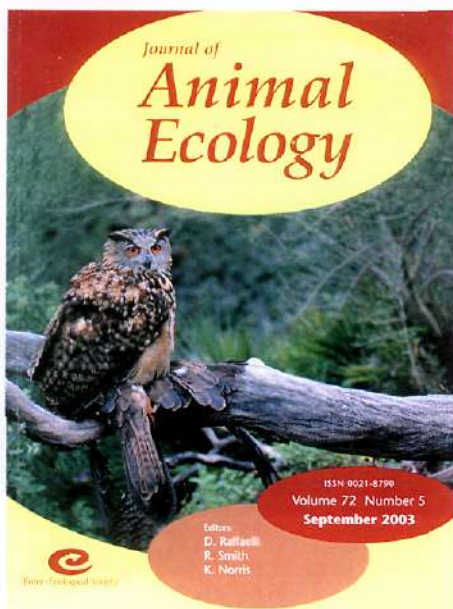
zato vsi prispevki v takem krogu navkljub visoki kakovosti ne doživijo zadostne odmevnosti. Če imamo v pisanju delo o favnističnih ali ekoloških posebnostih nekega prostora, je smotrno delo objaviti v reviji, ki večinoma objavlja dela iz izbrane regije in ki jo bere strokovna javnost, ki je za to območje zainteresirana. Tako bo naše delo odmevnejše. Tovrstnih revij je sicer veliko, na primer revije *Larus* (Hrvaška), *Ciconia* (Srbija), *Sylvia* (Češka), *Tichodroma* (Slovaška), *Acta Ornithologica* (Poljska), *Ardeola* (Španija), *Rivista Italiana di Ornithologia* (Italija), *Avocetta* (Italija), *Ornis Hungarica* (Madžarska), *Vogelwarte* (Švica), *Der Ornithologische Beobachter* (Švica), *Egretta* (Avstrija), *Vogelwelt* (Nemčija), *Forktail* (orientalska regija), če navedem le nekatere. Dela o nekaterih za raziskovalce zanimivejših temah in skupinah ptic so objavljena tudi v povsem specializiranih revijah, kot sta na primer revija *Buteo* za ujede in sove in *The Ring* za rezultate obročkanja ptic.

Raziskave različnih raziskovalcev pa so različnih kakovosti in vrednosti. Gotovo ne moremo enačiti članka, ki obravnava zgolj favnistične ali ekološke posebnosti ptic na nekem lokalnem območju, s člankom, ki posega globlje v splošne zakonitosti biologije ptic. Takšne bolj poglobljene študije so zanimive globalno, torej za širšo ornitološko srednjo, saj te prispevke z zanimanjem prebirajo tako evropski, ameriški kot avstralski ornitologi in celo raziskovalci iz drugih disciplin biologije in znanosti. Prispevki v revijah, ki jih bere širši krog ljudi, so razumljivo bolj odmevni in tehtneje prispevajo k razvoju ornitološkega in vsesplošnega vedenja o pojavih sveta. Ker imajo ta dela večji vpliv na sam razvoj znanosti in posledično vedenja celotnega človeštva, so deležna ostrejših kritik, presoj in vrednotenj. Revije, ki objavljajo ta dela, lahko opišemo kot znanstvene revije višjega ranga. Te revije so uvrščene na seznam *Web of Science*, ki ga pripravlja ameriški Inštitut za znanstveno informacijo (ISI - Institute of Scientific Information). Vsaka revija na seznamu je namreč ovrednotena z indek-

som znanstvenega citiranja (SCI - Science Citation Index) prek odmevnosti del, objavljenih v reviji. Odmevnost se meri s faktorjem vpliva (IF - Impact Factor), ki ga ugotavljajo vsako leto znova in ki pravzaprav ponazarja število v izbrani reviji objavljenih del, ki so bila citirana v revijah SCI. Pravilo je preprosto, več del je bilo citiranih, bolj odmevna in pomembna je revija. V to skupino revij je uvrščenih tudi 15 ornitoloških revij (tabela 1), med katerimi je v letu 2003 prednjačila ameriška revija *Auk*. Novinec med ornitološkimi SCI-revijami je revija *Bird Conservation International*, ki jo izdaja BirdLife International, saj se je znanstvenim revijam višjega ranga priključila šele leta 2001.

Tabela 1: Pregled znanstvenih ornitoloških revij višjega ranga s pripadajočimi faktorji vpliva (IF) iz leta 2003.

Revija	Država izdavanja	Faktor vpliva (IF2003)
<i>Auk</i>	ZDA	1,597
<i>Journal of Avian Biology</i>	Švedska	1,472
<i>Condor</i>	ZDA	1,225
<i>Ibis</i>	Velika Britanija	1,139
<i>Journal für Ornithologie</i>	Nemčija	0,675
<i>Ornis Fennica</i>	Finska	0,659
<i>Journal of Field Ornithology</i>	ZDA	0,652
<i>Ardea</i>	Nizozemska	0,638
<i>Bird Study</i>	Velika Britanija	0,631
<i>Emu</i>	Avstralija	0,500
<i>Journal of Raptor Research</i>	ZDA	0,414
<i>Bird Conservation International</i>	Velika Britanija	0,381
<i>Waterbirds</i>	ZDA	0,337
<i>Willson Bulletin</i>	ZDA	0,268
<i>Ostrich</i>	Južnoafriška rep.	0,187

7

Raziskave na pticah so pogosto ključne pri razumevanju nekaterih splošnih ekoloških, taksonomskih, fizioloških in drugih pojavov. Zato je nemalo ornitoloških člankov objavljenih v revijah, ki dosegajo precej višje faktorje vpliva, kot pa jih dosegajo ornitološke revije. Takšne so na primer mnoge revije za ekološke, varstvene in evoliucijske raziskave, denimo *Oikos* (IF₂₀₀₃ = 2,148), *Journal of Animal Ecology* (IF₂₀₀₃ = 2,843), *Oecologia* (IF₂₀₀₃ = 3,128), *Conservation Biology* (IF₂₀₀₃ = 3,279), *Ecology* (IF₂₀₀₃ = 3,701), *American Naturalist* (IF₂₀₀₃ = 4,059), *Systematic Biology* (IF₂₀₀₃ = 7,740) in *Trends in Ecology & Evolution* (IF₂₀₀₃ = 12,449). Čeprav slednje revije dosežejo zelo široko znanstveno srenjo, kar je razvidno iz visokih faktorjev vpliva, pa je pomen nekaterih ornitoloških odkritij pomemben celo za celotno naravoslovno znanost, zato niso redki ornitološki članki, ki so se znašli v revijah, kot sta *Science* (IF₂₀₀₃ = 29,162) in *Nature* (IF₂₀₀₃ = 30,979). Praviloma so v slednjih dveh objavljeni zares vrhunski in najbolj kakovostni članki s področja, vedno pa seveda ni tako. Navsezadnje je to, kje bo članek objavljen, odvisno predvsem od odločitve avtorja ne glede na to, kako kvalitetno je delo.

Že med pisanjem prispevka je dobro imeti pred seboj navodila za avtorje tiste revije, kamor smo se namenili poslati članek v objavo. Ko je pripravljen, moramo uredniku poslati članek po postopku, ki je navadno predpisan v navodilih za avtorje. Nekatere revije sprejemajo članke v elektronski obliki, druge v tiskani obliki, večinoma v treh kopijah. Uredniku ob tem napišemo tudi pismo, v katerem ga prosimo, ali bi lahko pretehtal naš članek za objavo, in kjer na kratko opredelimo vsebino članka in novosti ter ugotovitve, ki jih članek prinaša. Dobro je navesti tudi, zakaj menimo, da bi bil članek primeren za objavo v izbrani reviji. Pri tem pazimo, da spremno pismo ne bo predolgo. Dobra polovica strani povsem zadostuje. Navadno so uredniki precej zaposleni, zato morajo bistvene informacije o članku dobiti karseda enostavno in hitro. Pri komuni-

8

ciiranju z urednikom naj navedem tri zlata pravila: (1) nikoli ne kliči urednika po telefonu, z njim komuniciraj zgolj pisno, (2) nikoli ne sprašuj urednika o primernosti dela, preden si mu ga poslal v celoti (urednik nekega dela ne more pravilno oceniti zgolj iz teme, saj ne ve, kako je ta analizirana, koliko podatkov je bilo zbranih in kako je članek napisan), in (3) na urednikova pisma odgovarjaj karseda hitro (to pokaže na našo resnost in tudi pospešuje uredniški postopek objave). Prvo sito pred objavo je urednik, ki se odloči, ali bo začel uredniški postopek za objavo ali ne. Uredniški postopek se začne, ko urednik sprejme naš članek za prispelega v objavo. Znanstvene revije imajo zelo strog postopek objave, ki se začne z dvema recenzijama dveh recenzentov, priznanih strokovnjakov s področja teme članka. Recenzenta delo ocenita, predlagata popravke, opozorita na napake in predlagata uredniku nadaljnje ukrepanje. To je lahko sprejetje, poprava ali zavrnitev prispevka. Večino prispevkov morajo avtorji po recenzijah pred objavo še popraviti. Ta del je pri objavljanju ključen. Nad popravki recenzentov se nikoli ne smemo jeziti in moramo biti pri popravi zelo strpni. Konec koncev je bil namen recenzentov delo izboljšati, pod člankom pa bomo kot avtorji navsezadnje zapisani mi in ne recenzenti. Kritiko recenzentov je zato treba sprejeti kot pomoč in ne kot grajo! Pri popravi prispevka se moramo dosledno držati pripomb in navodil recenzentov. Ko popravljen besedilo vrnemo uredniku, mu je treba v spremnem pismu jasno napisati, česa nismo upoštevali in zakaj ne, ter navesti bistvene spremembe v članku. Urednik se nato odloči, ali je bila naša revizija uspešna ali ne. Sledijo še uredniški popravki, ki so bolj tehnične narave in članek je pripravljen za sprejetje in objavo. Pred tiskom dobijo navadno avtorji še zadnjič članek na vpogled na predprintih, to je tehnično postavljenem članku, kot bo videti v reviji. S tem je naša naloga zaključena. Vsako zaključeno delo pa navadno poraja nove ideje za raziskovalno delo in nove bodoče članke. Z objavljanjem se tako zavrtimo v čarobni

7: revija *Journal of Animal Ecology* (2003) - ekološka znanstvena revija višjega ranga (IF₂₀₀₃ = 2,843).

8: revija *Nature* (2003) - splošna naravoslovna znanstvena revija višjega ranga (IF₂₀₀₃ = 30,979).

avtorji:

Slavko Polak

Tomaž Jančar

Nataša Šalaja

Urša Koce

Barbara Vidmar

Tomaž Mihelič

Nada Labus

Luka Božič

Željko Šalamun

fotografi:

- 1: arhiv Logar
- 2, 3, 9, 13: Tomaž Mihelič
- 6: Leon Kebe
- 8: Igor Holy
- 10: Urša Koce
- 12: Željko Šalamun
- 14: Borut Štumberger

1//Marian Logar, nov direktor DOPPS

Prvega aprila je naloge direktorja pisarne DOPPS začel opravljati Marian Logar, diplomirani ekonomist z dvajsetletnimi izkušnjami na vodilnih delovnih mestih in ljubitelj narave.

Naše društvo je zdaj v zrelem obdobju, v katerem se soočamo z resnimi in odgovornimi izzivi. Imamo številno članstvo, veliko domačih in mednarodnih projektov ter pisarno z ekipo petnajstih zaposlenih. Ohlavljanje tega zahtevnega dela nam je narekovalo, da smo z javnim razpisom poiskali profesionalnega menedžerja z bogatimi vodstvenimi izkušnjami. Marian Logar, osemištiridesetletni univerzitetni diplomirani ekonomist, ima dvajset let delovnih izkušenj na vodstvenih delovnih mestih, zadnjih 13 let kot direktor. Med službovanjem je obiskal tudi več solanj v tujini na temo organizacija, marketing in informatika. Je ljubitelj narave in ima izkušnje pri prostovoljnem delu v nevladnih organizacijah.

Novemu direktorju želimo, da bi svoje bogate izkušnje koristno uporabil tudi pri uresničevanju našega poslanstva in izvajanju poslovnega načrta. Obenem mu želimo veliko uspehov in zadovoljstva pri njegovem prvem štiriletнем mandatu pri nas. SP

2//Novi sodelavci v pisarni DOPPS

V zadnjih nekaj mesecih smo dobili v društvu kar nekaj močnih kadrovskih okrepitev.

Januarja smo za polovični delovni čas na delovno mesto koordinatorice za izobraževanje zaposlili dolgoletno članico Evo Vukelič. Eva je absolventka biologije in se s ptiči ukvarja že 15 let. Predvsem bo delala na izobraževalnih vsebinah na projektu LIFE kosec. Poleg tega bo vodila mladinski ornitološki tabor, naravoslovne dneve za šole, organizirala bo društvene izlete in predavanja ter druge izobraževalne dejavnosti.

Februarja smo zaposlili naravovarstvena nadzornika na projektu LIFE kosec, Željko Šalamuna. Željko je absolvent gozdarstva in odličen poznavalec ptic. Na projektu bo zadolžen za koordinacijo in izvedbo terenskega dela na treh projektnih območjih.

Od marca je pri nas zaposlena tudi nova varstvena ornitologinja Urša Koce, še ena

absolventka biologije in odlična ornitologinja. Urša dela na projektu Notranje conacije območij Natura 2000. Gre za 18 mesečni projekt, ki ga društvo izvaja za Ministrstvo za okolje in prostor. Poleg projektnega dela pa je Urša tudi nova urednica Sveta ptic. Prav številka, ki jo imate v rokah, predstavlja njen ognjeni krst.

Sredi aprila smo na delovno mesto koordinatorice za stike z javnostmi zaposlili Marjano Ahačič. Marjana je diplomirana novinarka z bogatimi delovnimi izkušnjami tako z novinarskim delom kot tudi z delom pri stikih z javnostmi. Ona bo naš prvi »piarovec« za polni delovni čas. Pokrivala bo delo z mediji in stike z novinarji, društveno spletno stran, društvene novice v Svetu ptic. Poleg tega bo vodila različne projekte s tega področja. TJ

3//Nov urednik Acrocephalus

Dosedanji urednik Acrocephalus Al Vrežec z zaključkom letnika 2004 zapušča mesto urednika revije. Al je od svojega predhodnika Boruta Štumbergerja dobil zavidanja vredno dediščino, ki pa jo je v času svojega triletnega urednikovanja uspel še nadgraditi. Acrocephalus je danes vodilna ornitološka revija jugovzhodne Evrope in vodilna revija s področja biologije v Sloveniji. Pristrčne čestitke in zahvala Alu za njegovo požrtvovalno delo.

Tudi novi urednik Primož Kmecl, ki prevzema urejanje revije z letnikom 2005, je star ornitološki maček, saj se s ptiči ukvarja že dvajset let. Primož je po osnovni izobrazbi kemik, iz kemije je tudi magistriral. Kasneje se je posvetil svoji ljubezni biologiji, iz katere je doktoriral leta 2000. Znanstvene članke je objavjal v mednarodnih SCI revijah z obeh področij.

Primož ima tudi bogate izkušnje pri delu za Acrocephalus. V letih 1999-2002 je bil eden od dveh sourednikov urednika Štumbergerja, poleg tega pa je bil šest let član uredniškega odbora revije.

Primožu želimo veliko veselja in uspehov pri uredniškem delu. Vse nas pa spodbujam, da ga zasujemo z ornitološkimi noticami in članki. TJ

4//Novi časi za odnose z javnostjo (PR)

Skupaj s partnerji iz zveze BirdLife iz Madžarske, Slovaške in Češke republike smo

na razpisu evropskega Generalnega direktorata za širitev (DG Enlargement) uspeli s projektom »Natura 2000 in EU – nova priložnost za Vas«.

Namen projekta je vzpodbuditi pozitiven odnos do varstva ptic in njihovih habitatov na območjih Natura 2000 in podporo za njihovo ohranjanje pri glavnih ciljnih skupinah, med katere sodijo mladi, prebivalci območij Natura 2000, predstavniki občin in regij ter turističnih in drugih razvojnih organizacij. Projekt bo trajal eno leto, z izvedbo pa bomo začeli sredi maja letos. Projektne aktivnosti v Sloveniji bo vodila nova zaposlena koordinatorica za odnose z javnostmi na DOPPS.

Projekt bomo začeli iz izobraževanjem izvajalcev projekta iz vseh štirih držav pri angleškemu BirdLife partnerju RSPB in s pripravo komunikacijskega načrta. V okviru projekta bomo ciljne skupine usmerjeno in poglobljeno seznanjali s pomenom in priložnostmi, ki jih ponuja ohranena narava. Projekt vključuje tudi številne izobraževalne aktivnosti ter začetek oblikovanja mreže IBA skrbnikov v Sloveniji, kar predstavlja imenitno možnost za bolj aktivno vključevanje zainteresiranih članov DOPPS v naše skupno naravovarstveno delo. NŠ

5//26. redna skupščina DOPPS

Člani DOPPS si še nismo dobro oddahnili od Kongresa ornitologov Slovenije in proslave ob 25-letnici društva, že je prišel čas za srečanje na letni skupščini. Ta je letos izjemoma potekala med tednom, v četrtek, 14. aprila 2005, v Biološkem središču v Ljubljani. Na njej se je zbralo 32 članov in članic. Odprli in vodili jo je predsednik društva Slavko Polak.

V prvem delu skupščine smo prisotni prisluhnili poročilu o delu društva v letu 2004 in letnemu finančnemu poročilu za leto 2004, ki ju je podal sedaj nekdanji direktor Tomaž Jančar. Poročilo sta pokazala, da je bilo delo društva v preteklem letu uspešno, finančno stanje ob koncu leta pa pozitivno. Tomaž Jančar se je zahvalil vsem, ki so pripomogli, da je tako. Tudi poročilo Nadzornega odbora je podprlo prejšnji poročili. V njem je Peter Legiša podal sklep odbora, ki je ugotovil, da je bilo poslovanje društva v skladu s sprejetim programom, da so bila finančna sredstva porabljena namensko in varčno ter da so bili projekti in dejavnosti

izvajani v skladu s statutom, kodeksom in interesi društva.

Slavko Polak je nato predstavil še načrt dela za prihodnje obdobje, ki zaradi svoje kompleksnosti zahteva dodelan poslovni načrt. Osnutek le tega bo za obdobje 2005 - 2008 kmalu preoblikovan v dokončno verzijo, ki bo v veljavo stopila s potrditvijo Upravnega odbora.

Kljub temu, da skupščina ni bila volilna, so razmere na društvu zahtevale, da člani glasujemo o nekaterih pomembnih novostih. Tako rekoč soglasno smo sprejeli aneks k statutu, ki vanj vnaša nekaj dopolnitev in sprememb na področju organizacije društva. Na novo so opredeljene naloge in pristojnosti predsednika in direktorja društva, vloga pisarne in struktura Upravnega odbora (UO). Pri slednji je pomembna sprememba, ki zaposlenim na društvu, z izjemo enega predstavnika, ne omogoča članstva v UO. Ker so se nekateri člani UO v preteklem polletju zaposlili v pisarni, nekateri, med njimi podpredsednik društva, pa prostovoljno izstopili iz odbora, je skupščina tokrat glasovala tudi o novih članih UO in podpredsedniku. V odbor so bili soglasno sprejeti dolgoletni in dejavni člani društva, za odločanje o društveni dejavnosti primerni tudi po mnenju Nadzornega odbora: Bojana Fajdiga, Jernej Figelj, Andreja Ramsak, Dušan Sušteršič in Al Vrežec. Za novega podpredsednika društva je bil izvoljen Damijan Denac. Slavko Polak je po volitvah predstavil Marijana Logarja, novega direktorja društva, ki je z delom za dobo štirih let nastopil 1. aprila.

Podelitev Zlatega legata za leto 2004, nagrade za najboljše strokovno ornitološko delo, je bila zaradi časovne stiske strokovne komisije, ki prispela dela ocenjuje, predstavljena na naslednjo skupščino. Drugače je bilo z Aviano, ki jo DOPPS podeljuje nečlanom za moralno in plemenito dejanje varstva ptic. V preteklem letu sta si jo po mnenju komisije in tudi mnogih drugih članov nesporno zaslužila gospoda Drago in Stane Jazbinšek iz Mange na Kozjanskem. Več o velikodušnem delovanju bratov Jazbinšek, ki jima je potrditev plemenitosti prineslo v obliki ličnih plaket, si lahko preberete v rubriki 'Mi za ptice in naravo'.

Skupščino je prijetno sklenil Borut Rubinič s kratko, a zato toliko bolj domiselno

predstavitvijo potovanja po Argentini in ptičjega sveta te dežele. Stevilne estetske fotografije, ki so govorile same zase in so bile podnaslovljene z imeni ptic, je namsto komentarja spremljala temperamentna južnoameriška glasba. UK

6//Pripravljamo notranjo conacijo habitatov kvalifikacijskih vrst ptic na območjih SPA

Na DOPPS-u je bilo v preteklih letih dobršen del moči vložene v izdelavo strokovnih izhodišč za vzpostavljanje omrežja Natura 2000. Plod tega dela so bila opredeljena mednarodno pomembna območja za ptice (IBA), ki jih je Ministrstvo za okolje in prostor bolj ali manj nespremenjena vključilo v omrežje Natura 2000 kot območja posebnega varstva (SPA).

Varstvo ptičjih populacij, zaradi katerih so bila ta območja opredeljena (t.i. kvalifikacijske vrste ptic), temelji na različnih pristopih. Eden od ukrepov, ki jih v luči varstva ptic zahteva Direktiva o pticah, je presojanje, kako obsežen vpliv bodo imeli načrtovani posegi v prostor na populacije kvalifikacijskih vrst ptic in ob tem odločanje, ali so ti posegi sprejemljivi. Zato je Ministrstvo za okolje in prostor DOPPS-u zaupalo izdelavo projektne naloge, ki jo je naslovlilo 'Notranja conacija habitatov kvalifikacijskih vrst ptic'. Predpostavka pri tem je, da vsakršen poseg v prostor na območju nekega SPA ne vpliva na vsako kvalifikacijsko vrsto ptice, ki tu živi. Predpostavka izhaja iz dejstva, da imajo posamezne vrste ptic znotraj določenega SPA različne življenjske zahteve in skladno s tem poseljujejo različna območja znotraj SPA, ki pa so hkrati podvržena različnim tipom posegov v prostor. Rezultat naloge bodo prostorsko opredeljena območja (cone) znotraj SPA, pomembna za življenje in ohranjanje populacij posameznih kvalifikacijskih vrst ptic, na katera se nanaša tudi presojanje načrtovanih posegov v prostor. Posegi, ki jih je potrebno presojsati na območju con posameznih vrst, so opredeljeni v Pravilniku o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja (Ur.L.RS 130/04). Za lažjo predstavitev vzemimo primer srednjega detla, eno od kvalifikacijskih vrst v SPA Kozjansko - Dobrava - Jovsi: vrsta poseljuje gozdnata območja Dobrave z dovolj velikim deležem debelih

in trohnečih dreves, zato je s stališča varovanja te vrste pomembno le območje gozda Dobrava, ne pa celoten SPA. Eden od posegov, ki jih je z namenom varstva srednjega detla v njegovi coni potrebno presojsati, je denimo posaditev gozdnih plantaž, medtem ko Pravilnik predpostavlja, da poseg, kot je denimo postavitve obore v gozdnem prostoru, na njegovo populacijo ne bo vplival. Zato presojanje sprejemljivosti tega posega ni potrebno.

Uporabnost opredeljenih prostorskih con pa se ne konča pri presojah sprejemljivosti posegov v življenjski prostor ptic. Poznavanje razširjenosti vrste in površina primerne habitatata zanjo sta namreč osnovni prostorski informaciji, ki omogočata načrtovanje za obstoj populacije primerne upravljanja. Projektna naloga predpostavlja tudi sodelovanje z regionalnimi območnimi enotami Zavoda za varstvo narave in Zavoda za gozdove, kar doprinese k pretoku informacij med različnimi naravovarstvenimi strokovnjaki.

V letu 2005 bomo konirali območja SPA: Dravinjska dolina, Kozjansko - Dobrava - Jovsi, Krakovski gozd - Šentjernejsko polje, Kras, Ljubljansko barje, Goričko, Slovenske gorice - dol, Drava - reka, Mura - reka, Cerkljsko jezero, Trnovski gozd - južni rob in Nanos, reka - dolina, Banjšice ter Nanošica - porečje. UK

7//EPM 2006 v Ljubljani

V letu 2006 BirdLife pripravlja Evropsko srečanje partnerjev European Partnership Meeting (EPM) - BirdLife International. Štiridnevno srečanje bomo jeseni gostili v Sloveniji. Zadnje podobno srečanje je bilo leta 2001 v Gibraltarju, dve leti kasneje pa so se v Parizu srečali le direktorji partnerskih organizacij BirdLife International. Za pripravo naslednjega srečanja smo pokazali interes trije BirdLife partnerji: Doga Dernegi (Turčija), BirdLife Malta in DOPPS. Predlog ponudbe smo pripravili že v decembru lani, veselo novico, da smo bili izbrani kot prihodnji gostitelj tega izredno pomembnega srečanja, pa so nam sporočili v mesecu februarju.

Jeseni leta 2006 bomo torej gostili EPM. Srečanje bo trajalo štiri dni. Trije dnevi bodo namenjeni konferenčni dejavnosti, en dan pa ornitološkemu izletu, ki ga bomo pripravili za vse zainteresirane goste. Druženja evropskih partnerjev se bo predvidoma udeležilo med osemdeset in sto dvajset ljudi. Predstavniki partnerjev, ki bodo obiskali Ljubljano, bodo na srečanju izmenjali znanje in izkušnje, ki jih imajo pri svojem vsakdanjem delu na področju naravovarstva. BV

8//Prvič v zgodovini smo kormorane šteli skupaj z ribiči

Na DOPPS-u že osem let sodelujemo v Evropskem zimskem štetju kormoranov, ki ga Wetlands International izvaja v sklopu mednarodnega zimskega štetja vodnih ptic (IWC), čeprav je bilo štetje na društvu organizirano že v času pred tem. Nič krajše obdobje štejejo pri nas prezimujoče kormorane - sicer po drugačni metodi - tudi ribiške družine, ki jih zanima predvsem vpliv tega plenilca na ribje populacije. Rezultati obeh štetij pa so se vsako leto tako razlikovali, da smo eni in drugi le stežka verjeli v verodostojnost podatkov druge interesne skupine. Pri bornih, največkrat bojevitih poskusih reševanja konflikta ribištvo - kormoran, je takšno pomanjkanje zaupanja že v temeljih preprečevalo kakršnekoli konstruktivne diskusije. Nismo se mogli zediniti niti o tem, koliko kormoranov pri nas prezimuje, kaj šele o tem, ali, kje in v kakšnem obsegu kormorani zares ogrožajo ribe.

V želji, da bi spregovorili prvo besedo v istem jeziku, smo ornitologi in ribiči letos prvič skupaj šteli prezimujoče kormorane v Sloveniji. Šteli smo jih po mednarodno uveljavljeni metodi, ki smo jo v preteklih letih uporabljali tudi na DOPPS-u: Kormorane, te dnevno izredno mobilne ptice, ki se med zoro in mrakom premikajo med prenočišči, prehranjevališči in dnevnimi počivališči ob vodnih telesih, najbolj pravilno lahko preštejemo simultano na skupnih prenočiščih, tik preden pade noč. Tako smo po en predstavnik ribičev in en predstavnik ornitologov na vsakem prenočišču prešteli kormorane, par popisovalcev pa je v popisni obrazec zapisal številko, o kateri je bil nesporno enoten. Prešteli smo nekaj manj kot 2600 kormoranov, kar je blizu števila, ki smo ga ornitologi našli tudi v zadnjih nekaj zimah. V Sloveniji je po podatkih DOPPS registriranih okoli 20 prenočišč. Da bi se izognili možnosti, da smo katerega od prenočišč spregledali, smo posilili ribiške družine, naj nam posredujejo podatke o drugih možnih lokacijah prenočišč, ki jih bomo skupaj preverili in morebitna nova vključili v censuz.

Število prezimujočih kormoranov v Sloveniji samo pa žal prav nič ne pove o tem, ali so določene ribje populacije zares ogrožene zaradi plenilskega pritiska kormorana, kar je pravzaprav glavni žul upravljavcev z ribjim žvrljem. Ribiči in ornitologi, ki poznamo globlji naravovarstveni problem celinskih vodnih ekosistemov, pa smo si edini v tem, da je največja in edina resnično zastrašujoča grožnja vodnim prebivalcem človekov malomaren odnos do voda in njegovi groteskni posegi vanje. Zakaj ne bi bila to skupna iztočnica za reševanje problemov? UK

9//Popisi velike uharice

Tradicionalni popisi velike uharice, ki jih vsako leto izvajamo na Kraškem robu, so letos dobili drugačne razsežnosti. Dejstvu, da smo kljub bogati popisovalski moči (32 udeležencev) popisali samo dve, je najbrž

je botrovala nizka številčnost velike uharice na samem Kraškem robu. Kljub temu pa nam je tudi tokratni obisk Kraškega roba ostal v lepem spominu. Slišali smo kotorne, opazovali svatujočega planinskega orla in par sokolov selcev.

Letos smo kar nekaj energije usmerili v iskanje novih teritorialnih samcev, ki jih je še najlažje registrirati v marcu ali aprilu, ko ob večerih zvesto označujejo svoj teritorij. Tako smo se poleg Krasa odpravili še na Tolminsko, Gorenjsko, Vipavsko in v porečje Dragonje. Našli smo pet novih nahajališč velike uharice. Letošnji popisi uharic so gostili kar 48 različnih popisovalcev, kar kaže na vse večje zanimanje članov društva za spomladanske popise sov. TM

10//Predavanja o krmljenju ptic v semenarnah

3. in 4. aprila je DOPPS na povabilo Semenarne v Ljubljani, Celju, Mariboru in Murški Soboti pripravil vrsto predavanj na temo krmljenja ptic. V Mariboru in Murški Soboti je predaval Luka Božič, v Celju je znanje vedoželjnim delila Urša Koce, za prestolnico sva bili zadolženi kar dve in sicer Nina Aleš in Nada Labus. V zameno za strokovna predavanja smo dobili 500 kilogramov sončničnih semen.

V prodajalni Semenarne na Rudniku se je zbralo veliko mimoidočih in še več radovednih, ki so jih zanimala konkretna vprašanja kot so: katera hrana je najprimernejša za ptice, kam naj nastavijo krmilnico in podobno. Ker je bila predstavitev zastavljena kot predavanje s slikami večine pogostejših pernatih gostov na krmilnici, so gosti Semenarne kar tekmovali v prepoznavanju vrst.

Predavanje je bilo umeščeno v termin med 16. in 19. uro popoldan. Skoraj bi od starih do začetka predavanja samevali, pa so na srečo veliko zanimanje za ptice pokazali uslužbenci semenarne, ki niso presenetili samo z velikim zanimanjem, pač pa tudi s kar nekaj zanimivimi podatki, ki so jih zasledili v medijih. V bolj pozno popoldanski urah so se v Semenarni oglasili tudi obiskovalci predavitve. Srečali sva vse, od družin z malčki do babic in dedkov. Po koncu popoldneva sva vendarle odšli domov zadovoljni, saj sva dobili vtis, da

ljudem ni vseeno za pernate prijatelje okoli doma. NL

11//Začeli s predavanji DOPPS-a v Murški Soboti

Januarja smo s sodelovanjem tamkajšnje Pokrajinske in študijske knjižnice tudi v Murški Soboti začeli z našimi predavanji. Prvega, na katerem je o pticah Pomurja predaval Luka Božič, se je udeležilo skoraj sto poslušalcev.

Na drugem predavanju marca smo izvedeli, kakšni so novi rezultati popisa bele štorčke v Sloveniji in še marsikaj zanimivega o njenem življenju. Predaval je Damijan Denac, ki se s to vrsto ptic ukvarja že vrsto let. Da je bela štorčka v Pomurju še vedno zelo priljubljena ptica, priča tudi zanimiva diskusija, ki se je razvila po koncu predavanja in na kateri smo si izmenjali zelo zanimive izkušnje.

Obe predavanji sta bili med Pomurci zelo dobro sprejeti, zato bomo z njimi nadaljevali tudi jeseni. Ob tej priložnosti bi se radi še zahvalili direktorici Pokrajinske in študijske knjižnice v Murški Soboti, gospe Suzani Szabo, ki nam je prijazno odstopila prostore in nam po predavanju pripravila tudi manjšo zakusko. ŽS

12//Delavnica v vrtcu Grosuplje

Decembra lani smo v grosupeljskem vrtcu Tinkara izvedli delavnico z naslovom "Pomagajmo pticam". Najbrž ni težko uginiti, da je bila osnovna tema krmljenje ptic in izdelava gnezdilnic za ptice. Malčki so si skupaj s svojimi starši lahko izdelal svojo lastno ptičjo krmilnico. Idej nam seveda ni zmanjkalo. Vhivali smo lojene pogače v lupine kokosovega oreha ter v plastične modelčke, namenjene izdelavi "potički iz miške". Tako so nastali sončnični medvedki, zvezdice, ribice, ki smo jih nato uporabili kar za okras na božičnem drevescu. Nekateri so se preizkusili v natikanju arašidov na nitke. To je bilo verjetno najtežje opravilo, saj se je bilo vsakič težko odločiti, ali bi arašid mogoče raje kar pojedli. No, na koncu nam je skupaj le uspelo nekaj jedrc nameniti tudi pticam. Ko je bila ptičja hrana pripravljena, so na vrsto prišle gnezdilnice. V naprej izdelane desčice je bilo potrebno zbiti skupaj, ob tem pa so se malčki naučili, da različno velike vrste ptic gnezditijo v gnezdilnicah z različno velikimi odprtini. Skorčeva odprti-

11

12

13

na je tako velika, da gre roka lahko vanjo, ven pa izredno težko. V luknjo od plavčka lahko stisnemo le nekaj prstkov. Izdelke so otroci na koncu zadovoljno odnesli domov, njihovi izrazi pa so bili seveda najboljše plačilo za naš trud. TM

13//V Slovenskih goricah smo namestili gnezdilnice za zlatovranko

Zlatovranka (*Coracias garrulus*) je verjetno najbolj ogrožena gnezdilka v Sloveniji. Po silovitem upadu populacije se je njeno naseljitveno območje skrčilo na del Slovenskih goric v okolici Lenarta, kjer v zadnjih letih gnezdi le še nekaj parov. To so hkrati zadnje gnezdeče zlatovranke v Sloveniji. Opogumljeni z vzpodbudnimi rezultati nameščanja gnezdilnic na sosednjem avstrijskem štajerskem (leta 2004 je tam več kot polovica vseh zlatovrank gnezdila v posebej zanje nameščenih gnezdilnicah), smo se člani in sodelavci Štajerske sekcije DOPPS odločili podobno akcijo izpeljati tudi pri nas. Zelo kvalitetne, profesionalno izdelane gnezdilnice smo naročili pri znanem nemškem proizvajalcu naravovarstvenih izdelkov, podjetju Schwegler. Za nameščanje je bila kot nalašč sončna in topla prva sobota v mesecu aprilu. Tega dne smo se zbrali vodja akcije Borut Štumberger, Jakob Smole, Luka Božič ter g. Jolander Lassbacher, domačin in gozdar – naravovarstvenik. S skupnimi močmi smo na skrbno izbrana drevesa na območjih, kjer so bile v preteklih letih redno opazovane zlatovranke, v nekaj urah namestili 10 gnezdilnic. Prijetno vzdušje so nam ta dan nekoliko pokvarili delavci, ki so polagali cevi za drenažo na enem izmed najlepših in za zlatovranko najpomembnejših vlažnih travnikov. Drugi del akcije je bilo nameščanje gnezdilnic na lesene drogove nizkonapetostnih električnih vodov sredi aprila. Za razliko od prvega dela akcije nas je tokrat ves čas spremljal dež, kar pa nas ni odvrnilo od zastavljenega cilja. Pri tem so nam prijazen priskočili na pomoč pri Elektru Maribor. Najtežji del zahtevne naloge je opravil delavec iz nadzornišva Lenart, ki je večino gnezdilnic spretno namestil na primerne drogove kar s pomočjo plezalk. Posebej nas veseli, da smo lahko s pomočjo dvigala košare ponovno oblikovali vhodno odprtino v ostrejšu lansko jesen obnovljenega

transformatorja, v katerem je zlatovranka vrsto let uspešno gnezдила. Prav tam smo opazovali prvo zlatovranko v letošnjem letu, ki si je ogledovala staro gnezdišče. To nas navdaja z optimizmom glede uspešnosti naše akcije in preživetja te čudovite vrste pri nas. Za finančno pomoč pri nakupu gnezdilnic se zahvaljujemo društvu Lebende Erde im Vulkanland iz Avstrije in fundaciji Euronatur, za nesebično pomoč pri nameščanju gnezdilnic pa uslužbenecem Elektra Maribor in njihovega nadzornišva Lenart. LB

14//Vodna direktiva – novo orodje za varstvo narave v EU

Vodno direktivo, ki je bila sprejeta l. 2000, imajo poleg Ptičje in Habitatne direktive mnogi za tretji steber varstva narave v EU. V organizaciji BirdLife je 11. in 12. maja letos v Bruslju potekal seminar o Vodni direktivi, ki sem se ga kot predstavnik DOPPS udeležil tudi pisec teh vrstic. V dveh dneh intenzivnega dela so nam predavatelji predstavili bistvene točke Vodne direktive in opozorili na zadeve, ki so še posebej pomembne za varstvo ptic. Vodna direktiva pomeni velikanski korak naprej pri upravljanju z vodami. Le-to bilo doslej omejeno na prizadevanja za zmanjševanje onesnaženosti vode in za zadrževanje voda v strugah z nasipi in regulacijami. Za varstvo narave je bistvena novost uvedba pojma "dobro ekološko stanje". Direktiva nalaga državam članicam, da do leta 2015 zagotovijo, da bodo vsa vodna telesa v državi v "dobrem ekološkem stanju". Če smo doslej vodotoke obravnavali z vidika neposredne vrednosti (in nevarnosti) za človeka, jih bomo morali odslej obravnavati tudi kot življenjski prostor živalskih in rastlinskih vrst. Z vodami bomo morali gospodariti tako, da bodo za vse te vrste zagotovljeni vsaj dobri pogoji. Direktiva opredeljuje 5 kakovostnih razredov. V Prilogi 5. so zelo podrobno določena merila za razvrščanje vodnih teles v kakovostne razrede. Merila so določena za naslednje skupine živih bitij: za fitoplankton, višje rastline, nevretenčarje in ribe. Posebej je predpisano, da se vodno telo razvrsti v tisti kakovostni razred, ki mu ustreza najslabša razvrstitev za posamezno skupino živih bitij. Države članice bodo morale poslej skrbno načrtovati upravljanje z vodami. Do 2009

bodo morale pripraviti Načrte upravljanja povodij (NUP), v katerih bodo morale jasno določiti naloge, ki jih bo treba izvesti, da se zagotovi dobro stanje vode do l. 2015. Vodna direktiva je pomembna za varstvo ptic predvsem kot dodatna podpora območjem Nature 2000. Članice morajo pripraviti register vseh zavarovanih območij, vključno z Naturo 2000, za katere so voda in vodni ekosistemi pomembni za ohranjanje varovanih vrst. Nato pa bodo morale v NUP-ih jasno določiti naloge povezane z varovanjem teh vrst. TJ

Poletje je skoraj tu in DOPPS vam ponuja pestro kolekcijo majic!

Majice so na voljo v velikostih XL in XXL. Zaloga je omejena, plačilo po povzetju. Poština ni vključena v ceno. Vaše naročilo sporočite na tel. št. 01/426 58 75 ali po e-mailu: nevenka.pfajfar@dopps-drustvo.si.

Polo majica z logotipom DOPPS kratek rokav, naravna barva	1.800,00 SIT
Polo majica z logotipom DOPPS dolg rokav, siva barva	1.800,00 SIT
Majica z motivom smrdokavre kratek rokav, bela barva	1.200,00 SIT
Majica z motivom prosnika kratek rokav, naravna barva	1.200,00 SIT
Majica z motivom rjavega srakoperja kratek rokav, naravna barva	1.200,00 SIT
Majica z motivom čebelarjev kratek rokav, naravna barva	1.200,00 SIT

Mobitel
in Društvo za
opazovanje in
proučevanje
ptic
Slovenije

9.

fotografski natečaj
Svoboden kot ptica:
„Ptice iz naše soseske“

Letošnja tema mednarodnega fotografskega natečaja je »Ptice iz naše soseske«.

Natečaja se lahko udeležijo amaterski in profesionalni fotografi z vsega sveta, ki bodo svoja dela poslali **do 16. septembra 2005** v skladu z razpisnimi pogoji. **Pošljite digitalne fotografije ali diapozitive, po novem pa tudi fotografije, posnete z mobilnikom.** Vsak avtor lahko pošlje največ deset fotografij, ne glede na obliko nosilca slike. Natečaj je anonimen, prispela dela bo ocenila in nagradila mednarodna strokovna žirija.

Podrobnejše informacije:
DOPPS, vsak delavnik 10. do 14. ure, tel: 01 426 58 75,
www.ptice.org in www.mobitel.si/fotonatecaj.

ŽIVLJENJE NISO LE BESEDE

WWW.MOBITEL.SI